

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politički
ZATVORENIK

Godina XXXVI. - srpanj ~ rujan 2025.

BROJ **304**

politički **ZATVORENIK**

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA

PREDSEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica
Anđelko Mijatović, Alfred Obranić

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA

10000 Zagreb
Masarykova 22/IV
tel: +385 91 229 9690,
+ 385 98 818 697
e-mail: hdpz.podružnica.zagreb@gmail.com
hdpz1990@gmail.com

PRIJELOM I TISAK

Stjepan Bekavac
Tiskara Zelina d.d., Sveti Ivan Zelina

Pretplata za Hrvatsku i zemlje Europske unije: 40,00 €
Pretplata za prekomorske zemlje: 66,00 €

IBAN: HR0323900011198018008

SWIFT: HPBZHR2X

Hrvatska poštanska banka d.d.
Jurišićeva ul. 4, Zagreb
(za devizne uplate vrijedi isti IBAN)

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilogima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i pretplatom: hdpz1990@gmail.com

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:

posljednja stranica u boji: 530,00 €
predposljednja stranica u boji: 460,00 € n
unutarnja crno-bijela stranica: 330,00 €
1/2 crno bijelo: 159,00 €
1/4 crno bijelo: 93,00 €

Slika na naslovnoj stranici:
Ljubo Lah: Odlučna Hrvatica
(ulje na platnu, 70 x 50 cm, 1978.)

PALJENJE SVIJEĆE ŽIVIMA

Nadali smo se da će saborski zastupnici, odmorni nakon ljetne stanke, započeti projekte okrenute budućnosti i da će svoju energiju početi trošiti na rast gospodarstva, spašavanje mladih naraštaja i osiguranje njihova ostanka u domovini. Umjesto toga, najveći dio vremena i dalje se troši na „ustaše“ i „fašiste“, koje među onih pola milijuna na zagrebačkom i još dvjesto tisuća na sinjskom hipodromu ne vidi nitko osim zajapurene ljevice kojoj zbog bezidejnosti preostaje samo lov na vještice.

Posve je bjelodano da su ti događaji teško pogodili one u čijim srcima još živi jugoslovenstvo, ideologija na kojoj su bezbrižno parazitirali i njihovi očevi. Pritom je zanimljivo da iz tzv. međunarodne zajednice dolaze samo izrazi divljenja organizatorima koji su te veleborne događaje upriličili bez incidenta, i hrvatskome mnoštvu koje se okupilo i slavilo bez tučnjava, razbijanja, psovki i vandalizma. Sve je to uzalud, jer dežurnih denuncijanata i klevetnika uvijek ima. Ima ih i na najvišim dužnostima, pa se treba samo sjetiti predsjednika Josipovića koji je u Knesetu optužio vlastiti narod da i dalje gaji „ustašku zmiju“. Očekivao je pohvalu, kao što *cinkeri* uvijek očekuju pohvalu.

Mi koji smo prošli tamnice, ponajbolje znamo koliko je *cinkanje* nečastan čin. Josipović će tako ostati upamćen kao jedini šef države koji je cinkao i klevetao vlastiti narod, a mržnju koja je iz toga njegova čina izvirala, danas baštini većina zastupnika tzv. ljevice. Suočeni s veličanstvenošću ljetnih koncertnih događanja, oni ih nastoje poniziti i obezvrijediti. Mi, pak, znamo koliko obećavaju ta dva koncerta, dva okupljanja naroda kakvih nije bilo od hrvatskog osamostaljenja ili barem od splitske Rive i demonstracija za generala Norca. Oni su svjedočanstvo odlučnosti hrvatskog naroda da javno pokaže da smo doista slobodan i ponosan narod, baštinik svog duhovnog dobra i svoje predaje, kršćanskoga, katoličkog svjetonazora, ponosan na svoju prošlost i odlučan da u budućnosti stvara nova dobra te štiti, brani i promiče vlastite vrijednosti ne dirajući u tuđe.

I ove je godine 23. kolovoza na više mjesta u Hrvatskoj obilježen Europski dan sjećanja na žrtve totalitarnih i autoritarnih režima – komunizma, fašizma i nacizma. Bio je to dan kad su žrtve jugo-komunizma, konkretno hrvatski politički zatvorenici, na televiziji gledali kako izaslanstva lovaca na političke simpatije – od predsjednika države preko Sabora do Vlade – pale svijeće i polažu vijence.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika nije stranačka organizacija i ne kani pružati potporu nijednoj stranci. No, njega čine ljudi koje vrijeđa kad o njima tobože s pijetetom govore izaslanstva stranaka, udruga, ustanova ili državnih tijela koja nikad nisu osudila ideologiju i režim koji nas je progonio i zlostavljao, kad o nama s tobožnjim simpatijama govore predstavnici onih koji nisu učinili ništa da se zločini jugoslovenskoga komunizma istraže i utvrde, a krivci kazne odnosno barem posmrtno etički i politički osude.

Sramotno je da ni nakon tri i pol desetljeća postojanja demokratske hrvatske države nema takve osude, i da nam pouku i poduku daju zemlje poput Njemačke, Slovenije, Kanade ili Australije, koje su strahote komunizma promatrале izdaleka. Mi, naša država, na svakom koraku pokazujemo koliko smo poslušni pred zahtjevima tzv. međunarodne zajednice, koliko lako se pokoravamo svakom zahtjevu Bruxellesa, ali kad treba postupiti po rezoluciji Vijeća Europe 1481, onda pokazujemo silan otpor. Štoviše, predsjednik Republike pokazuje da je spreman prekršiti i zakon da bi spasio dvojicu udbaša, potpuno svjestan da time ne spašava dva pojedinca, nego pokušava spasiti režim i ideologiju koju oni simbolično utjelovljuju.

No, mi se ne ćemo umoriti podsjećajući na to. Želimo biti nečista savjest svih onih koji prikrivaju stravičnu stvarnost Jugoslavije i komunizma. Zato pišemo, zato palimo svijeće i na Golom otoku i u Staroj Gradiški, i u Lepoglavi i u Požegi, zato još dišemo!

**mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika**

NOVO PONIŽENJE

U trenucima kad ovaj broj našeg časopisa već bude pred čitateljima, ili barem u tisku, zagrebačka će Gradska skupština – zahvaljujući apsolutnoj većini koju u njoj, na temelju mršave izlaznosti Zagrepčana na svibanjske lokalne izbore, ima nehrvatska i protuhrvatska ljevica sastavljena od SDP-a i sekte Možemo! – glatko donijeti odluku da se izmijene nazivi još četiriju zagrebačkih ulica: Lukasove, Šarićeve, Bonifaćiceve i Arkove.

Uzaludno će biti negodovanje nekih oporbenih zastupničkih klubova – naš, klub Jedino Hrvatska! ustat će protiv te odluke načelno i bezrezervno, ne odričući se onoga čega se nisu odricali ni Lukas ni Šarić niti Bonifaćić, a ostale ćemo zastupničke klubove vidjeti! – pri čemu će uzaludna biti i ironija kojom ćemo *predložiti* Tomaševiću i družini da izmijeni nazive još šezdeset ulica, zasad nazvanih po osobama koje su kulturno surađivale s vlastima: od Frane Alfrevića, Jurja Andrassyja i Josipa Andreisa, preko Ljube Babića, Mihe Barade, Milana Begovića i Ivana Brkanovića, pa preko Franje Fanceva, Kreše Golika, Jakova Gotovca i Krste Hegedušića, potom Stjepana Ivšića, Slavka Ježića, Ljudevita Juraka, Blaža Jurišića, Ive Kerdića, Bratoljuba Klaića, Side Kovačić, Tomislava Krizmana, Gustava Krkleca, Ljubomira Marakovića, Lovre Matačića, Tome Matića, Vladimira Nazora, Grge Novaka, Vlahe Paljetka, Borisa Papandopula, Martina Pilara, Stjepana Planića, Mladena Pozajića, Mirka Račkoga, Milana Rešetara, Tita Strozija, Ante Šercera, Dragutina Tadijanovića, Mate i Tina Ujevića, te mnogih drugih, sve do Viktora Vide i Ljube Wiesnera.

Na tih šezdeset i više mjesta mogla bi doći imena zaslužnih hrvatskih rodoljuba: Žikice Jovanovića Španca, Gojka Polovine, Mike Špiljka, Josipa Hrnčevića, Jove Kapičića, Pavla Bastajića, Sime Dubajića, Spasenije Cane Babović, Đoke Jovanića, Dušana Dragosavca, Milke Kufrin, Slobodana Principa Selje, Radoja Dakića, Pavla Papa Šilje, Milana Baste, Peke Dapčevića, Ante Jurjevića Bajje, Jefte Šašića, Jovanke Budisavljević Broz, Ibe Palikuće, Stojana Matića, Gliša Jankovića, Milke Planinc, Svetislava Stefanovića Čeće, Bogdana Oreščanina, Joce Tarabića, Franje Herljevića, Save Orovića, Vasilja Gaćeše itd., a ako se ne želi posegnuti za Džugašvilijevom, Berijinom ili Rankovićevom, može se te ulice jednostavno nazvati npr. Ulicom Hude jame, Ulicom maceljskih koljača i sl., jer je *antifašistički* repertoar u tom pogledu skoro nepresušan.

I sve se to može, jer Plenkovićeva vlada za to ne će hajati, ne će se u obranu svojemu nekadašnjem nadpastiru oglasiti Vrhbosanska nadbiskupija, a šutjet će i skoro svi drugi – ustanove, udruge i pojedinci – pokazujući koliko ograničen je doseg onih stotina tisuća na ljetosnjim koncertima. A najglasnije šute i šutjet će oni koji su silno zaokupljeni smrću Charlieja Kirka te se ne zadovoljavaju vlastitim hrvatstvom i vlastitim katoličanstvom, nego sve svoje pouzdanje – nakon što su ga prethodnih godina učeno i umno, poučeni davnašnjim, malne dva stoljeća starim povoljnim iskustvima satelitskog oponašanja tuđih vlasti i služenja tuđim interesima – do jučer stavljali u ruke Vladimira Putina ili Viktora Orbána – a sad ga polažu u prokušano hrvatsko rodoljublje Donalda Trumpa koji od silne brige za Hrvate i Hrvatsku teško pati od nesаницe.

Taj sluganski mentalitet je, naime, ključ i tajna ovoga novog atentata na hrvatsku nacionalnu i katoličku tradiciju: sateliti i trabanti nemaju vlastitoga puta, nego se uvijek kreću tamo kamo se prohtije onomu kojega slijede. I ništa nije strašnije od uvjerenja tih satelita da služenjem tuđinu služe vlastitom narodu, premda zapravo nisu ništa doli meka na udici kojom se taj narod peca poput priglube ribe. Jer svaki ribar – i onaj koji peca ribe i onaj koji lovi ljudske duše – znade da će one zagristi udicu ako im se meka učini svjetlucavom ili ukusnom. Vrelo ulje ili užareno ugljevlje dolazi tek iza toga, ali – dolazi neminovno.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

VLČ. JOSIP ASTALOŠ: TRAŽI SE PONIŠTENJE SMRTNE OSUDE IZ 1945. GODINE 3

ULOGA GLAZBE U SPRJEČAVANJU DRUGE REHABILITACIJE JUGOSLAVENSKIH KOMUNISTIČKIH ZLOČINACA 7

Ico MARKOTIĆ

HRVATSKI VOJNIK, GLAS IZ PONORA (HOMILIJA ZAGREBAČKOG NADBISKUPA NAD JAZOVKOM, 23. KOLOVOZA 2025.) 12

Dražen KUTLEŠA

OSAMDESETA OBLJETNICA TRAGEDIJE (PROPOVIJED FRA JOZE GRBEŠA NA GROBLJU MIRA, NA BILIMA PONAD MOSTARA, 23. KOLOVOZA 2025.) 16

JEDNA U NIZU OPUZENSKIH SMRTI: SLUČAJ DRAGUTINA KRMIĆA 20

Darko UTOVAC

DRUGO UBOJSTVO KRIŽARA PERE BAKIĆA U POKUŠAJU 30

Darko UTOVAC

VARAŽDINSKI DANI VJEKE BOŽE JARKA 39

Alfred OBRANIĆ

OTKRIVEN SPOMENIK STJEPANU CRNOGORCU I IVANU PRLIĆU 44

DRAGO SREČKO ČUTUK: SJEĆANJE NA STUDENTSKI ŠTRAJK '71. I HRVATSKI SNOVI 48

Vanja MLADINA

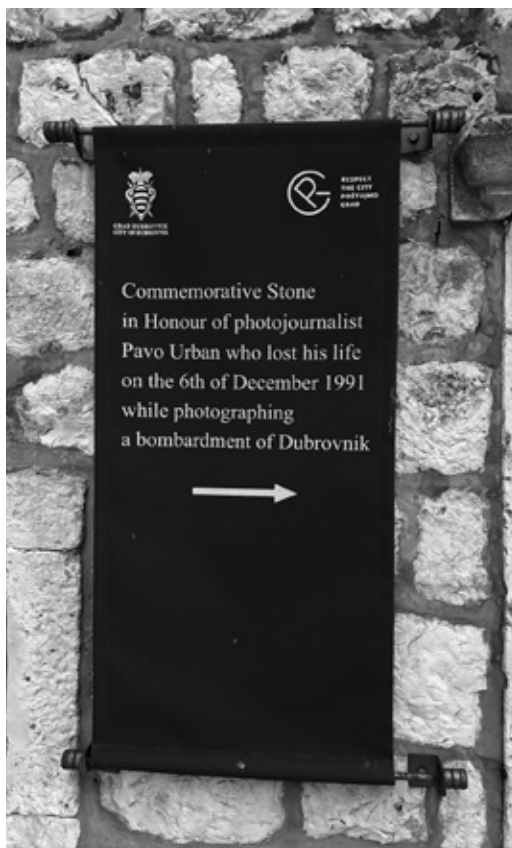
GENERAL ANTE ROŠO (1952. – 2025.)

Hrvatska je smrt uvijek imala više ukusa od hrvatskog općinstva. Bolnu točnost te ocjene potvrdila je i smrt generala Ante Rose. Na današnjoj misi zadušnici u crkvi Bezgrješnog začeća blažene djevice Marije u zagrebačkoj Dubravi okupilo se dvjestotinjak ljudi, u svakom slučaju – nedovoljno da se popune klupe. Oni mlađi od trideset godina ionako bi svi stali u jednu, uvrh glave dvije.

Iz vlade, koliko se dalo primijetiti, nikoga. Iz ureda predsjednika države, opet nikoga (njegovi su na Sutjesci, pa nije ni čudo). Iz tobože velikih političkih stranaka, također nikoga. Obred skroman i dostojanstven, homilija na uzornoj visini, jezgrovita, kratka i odmjerenja, ali nedvosmislena. Hrvatska i katolička.

Veliku većinu nazočnih činili su hrvatski branitelji, druge smrt jednoga generala Hrvatske vojske kao da ne zanima. A nedostatak poštovanja prema svojoj vojsci – čak i da se ne radi o naraštaju koji je obranio domovinu – nedostatak je poštovanja prema vlastitoj državi, čak i poštovanja prema sebi samomu. Zato i jesmo tu gdje jesmo. (T. J.)

UBILO GA, NE ZNA SE TKO...

Da koncem lipnja ove godine usred Dubrovnika nisam slušao turističkog vodiča kako skupini japanskih turista na dobrom engleskom objašnjava da je Grad nastradao u ratnim sukobima koje su izazvali nacionalisti „svih strana“ (dok je, kaže vodič, „u Titovo vrijeme vladao sklad i cijela zemlja napredovala“) – pa se u to tumačenje povijesti žučno umiješao, na iznenađenje samog vodiča i na čuđenje turista kojima je do mog miješanja u *čas jugoslovenske nostalgije* zacijelo bilo jednako stalo koliko i do vodičeva veličanja Tita i Jugoslavije – možda ni ove bilješke ne bi bilo.

A zaslužila je da je bude i bez toga tužnog povoda. Na istočnom rubu Straduna, podno gradskog zvonika, par metara od Palače Sponza i petnaestak metara od Orlandovala stupa i Male Onofrijeve

česme – dakle, na mjestu kojim godišnje prođu milijuni stranih turista – nalazi se oveći i dosta uočljiv natpis na engleskom jeziku koji pokazuje na spomen postavljen „u čast foto-novinaru Pavu Urbanu koji je izgubio život 6. prosinca 1991. dok je fotografirao bombardiranje Dubrovnika“. Milijuni, dakle, doznaju da je na tome mjestu Pavo Urban „izgubio život“.

Tko je bombardirao Dubrovnik i time ubio Pavu Urbana, ne zna se. Ubilo ga. Ne zna se tko. Zapravo, nije ga ni ubilo, nego je – „izgubio život“. Kao da je taj život na cesti našao, i kao da je posve svejedno čijom krivicom ga je izgubio. Baš prema onoj staroj dubrovačkoj ljubavnoj romansi Ive Josipovića i Borisa Tadića: svi su podjednako odgovorni za sve, nitko nije kriv. Može se „izraziti žaljenje“, ali da bismo priznali krivicu, to ne. Ni za Urbanovu smrt ni za razaranje Hrvatske koje, uostalom, bolje da nije. (T. J.)

VLČ. JOSIP ASTALOŠ: TRAŽI SE PONIŠTENJE SMRTNE OSUDE IZ 1945. GODINE

Na zahtjev velikog broja Hrvata iz Dalja, Hrvatsko društvo političkih zatvorenika podnijelo je zahtjev za reviziju osude vlč. Josipa Astaloša iz 1945. godine. Pokojni Josip Astaloš bio je župnik u Dalju 1937.-1942., a u jednodnevnom procesu, održanom u nedjelju 1. srpnja 1945., u vrijeme održavanja mise, na javnom suđenju na kojem je svjetini – zapravo lokalnim Srbima – dopušteno da se na okrivljenicima izivljavaju, osuđen je na smrt te domalo obješen, a tijelo mu je bačeno u jarak. U istom je postupku još jedna osoba osuđena na smrtnu kaznu i smaknuta, jedan okrivljenik dobio je 20 godina, još jedan 15, a posljednji 10 godina robije.

Kako pok. daljski župnik nema rodbine koja bi zatražila reviziju postupka koju predviđa hrvatski Zakon o kaznenom postupku, kao podnositelj zahtjeva može nastupiti samo neka udruga koja se bavi zaštitom ljudskih prava, pa je HDPZ spremno udovoljio traženjima daljskih Hrvata da se postupak pokrene. Oni su silno ogorčeni zahtjevom da se promijeni naziv daljskoj ulici koja nosi ime njihova ubijenog župnika. Bio bi to, kažu, težak udarac njihovu nacionalnom dostojanstvu te osjećaju ponosa i samopoštovanja, kao i izravna poruka da su i u neovisnoj hrvatskoj državi nepoćudni i nepoželjni. Zato ovaj revizijski postupak – kao i nagovještaj, prema mnogima i prijetnja, srpske većine u općinskom vijeću, da će naziv ulice usprkos tomu izmijeniti – ima puno

veće značenje od značenja koja obično imaju neka slova uz kućne brojeve.

Optužnica i osuda Josipu Astalošu jasno svjedoče o pravoj naravi komunističke Jugoslavije i o ponovno uspostavljenoj srpskoj dominaciji koja se je sada skrivala iza formule o „bratstvu i jedinstvu“ baš kao što se je u monarhističkoj Jugoslaviji prikrivala

Vlč. Josip Astaloš

doskočicom o „narodnom jedinstvu“.

Iako su komunisti nazivali monarhističku Jugoslaviju „tamnicom naroda“, župnik Astaloš optužen je i osuđen na smrt zato što je – stvarno ili navodno – već u predratnim godinama primao ustaške letke te ih čitao, odgajao mladež u hrvatskom duhu,

razoružavao jugoslavensku vojsku (pa je, eto, goloruk i sam uspio razoružati 600 – 700 vojnika i oficira!), podijelio zaplijenjeno oružje mjesnim Hrvatima, potrudio se da se nekoliko desetaka predratnih daljskih četnika (u vrijeme Travanjskog rata!) izolira na nekoliko dana, dok se ratne prilike smire, držao govor na Antunovo – on tvrdi da je govorio o Anti Starčeviću, optužnica i presuda, dakako, imputiraju mu Antu Pavelića – sudjelovao u organiziranju nove vlasti, držao govore i propovijedi pripadnicima ustaške mladeži i sl.

Nije optužen da je ikoga ubio niti da je koga drugoga potaknuo da nekoga ubije; tvrdi se da je 1941. sudjelovao u iseljavanju nekoliko desetaka Srba iz Dalja, ali protivno tvrdnjama kojekakvih brbljivaca i „antifašističkih“ klevetnika da je poticao na rušenje daljske pravoslavne crkve, za to nije ni istraživani niti optužen, pa ni osuđen. No, tobožnji delikti bili su dostatni da ga se osudi na smrt u jednom postupku kojemu je rezultat bio unaprijed poznat. Dostupni i objavljeni su, naime, dokumenti koji prethode suđenju i oni koji su nastali nakon njega, a iz svih njih se jasno vidi da su jugoslavenske komunističke vlasti cijeli proces organizirale kako bi s jedne strane nastavile progon Katoličke crkve, a s druge strane kako bi zadovoljile Srbe u Hrvatskoj.

Zato su Josipu Astalošu uskraćena praktično sva procesna prava: kao civil je suđen pred vojnim sudom, u istrazi nije imao pravo na branitelja, nakon podizanja optužnice (30. lipnja 1945.) uskraćeno mu je pra-

ODVJETNIČKI URED JONJIĆ
SUDSKI TUMAČI ZA NJEMAČKI I ENGLJSKI JEZIK
ODVJETNIK dr. sc. TOMISLAV JONJIĆ

U Zagrebu, 2. listopada 2025.

ŽUPANIJSKOM SUDU U OSIJEKU

OSIJEK

Podnositelj revizije: HRVATSKO DRUŠTVO POLITIČKIH ZATVORENIKA, iz Zagreba, Masarykova 28, OIB 59416060720, zastupano po predsjedniku mr. sc. Marku Grubišiću odnosno opunomoćeniku dr. sc. Tomislavu Jonjiću, odvjetniku Zagrebu, Ilica 183, prema punomoći u prilogu

REVIZIJA

*zahtjev za reviziju presude Vojnog suda
 Vojne oblasti Slavonije Jugoslavenske armije
 sud. br. 651/45 od 1. srpnja 1945. u odnosu
 na prvoosuđenog Josipa Astaloša, katoličkog
 svećenika, rođ. 20. listopada 1897. u Osijeku*

1) Podnositelj zahtjeva je na zastupanje u ovoj pravnoj stvari ovlastio potpisnaog odvjetnika, koji u spis prilaže urednu punomoć (**Prilog 1**). Na temelju članka 9. svog statuta koji glasi: „*Stavak 1.: Ciljevi Društva su: zaštita i promicanje prava i interesa bivših političkih zatvorenika i u tu svrhu razvijanje aktivnosti poradi poboljšanja uvjeta života odnosno njihovog materijalnog, socijalnog i društvenog položaja, poticanje državnih tijela, institucija, organizacija i povjesničara na istraživanje zločina, kao i osude*

1

Zahtjev za poništenje smrtne osude obješenom župniku Josipu Astalošu

vo na prigovor protiv nje, a suđenje je zakazano već sutradan ujutro. Tek na glavnoj raspravi dobit će branitelj – ne odvjetnika, nego pouzdanika komunističkog režima – koji tijekom cijelog postupka ne će prozboriti ni jedne riječi, osim što će na kraju jednom rečenicom zatražiti „pravednu osudu“. Izrečena presuda bit će

praktično lišena obrazloženja, a osuđenima će pravo na žalbu biti također uskraćeno. Protivno čak i ratnim partizanskim pravnim uredbama, ignorirana je predstavka njegovih nekadašnjih župljana koji su tražili obnovu postupka, a odluku o molbi biskupa Akšamovića za pomilovanje Biskupski će ordinarijat primiti onda

kad je Astaloš već bio javno obješen.

U jednoj doista demokratskoj državi, ova bi sramotna presuda bila poništena po kratkom postupku. Tako bi, nema sumnje, postupili i slovenski sudovi. U Hrvatskoj je drugačije: u nas je moguća nova sramota, jer jugoslavenski „antifašisti“ dominiraju u mnogim porama hrvatskog društva, pa je u Hrvatskoj određen broj sličnih zahtjeva pred raznim sudovima odbaćen ili odbijen.

Nadajmo se da s Astalošem ne će biti tako, a povijest će upamtiti da je ovaj postupak pokrenut dva tjedna prije nego što će – sasvim izvjesno – zagrebačka Gradska skupština izmijeniti nazive, među ostalim, i ulica nazvanih po Filipu Lukasu i Ivanu Šariću. Prvi je bio dugogodišnji, legendarni, nikad nadmašeni predsjednik Matice hrvatske, drugi vrhbosanski nadbiskup, pjesnik i prevoditelj Svetoga Pisma.

Znamo da je Matica hrvatska pokušala kod Plenkovićeve vlade intervenirati da se u Lukasovo ime ne dira; ne znamo je li nešto slično učinila Vrhbosanska nadbiskupija u odnosu na svoga višedesetljetnog nadpastira. Matičina je intervencija ostala uzaludna. Od vlade ni od predsjednika države nismo čuli glasa: Zoran Milanović, ministrica Obuljen Koržinek i Andrej Plenković zaokupljeni su zaštitom skupine protukršćanskih i protuhrvatskih aktivista i cirkusanata te Miljenka Jergovića koji se od silnog ugrožavanja skriva iza hrpe državnog novca; za nekad vodeće predstavnike hrvatskoga nacionalnog i vjerskog života Hrvata nemaju vremena. Ni srca. (D. L.)

BORBA – ORGAN KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE:

PAROLE CK KPJ POVODOM 24-GODIŠNJICE OKTOBARSKE SOCIJALISTIČKE REVOLUCIJE U SSSR

(Da živi jedinstvo i bratstvo partizana i četnika!)

Živela 24-godišnjica Velike oktobarske socijalističke revolucije u SSSR!

Živeo SSSR, graditelj socijalizma, lučonoša napretka i kulture, zemlja blagostanja i bratstva među ljudima i narodima!

Slava Lenjinu, besmrtnom tvorcu srećne i bratske zajednice socijetskih naroda!

Živeo SSSR, vođa oslobodilačke borbe ugnjetenih naroda protiv fašističkih osvajača!

Živela nepobediva radničko-se-ljačka Crvena armija, залог pobeде потлачених народа над фашистичким угњетачима!

Da žive herojski i mudri maršali SSSR, Vorošilov, Timošenko, Buđoni!

Živeo Staljin, vođa naroda SSSR, veliki učitelj i vođa potlačenih naroda i izrabljivanih masa čitavog sveta!

Da živi herojska sovjetska omladina!

Smrt fašizmu – sloboda narodu!

Dole fašizam, krvnik ugnjetenih naroda i radnih masa!

Dole fašizam, smrtni neprijatelj mlade generacije!

Borba protiv fašizma je stvar celokupnog naprednog čovečanstva!

Da živi svetski front slobodoljubivih naroda i čitavog naprednog čovečanstva protiv fašističkih varvara!

politički
ZATVORENIK

br. 304, srpanj-rujan 2025.

СМРТ ФАШИЗМУ — СЛОБОДА НАРОДУ

БОРБА

Орган Комунистичке Партије Југославије
— Издање: уторник, четвртак и субота —

Год. VI Београд, четвртак 12 новембар 1941 Бр. 13 — Цена 2 ден.

ИСТОЧНИ ФРОНТ

Руси потисли Немце код Туле 8 километара

Лондон, 12 новембра

На Источном фронту наста-вљају се жестоке борбе. Немци принуђени да Руси врше јавне про-тивнападе код Лењинграда. Ве-лике советске жандарме отерају из ове области.

На московском фронту генерал Гудеријан на последња три дана извршио је 15 јаких напада сво-јим тенковским јединицама на преграда Туле. Црвенармејци су се жестоко одупели, али су јед-ним изненадним бочним ударом бацили Немце 8 километара на-зад.

На јужном фронту нема ве-ликих промена. На прве се борбе воде на Криму. Руска утврђена линија на овоме месту није на-мечена.

Полска армија од 200.000 људи, која је формирана у Совјетском Савезу пре пет месеци, стајала је на фронту. Ускоро ће стићи и чехословачка армија.

Морал немачких трупа све више опада

Москва, 12 новембра

Савезне снаге су на фронту на-векле.

Наша војска је на западном фрон-ту извршила велики број немачких заробљеника. Стале у ратне се-наре, који се налазе око немачких војска, који се налазе око немачких војска, који се налазе око немачких војска.

На линији се-наре, који се налазе око немачких војска, који се налазе око немачких војска, који се налазе око немачких војска.

На линији се-наре, који се налазе око немачких војска, који се налазе око немачких војска, који се налазе око немачких војска.

Ворошилов похваљује борбу наших партизана

Москва, 11 новембра

Маршал Ворошилов, коме је поверена дужност да спречи нове со-вјетске армије, на паради Црвене Армије у Јубилном одрезу је говорио у коме је изложио остале речи о овој:

„Други борци, командни, политички радници свих врста војске, другови радници, радници и службеници. У име Централ-ног комитета Комунистичке Партије и владе Совјетског Савеза поздрављајем вас приликом 24-те годишнице Велике октобарске ре-волуције.

Другови, већ пет месеци Црвена Армија и Црвена мор-нарица воде ожесточене борбе против фашиста и њихових ва-вала Мађарске, Финске и Гунунице. У борби на отаџбину пало је много наших војника. Данас на дан нашег народног правника одајмо пошту њиховој истој усвојени. Они су показали нечу-вену храброст и поштовање.

Нарочито су се лепо показали борци Лењинграда где је пред градом стајало деветсто брдо немачких лопова. Примерну храброст и јунаштво показивали су борци Кијева, Одесе и многих других наших градова и села. Сада Немци желе да заузму и нашу Москву. Хитлер не жали кри својих војника, међу је као поже-љу је добио од Лењинграда и сада добија исте пожеље и од Мо-скве. Које су исто тако крваве и тежине као и лењинградске.

Хитлер није очекивао да ће Руси дати тако силан отпор. Он је мислио да ће у Јулију исто тако јаким проћи као и у другим деловима, али сада он никада неће заборавити нападе Црвене Армије.

Пре пет месеци Немачка је јененада напала на нас и до-бро наоружаним савезима била је у тој тренутку била на нас јача. Али се Хитлер савио предарио у овој рату, јер се он претворити као фашисте у крваву клану која ће бити стра-шница него никога досад. Животни пут за Немце претвара се сада у ратну путању пуна немачких лопова.

Наша браћа који су сада сада у рату, тога фашистичких ра-војника, партизана су за. Немце мора, а ускоро ће постати и смртна опасност. Немачки фашистички војници бежу у борбу све нове силе али њихово их уништиће до последњег. Ми бранимо нашу отаџбину, наш дом и нашу будућност. Хитлерова војна команда јуно се враћа ако мисли да су силе Црвене Армије и-спушале.

Донеће ускоро време када ће се сви поробљени словенски народи дићи под партизанском заставом као што су то учинили југословенски партизани.“

Та значајна и драга похвала маршала Ворошилова још ће више подигнути спремност патриота из Југославије да потпуно избаје окупатора с своје груде.

ТИХИ ОКЕАН

Америка се све више приближује рату

Њујорк, 12 новембра

Одоси владају Америке и Јапана све се више приближује. Савезу Вој-ске је јуче рекао: „Рат може Америка бити наметнут сваког часа“. А пред-седник Рузвелт је изјавио: „Америч-ки народ је спреман да се бори и победи по сваку цену ради очувања своје слободе“.

Британски амбасадор у Токију про-гласио је јавно да је Америка са сво-јом војском у Јапану утицала у свом последњем говору. Генерал То-би је у говору јавно изјавио: „Јапан је данас назван на ра-с-фронт“.

Глад у Грчкој

Атина, 11 новембра

У Грчкој влада формална глад. На улицама града излазе се странци из-вештавајући о глади. У сред града пролази стату-а изграђена пре рата. Статуа изграђена пре рата. Статуа изграђена пре рата.

У сред града пролази статуа изграђена пре рата. Статуа изграђена пре рата. Статуа изграђена пре рата.

У сред града пролази статуа изграђена пре рата. Статуа изграђена пре рата. Статуа изграђена пре рата.

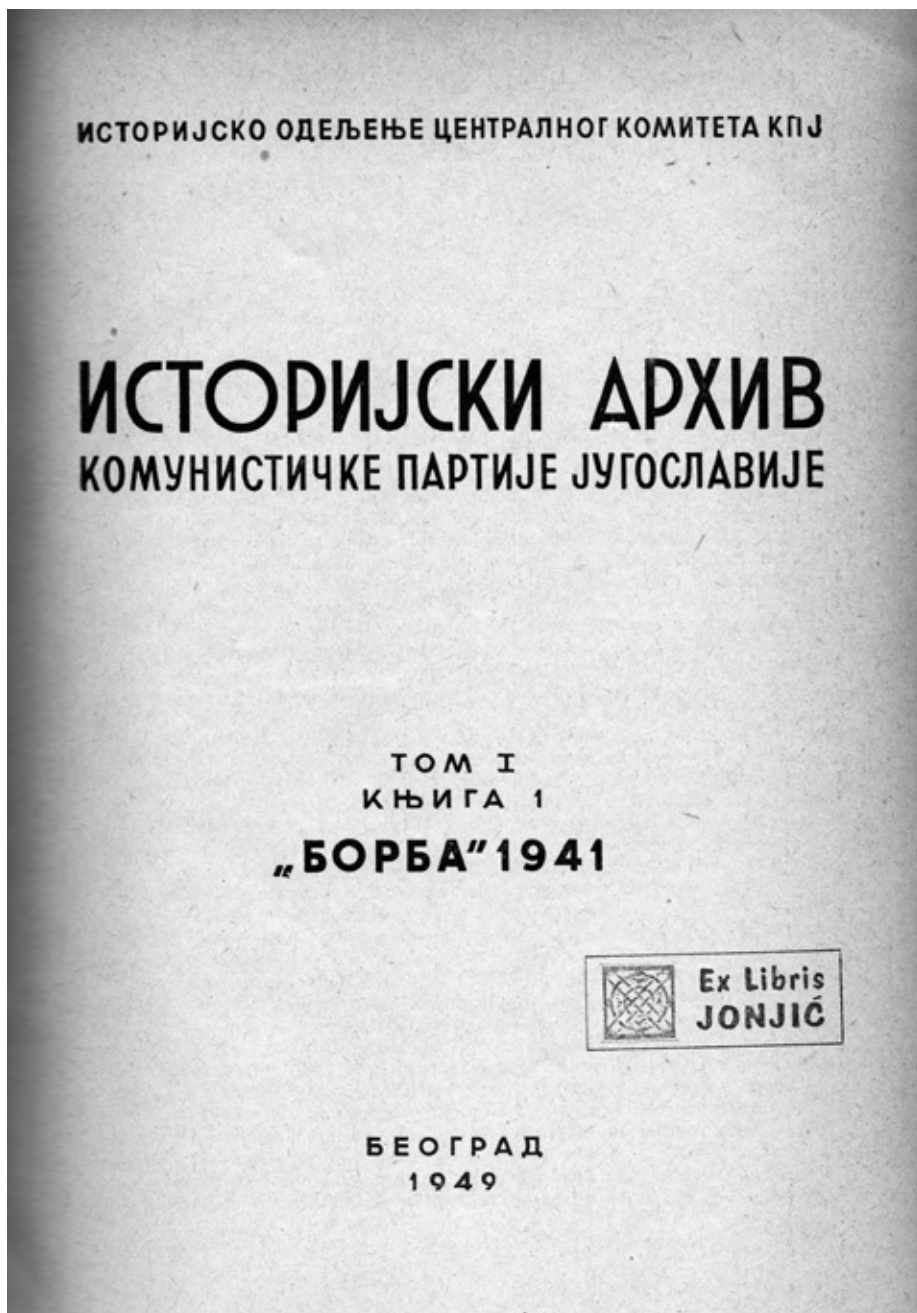
Сломљен покушај Немаца да продру из Ваљева према Ужицу

Положај, 12 новембра

Немци су из Ваљева покушали да у три правца напредују ка Ужичу, желећи да искористе најајство Дра-же Милановића који је дигао своје трупе са фронта. Партизани су, међутим, разбили Немце у сва три прав-ца и прикључили их да се врате у Ваљево.

Слушајте наш Glas!

Овдје данас објављујемо да-вајте своје гласове југословенским ре-волуцијом на крајини Ша-лима, у Шо на 44-шом Ша-лима у 9 часова увече до нашег прегледа.

Tri najveće sile sveta, Sovjetski Savez, Engleska, Amerika, na čelu su fronta slobodoljubivih naroda protiv Hitlera i Musolinija!

Živeo nepobedivi savez Sovjetskog Saveza i Engleske!

Živeo nesalomljivi savez naroda Jugoslavije i SSSR!

Živelو јединство i bratstvo slovenskih naroda u borbi protiv fašističkih neprijatelja Slovenstva!

Da živi јединство i bratstvo Južnih Slovena u borbi protiv zajedničkog fašističkog neprijatelja!

Da živi јединство i sloga naroda Jugoslavije u borbi za slobodu i nezavisnost!

Živelо оружано bratstvo оmladine Jugoslavije i Sovjetskog Saveza!

Da živi herojska borba naroda Jugoslavije protiv krvavih fašističkih tlačitelja!

Da živi nepobedivi oslobodilački front sviju patriotskih snaga naroda Jugoslavije protiv fašističkog okupatora!

Da živi јединство i bratstvo partizana i četnika!

Dole petokolonaški izdajnici naroda, dole krvave bande Pavelića, Nedića, Ljotića!

Uništavajmo krvave fašističke zverove, palikuće i zločince gde god ih stignemo!

Smrt petokolonašima!

Našoj braći po zatvorima i koncentracionim logorima, žrtvama krvavog fašističkog terora – naš plameni bratski pozdrav!

Živeo јединствени nacionalno-oslobodilački front mlade generacije naroda Jugoslavije!

Da žive naši јunački partizani, oslobodioci naroda!

Sve za front!

Napred na front, protiv fašističkih okupatora, za slobodu i lepšu budućnost naroda!

Očistimo pozdainu od petokolonaških slugu neprijatelja!

Što veća potpora naroda frontu – toliko bliža je konačna pobeda nad okupatorima!

Slava palim borcima za slobodu i lepšu budućnost naroda!

Fašizam će biti uništen, pobeda je na strani naroda koji se bore za slobodu, ravnopravnost svih naroda i istinsku demokratiju.

Živela Komunistička partija Jugoslavije!

Živela Komunistička Internacionala!

*

(*Borba*, 6/1941., br. 6, Beograd, 30. oktobra 1941., u: *Istorijski arhiv Komunističke partije Jugoslavije. Tom I – Knjiga 1: „Borba“ 1941.* Istorijsko odeljenje Centralnog komiteta Komunističke partije Jugoslavije, Beograd, 1949. /srp. čir./, 98.-100.)

ULOGA GLAZBE U SPRJEČAVANJU DRUGE REHABILITACIJE JUGOSLAVENSKIH KOMUNISTIČKIH ZLOČINACA

Thompsonov koncert na Hipodromu u Zagrebu bio je vrlo posjećen: prodane su oko 504 tisuće ulaznica te je otprilike isti broj ljudi nazočio samom koncertu. Navedenu posjećenost koncerta teško je protumačiti kao rezultat vrhunskih glazbenih dosega samog Marka Perkovića ili njegova pratećeg sastava ili pak kao plod vrhunske produkcije (ne želimo time umanjiti ili umanjivati viđenu produkciju na koncertu!), no ni kad se uzme u obzir sinergija svih nabrojanih elemenata: Marko Perković kao vokal, nazovimo ga npr. hrvatskim Robbieom Williamsom, uvijek na razini prateći sastav te produkcija koncertnog spek-

Piše:

Ico MARKOTIĆ

takla, teško je zamisliti da bi preko pola milijuna ljudi došlo na koncert npr. Jure Pađena, Jure Stublića, Gorana Bare ili čak hrvatskih legendi poput Miše Kovača ili Olivera Dragojevića.

Navedimo ovdje za usporedbu, da je na američkom Woodstocku 1969. (trodnevno događanje) bilo nazočno oko 460 tisuća ljudi, dok je na Live Aidu 1985. godine fizički pred pozornicom u Londonu bilo 72 tisuće ljudi, dok je u Philadelphiji bilo nazočno približno 90 tisuća ljudi, dok je procijenjeni broj ljudi koji

su putem TV-a pratili koncert na *dva kontinenta* 1985. bio 1,9 milijardi.

Thompsonov koncert nije bio samo koncert, to je naravno bio dobar, odličan *glazbeni koncert*, ali bila je to također svojevrsna politička manifestacija, izraz bunta hrvatskoga naroda (posvjedočen nazočnošću približno jedne osmine stanovnika Hrvatske) protiv ogromne nepravde nanесene hrvatskome narodu prije 80 godina, koja *nikad* nije cjelovito vrjednovana, jer nikad jugoslavenski komunistički zločinci nisu suđeni ni lustrirani niti na bilo koji način procesuirani.

Od 1990. do danas broj kaznenih istraga, pa čak i izvida za komunističke zločine žalosno je mali. Sveo se na

Foto: Boško Ćosić

jednoznačenosti broj, bez utvrđenih ili osuđenih krivaca: npr. postupak zbog uhićenja i likvidacije 21 civila s područja Duge Rese 1945. nije okončan osudom Josipa Boljkovca, jer je sud ustanovio da je on doduše mogao biti nalogodavac državnog zločina nad civilima, ali da je vjerojatnije kako je nalogodavac bio netko neimenovan koji je bio više pozicioniran u državnoj hijerarhiji, a slično će se, izgleda, dogoditi s pokoljem na Širokom Brijegu 1945. (kao svjedokinja je ispitana Vjera Andrijić, istraga je navodno u tijeku od 2005. godine, ali nije polučila nikakve javnosti poznate rezultate).

Dodatno, komunistički zločini do dana današnjeg nažalost nisu još cjelovito istraženi – kosti pobijenih često se još i danas nalaze na neobilježenim i neistraženim lokacijama, a aktivnosti oko istraživanja – npr. iskapanja masovnih improviziranih grobnica komunističkih zločina u samom središtu Zagreba sustavnije se provode tek u posljednjih desetak godina, što je pokazatelj podjednako nespremnosti i nesposobnosti moderne Hrvatske da se suoči s jugoslavenskim komunističkim zločinima. To je osobito slučaj s lijevim vladama: Račanova i Milanovićeva vlada nisu aktivnosti oko istraživanja grobišta žrtava komunističkih pokolja zabranile, ali su ih suzbijale ukidanjem financijskih sredstava i/ili reorganizacijama čiji je učinak bio trenutačno zaustavljanje bilo kakvog (jedino mogućeg) državno-financiranog istraživanja grobišta tijekom mandata navedenih opstruktora istraživanja komunističkih zločina.

Stihovi pjesme „Ako ne znaš što je bilo” jasni su: „*Je l' moguće da ste zavezali oči, i ne čujete tuđe korake u noći*”. U njima je izražena nevjerica nad optovanjem „hrvatske šutnje” u 21. stoljeću u slobodnoj Hrvatskoj. „*Ti si rođen, sine, u vrijeme slobode, rasti da je braniš kad ti stari ode*” – poruka je naraštajima rođenima nakon 1990.: branite slobodu Hrvatsku. Braniti Hrvatsku ne znači samo (o)čuvati njenu samostalnost i neovisnost, nego i činiti ju boljom, ispraviti sve nepravde koje je moguće ispraviti i

ne činiti ili *nečinjenjem dopustiti* nove nepravde.

Jedna nepotpuna kronologija ili anamneza

- 1941.-1945. Drugi svjetski rat u hrvatskim zemljama, tj. na teritoriju gdje su Hrvati većina nije bio jednostavan sukob za hrvatski narod, Hrvati su tijekom rata bili značajno zastupljeni u dvije vojske, a bilo je Hrvata u manjem broju i u drugim vojskama: nazivali su se domobrani, ustaše i partizani; mobiliziranih pojedinaca bilo je i u njemačkom Wehrmachtu. Ratni gubitnici, domobrani i ustaše, dotad formalno odvojene oružane formacije iste države i istog režima, 1944. su objedinjeni u HOS (Hrvatske oružane snage). Pobjednička vojska (NOV Jugoslavije, od 1945. i formalno Jugoslavenska armija) te komunistički režim koji je njom upravljao, s uglavnom razoružanim pripadnicima HOS-a i civilima u masovnom zbjegu prema Austriji krvavo su se obračunali na Bleiburgu i na Križnim putevima. Po nalogu novih vlastodržaca pobijeno je od svibnja 1945. do kraja godine izvjesno ne manje od 100.000 ljudi bez suda, tj. u masovnim strijelanjima gdje su tijela poginulih bacana npr. u tenkovske rovove, bacanjima i zakapanjima u jame ili napuštene rudnike itd.

Jugoslavenski komunistički režim nikad nije ustanovio točan broj ljudi stradalih u logoru Jasenovac, te je osobito krajem 1980-ih broj tamo stradalih postao iznova predmet (pre)uveličavanja od strane srbijanske službene politike i SPC-a; dok danas JUSP Jasenovac na svojim stranicama više nema poimenični popis oko 80 tisuća ljudi, čija je netočnost odnosno neautentičnost višestruko dokazana, pojedini srpski autori od kraja 1980-ih tvrdili su da je tamo stradalo ne manje od 700.000 ljudi (što je slovalo kao udžbenički podatak i do tada), pa čak preko jednog milijuna ljudi (Radomir Bulatović). U iskapanjima (za vrijeme komunističkog režima, koja su prekinuta), pronađeno je u Jasenovcu ne više od nekoliko stotina kostura (što bi trebale biti žrtve

ustaškoga logora), dok je, za usporedbu, u Barbarinu rovu pronađeno nakon 1990. godine 1420 kostura ili u tenkovskom rovu kod Teznog procijenjeno je da se nalazi 15-20 tisuća kostura (što su žrtve komunističkoga režima). Ovom tekstu nije namjera precizna i cjelovita viktologija, jer za to ni danas nema dovoljno podataka, nego se navodi izbor dobro poznatih podataka, kako bi zainteresirani čitatelj dobio bolju sliku ne rata ili događanja tijekom rata i poraća, nego *prijepora* koji su se pojavili krajem 1980-ih u SR Hrvatskoj i SR Srbiji, a opstoje i dan danas u neovisnim državama – Hrvatskoj i Srbiji.

- 1991.-1995. trajao je Domovinski rat, iako će mirna reintegracija istočne Slavonije i Srijema uslijediti još kasnije. Raspad SFRJ nije prošao mirno kao raspad Čehoslovačke; u obrani mlade države uz redarstvene snage i Hrvatsku vojsku (ranije ZNG) postojao je i HOS, koji je kasnije integriran u HV. U Bosni i Hercegovini su Hrvati organizirali Hrvatsko vijeće obrane, a jedno vrijeme je također postojao HOS. Tijekom rata je dio pripadnika hrvatskih postrojbi, prvenstveno „hosovci”, koristio pozdrav „Za dom spremni!”. Prema jednim, to je bio pozdrav ili budnica, drugi tvrde kako se time izražavala želja za restauracijom Nezavisne Države Hrvatske, dok prevladava tumačenje da je riječ o izrazu prkosa hrvatskoga naroda nasuprot bolje opremljenom okupatoru.

- 1991. Marko Perković je snimio budnicu „Bojna Čavoglave”, koja je doživjela veliku popularnost, te je Thompson noviju inačicu pjesme objavio drugi put 2008. godine na albumu „Druga strana”, s integralnim sadržajem (u pjesmi se čuje pozdrav „Za dom spremni!”).

Vruće ljeto dvije'dvajs'peto, akutni stadij

- 2025., 5. srpnja – koncert Marka Perkovića Thompsona u Zagrebu (i mjesec kasnije u Sinju)

- 2025., 17. kolovoza – Dalija Orešković, jedna od perjanica antiintelektualnog pokreta druge rehabilitacije ju-

goslavenskih komunističkih zločinaca i negiranja komunističkih zločina (prva „rehabilitacija” komunističkih zločinaca bila je tijekom vladavine komunističkog režima, koji nije dopuštao propitivanje komunističkih zločina), u svom nastojanju da na sebe skrene mrvicu pozornosti i ušćari koji glas, objavljuje na Facebooku tekst od 3002 znaka, koji nije toliko bitan da bismo ga ovdje navodili u cjelosti, ali je bitno navesti dio koji jasno pokazuje razmjere antiintelektualne tupoosti domaćih ljubitelja jugoslavenstva, komunizma i povezanih pojmova:

„Nakon što su vlast i Crkva stali uz Thompsona, svakome tko se suprotstavio proustaškom narativu upućene su uvrede i prijetnje. U negativnom značenju se govori o antifašizmu, do te mjere da se plasira teza da je antifašizam zlo protiv kojeg su se HOS-ovci borili u Domovinskom ratu, kada je ‘nakon loše četrspe’ iz ‘bleiburške krvi’ niknulo novo sjeme Devedesetprve godine’. Crkva na to šuti. I njoj su ideološki neprijatelji komunisti. Između koncentracijskih logora i sustava kojem je Hrvatski narod u stvarnom

demokratskom zajedništvu kroz politički proces i Referendum o hrvatskoj samostalnosti zauvijek rekao zbogom nema znaka jednakosti.“

- 2025., 24. kolovoza – povjesničar Ivica Ivo Lučić objavljuje na Facebooku tekst od 6337 znakova pod naslovom „Pobjeda ideje hrvatske državnosti i osuda totalitarnih zločinačkih režima” u kojem kaže da u „njezinim temeljima (ustavnim temeljima Hrvatske, op. I. M.) nema fašističkih niti boljševičkih ideologema, niti su joj potrebni simboli zločinačkih totalitarnih režima”.

Da bi se bolje shvatilo, navodim prvi dio Lučićeve objave i njen svršetak:

„Ustav Republike Hrvatske u Izvorišnim osnovama izražava tisućljetnu nacionalnu samobitnost i opstojnost ideje državnosti hrvatskoga naroda potvrđenu slijedom ukupnoga povijesnog zbivanja što se očitovalo u različitim državnim oblicima od hrvatskih kneževina iz sedmoga stoljeća do konačne pobjede u Domovinskom ratu. U javnosti nema sporenja oko Kraljevstva Hrvata iz desetoga stoljeća, o odluci Hrvatskoga sabora iz 1527. o iz-

boru kralja iz Habsburške dinastije ili o Hrvatsko-ugarskoj nagodbi iz 1868. godine. Protimbe nastaju u tumačenju novijih oblika državnosti. U preambuli Ustava piše, između ostaloga, da odluka o ulasku u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca nikad nije potvrđena od hrvatskoga Sabora, što jasno daje do znanja u kojoj se mjeri ta odluka smatra legalnom i legitimnom.

Što se pak temelja državne suverenosti u razdoblju nakon toga tiče, oni se odnose podjednako na osnutak Banovine Hrvatske nastale 1939. kao i na vrijeme Drugoga svjetskog rata, kada je ta državna suverenost izražena ‘nasuprot proglašenju Nezavisne Države Hrvatske (1941.) u odlukama Zemaljskog antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.)’. Zaboravljamo da je Banovina Hrvatska bila polazna točka. Vrijedi podsjetiti da su jugoslavenski komunisti zamjerali tadašnjem hrvatskom komunističkom vodstvu te odluke jer je u njima naglasak stavljen na Hrvatsku a ne na Jugoslaviju. Ustav izravno navodi ‘povijesnu prekretnicu odbacivanja komunističkog sustava i promjenu međunarodnog poretka u Eu-

ropi', kada je hrvatski narod na prvim demokratskim izborima (1990.) slobodno izrazio voljom izabrao političko vodstvo koje će ostvariti ideju državne samostalnosti.

Dakle, u Ustavu jasno piše da je suverena i suvremena Republika Hrvatska nastala 'nasuprot proglašenja NDH', ali i nakon što je 'odbacila komunistički sustav' [Ako se ustavni tekst hoće čitati bez predrasuda, puno točnije bi bilo: da su volja i htijenje hrvatskog naroda za vlastitom državom izraženi ne samo u nizu prethodnih događaja odnosno državnopravnih činjenica, nego i u proglašenju NDH, ali i u ZAVNOH-u koji je nesporno nastao nasuprot proglašenju NDH, ali nažalost ne kao instrument hrvatske državne neovisnosti, nego kao poluga AVNOJ-a i instrument KPJ u borbi za obnovu jugoslavenske države u preuređenu, federalističkom obliku, op. I. M.]. Ona se ne temelji, niti baštini išta od nedemokratskih, totalitarnih režima iz prošlosti.

U njezinim temeljima nema fašističkih niti boljševičkih ideologema, niti su joj potrebni simboli zločinačkih totalitarnih režima. Današnja slobodna, samostalna, demokratska, nezavisna i suverena Republika Hrvatska utemeljena je na ideji nacionalne samobitnosti i iz nje izvedenoj želji za državnom samostalnošću. Taj je cilj ostvaren pobjedom hrvatskoga naroda i hrvatskih branitelja u pravednom, legitimnom, obrambenom i oslobodilačkom Domovinskom ratu (1991-1995.)." Zaključak Lučićeve objave: „Danas, 23. kolovoza 2025. sjećamo se žrtava nacizma i staljinizma (u svim njegovim verzijama od titoizma, preko komunističkih režima u Rumunjskoj ili Mađarskoj do režima koji su vladali u Demokratskoj Njemačkoj, Kini ili Kubi). [I ovdje bi bilo ispravno kazati

USTAV REPUBLIKE HRVATSKE*

I. IZVORIŠNE OSNOVE

Izražavajući tisućljetnu nacionalnu samobitnost i državnu opstojnost hrvatskoga naroda, potvrđenu slijedom ukupnoga povijesnoga zbivanja u različitim državnim oblicima te održanjem i razvitkom državotvorne misli o povijesnom pravu hrvatskoga naroda na punu državnu suverenost, što se očitovalo:

- u stvaranju hrvatskih kneževina u VII. stoljeću;
- u srednjovjekovnoj samostalnoj državi Hrvatskoj utemeljenoj u IX. stoljeću;
- u Kraljevstvu Hrvata uspostavljenome u X. stoljeću;
- u održanju hrvatskoga državnog subjektiviteta u hrvatsko-ugarskoj personalnoj uniji;
- u samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora godine 1527. o izboru kralja iz Habsburške dinastije;
- u samostalnoj i suverenoj odluci Hrvatskoga sabora o pragmatičnoj sankciji iz godine 1712;
- u zaključcima Hrvatskoga sabora godine 1848. o obnovi cjelovitosti Trojedne

* Ustav Republike Hrvatske objavljen je u »Narodnim novinama«, broj 56 od 22. prosinca 1990. godine. Toga je dana i stupio na snagu.

11

su posrijedi „izvorišne osnove“ sadržane u preambuli, dakle – u nenormativnom dijelu Ustava!

- Benkovac, (odgođeni) „festival“ 22. kolovoza 2025. Riječ festival je u navodnicima jer nije riječ o suvisloj manifestaciji, nego o lice-mjernom festivalu protuhrvatske propagande. Kad se u dokumentarcu o Reihl-Kiru pokušava nametnuti ideja da je neki, bilo koji Hrvat (poput Reihl-Kira) mogao zaustaviti rat koji je SPC pripremala već od početka 1980-ih, Milošević od 1984. ili 1985., i koji je Beograd organizirao i obilno financirao, onda se naravno radi o poslijeratnoj propagandi preusmjeravanja krivnje za rat na one koji nisu željeli rat, nisu bili spremni za rat, bili su najveće žrtve u tom ratu, doduše na kraju i pobjednici u tom ratu.

Udruge koje su se odmah u medijima zauzele za odgođeni „festival“, njih devet ili više, često imaju riječi *mir* i *nenasilje* u imenu ili programu, ali u svojim dekonstrukcijama

ili kritikama ratova ili zločina, praktično *nikad* ne kritiziraju *nikad* istražene komunističke zločine ili zločine nad Hrvatima, dok su im puna usta zločina nad Srbima. Netko bi rekao – logično, kad ih organiziraju ljudi povezani s Miloradom Pupovcem ili *Novostima* (kad su to dvije iste stvari).

O antifašizmu

S obzirom da pojam fašizam označava nešto negativno, pojam antifašizam bi automatski označavao nešto pozitivno, no skupina ljudi koju podvodimo pod naziv antifašizma ne može biti nešto fiksno i nepomično, jer oni koje možemo nazivati fašistima (ili negativcima) se mijenjaju s vremenom.

Nakon što je Pavelić, u pokušaju da pridobije njemačku naklonost, pa time i zaštitu od talijanskih presizanja, proglasio niz zakonskih odredaba koje se obično nazivaju rasnim zakonodavstvom, bilo je na hrvatskoj strani onih koji su te zakonske odredbe provodili. Onaj tko te odredbe pročita – jer pročitali su ih vrlo rijetki, ponajmanje oni koji o njima svakodnevno blebeću – lako će vidjeti da se u njima nikome (pa ni Židovima) ne prijete ni smrću ni zatvorom ni logorom. No, činjenica je da su njima i Židovi i Romi pretvoreni u građane drugog reda i lišeni mnogih elementarnih prava. Na tome sasvim malo mijenja činjenica da je nemali broj Židova dobio tzv. počasno arijevstvo (vrijedi i za to pogledati internetski Židovski biografski leksikon, na adresi <https://zbl.lzmk.hr>), pa se uspio spasiti, baš kao što se dio Roma spasio zbog zaštite koju su uživali kao muslimani na čiju je osjetljivost režim posebno pazio.

No, nema sumnje da one koji su prognozirali ljude samo na temelju njihove tzv. rasne pripadnosti treba označiti negativcima. I tada treba imati na umu da su takvi propisi doneseni u svim državama članicama Trojnog pakta te na područjima pod okupacijom Osovine, ali nisu svagdje provedeni jednako marljivo. Nedićeva je Srbija, primjerice, proglašena *judenfrei* u kolovozu 1942. godine. No, kad su jugoslavenski partizani, a za njima i komunistički režim počeli s terorom nad stanovnicima hrvatskih zemalja, tada su se tobožnji „antifašisti” pretvorili u državne teroriste – fašiste. Oni su pod crvenom petokrakom zvijezdom već 1945. pobili ne manje od 100.000 civila.

- Slično je 1991. JNA s crvenim petokrakama na kapama granatirala hrvatski narod ili štitila četnike s kokardama na šubarama koji su ubijali hladnim oružjem - klali hrvatske civile. Te iste vojnike s crvenim petokrakama ili s kokardama bilo bi suludo zvati antifašistima, može ih se zvati samo – fašistima i zločincima.

- Jedan mali dio populacije u Hrvatskoj pokušava rehabilitirati jugoslavenske komunističke zločince (najveći je

Josip Broz). Takvi ignoriraju ili zane-maruju komunističke zločine, ponašaju se kao da ih nije bilo; takvi primjećuju ili znaju samo za „ustaške zločine”, te sve komuniste i njihove simbole (crvenu petokraku zvijezdu) podvode ili pokušavaju podvesti pod antifašizam i tako sakriti i negirati komunističke zločine te negirati činjenicu da se radi o nalogodavcima masovnih zločina nad civilima. Njihovo ekskulpiranje slično je ekskulpiranju čuvara nacističkih logora smrti.

- Kad se nekakve čudne individue koje neki nazivaju starletama ili influencericama bave ovim temama bez ikakvih kvalifikacija i znanja o temi, to zaslužuje samo podsmijeh, jer se radi o sprdnji i sramoti navedenih osoba, ali također zaslužuje barem kratku kritiku – jer takve isprazne osobe ne jednom su brutalno kritizirale sve nazočne na misi na Bleiburškom polju: sve ih tituliraju ustašama, od katoličkih biskupa i muslimanskih muftija do zadnjeg nazočnoga, ne dopuštajući preživjelima molitvu za njihove pokojne, što dovoljno govori o etičnosti, intelektu ili ljudskosti „antifa” starleta.

- Gospođa Orešković zastupnica je u Hrvatskom saboru, i kad ona s takve pozicije pokušava prekriti pojmom antifašizma (univerzalnog dobra) komunističke zločince i njihove zločine – to je odvratno i ogavno, te se u interesu istine i pravde – mora reagirati. Istaknimo – zločini su zločini bez obzira na to tko ih je počinio. Ne valja (pokušavati) sakrivati ničije zločine. Crkva u Hrvata reagirala je protiv nepravde podjednako za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske te za vrijeme jugoslavenskoga komunističkog režima. Zato je režim zatvorio, sudio i osudio (a prema svemu sudeći i otrovao) hrvatskoga kardinala, blaženog Alojzija Stepinca, jer se usudio zalagati za hrvatski narod i za pravdu protiv svakog nasilja i svakoga (pa i komunističkoga) nasilnika.

Gospođa Orešković ima ne brvno u oku, amazonska joj je prašuma u oku kad uzima pravo kritizirati velikodostojnike Crkve u Hrvata. Dobila je po-

ziciju, no ne zaslužuje ju, ni znanjem ni etičnošću niti – ičim.

Hrvatski narod je jasno pokazao što misli o tim i takvim „kritičarima” dolaskom na koncert početkom srpnja 2025. Iako je dio „stručnjaka” u Plenkovićevu povjerenstvu 2019. htio ekskulpirati petokraku i druge simbole i ideologeme zločinačkog komunizma te zabraniti neke druge simbole, pokazalo se da to ne može proći (jer nije moralno ni ispravno osuditi jedan zločin, a sakriti ili ekskulpirati drugi ogroman zločin).

Možda je danas, „dobrih” 80 godina od komunističkih zločina napokon došlo vrijeme za početak suočavanja hrvatskoga društva s komunističkim zločinima?

Što nam govori glazbeni *plebiscit* na Hipodromu? Gluhim *boljševičkim* ušima apologeta komunističkih zločina – ništa. Jedni *boljševici* žele dekonstruirati rat (Domovinski), drugi boljševici žele prekriti komunističke zločine antifašizmom, a tko god spominje ili istražuje komunističke zločine – treći ga boljševici nazivaju – revizionistom.

Hrvatska je bolesna od gluhih, lice-mjernih boljševika, *de facto* apologeta komunističkih zločina.

Zdrav se organizam brani od bolesti. Ako nikako drukčije, vičući uzvike koji se nekima ne sviđaju.

Nije baš idealno, ali kako bolje? Plenkovićev *ćorak* 2019. pokazao je da sadašnja vlast nema spremnosti ili sposobnosti suočiti se s komunističkim zločinima. Dovoljno dugo (80 godina) neliječen uzrok stvorio je reakciju.

Glazbenu, Thompsonovu. Narodnu, poklike: „Za dom spremni!”

Bog je Hrvatima pomogao stvoriti državu, nasuprot paklenom protivniku naoružanom do zuba. Pomoći će Hrvatima opet, stvoriti *penicilin* protiv apologeta boljševičkih zločina. Ne kaže se uzalud – „Bog i Hrvati!”. Narodni pjesnik bi ovdje rekao – „Na ljutu ranu – ljutu travu”. *Trava* je danas – Thompsonova.

HRVATSKI VOJNIK, GLAS IZ PONORA

(Homilija zagrebačkog nadbiskupa Dražena Kutleše nad Jazovkom, 23. kolovoza 2025.)

Draga braćo i sestre u Kristu!
Danas vam progovaram ne iz ljudskog sjećanja, nego iz tišine ove jame. Govorim iz dubine zemlje koja mi je bila grob, ali i s visine neba koje mi je postalo dom. Ja sam duša hrvatskoga vojnika. Moje tijelo ovdje je počivalo više od sedamdeset godina, a za moje ime nikada niste čuli. Nitko ga nije zapisao na spomen-ploču, o njemu se nije učilo u školi. Ali danas,

po Božjoj volji, mogu vam ispričati svoju priču.

Bio sam hrvatski vojnik. Nisam bio bezgrešan; nosio sam svoje slabosti i kajao se za svoje grijehе, ali bio sam odan Bogu koji me stvorio, majci koja me odgojila i domovini koju sam volio više od vlastitoga života. Moja je vjernost bila jednostavna: držati se istine i čuvati čast.

Moje su rane još krvarile kad su me izveli iz bolnice. Osjetio sam da nešto nije onako kako su govorili, ali nisam mogao pobjeći. Lagali su da me vode na liječenje, a vodili su me u smrt. Bez suda, bez obrane, bez oprostaja.

U tom času, na putu prema nepoznatom, u srcu su mi odjekivale riječi psalma: „U ruke tvoje, Gospodine, predajem duh svoj“ (Ps 31,6).

I dok su me vodili prema kraju, znao sam da istina ne umire ni s jednim čovjekom, pa ni sa mnom.

1. Nevidljivi smo bili kad su nas odvodili

Te noći kad su došli po nas, svjetla u hodnicima bila su prigušena, kao da su i zidovi bolnice znali da se događa nešto što ne smije izaći na svjetlo dana. Miris lijekova miješao se s teškim mirisom vlage i straha. Na hodnicima su odjekivali samo kratki, strogi glasovi i tvrdi udarci vojnih čizama po pločicama.

Nije bilo pozdrava, nije bilo objašnjenja. Ruke koje su me nosile bile su hladne, bez riječi i bez pogleda. Ranjenike poput mene, još sa zavojima natopljenima krvlju, iznosili su na plachtama i nosili-ma kao teret, a ne kao ljude. Nismo bili bolesnici koje treba liječiti, nego „višak“ koji treba ukloniti.

Kamioni su čekali pred bolnicom, motori su bružali u noći, a vožnja u nepoznato bila je obavijena sablasnom tišinom ispunjenom tek tihim šaptom molitve onih koji su još mogli moliti.

Nitko nije znao kamo idemo, ali svi smo osjećali da se ne ćemo vratiti.

Mi nismo bili zarobljenici pred sudom, nismo imali pravo na istinu ni na obranu. Bili smo nevidljivi ljudi čiji je spomen trebalo ukloniti, izbrisati ga iz slike „novoga svijeta“. Imena mnogih od nas nisu upisana u bolničke dnevnike i nitko se nije usudio pitati kamo nas vode.

Naša „krivnja“ nije bila u oružju koje smo nosili, nego u srcu koje smo imali. Voljeli smo Boga više nego partiju, Hrvatsku više nego „novoga čovjeka“ bez Boga i bez domovine. U njihovim očima to je bila smrtna presuda.

I dok su kotači kamiona lomili šumsku tišinu, znao sam da mrak u koji nas vode nije samo mrak noći, nego i mrak zaborava. Ipak, u srcu mi je tinjala nada iz Evanđelja: „Ali ni vlas vam s glave neće propasti“ (Lk 21,18). Znao sam: ljudi mogu zatrti naše ime, ali Božji pogled ostaje vječno uprt u nas.

2. Nevidljivi smo bili kad su nas ubijali

Dovezli su nas do ruba ponora. Noć je bila gusta poput katrana, a šuma tiha. Bilo je to tišina koja boli jer u njoj

sve čeka spasenje koje ne dolazi. Zrak je bio hladan i težak, miris zemlje miješao se s mirisom straha. Činilo se da i drveće zadržava dah.

Jedni su stajali na rubu jame, drhtavih koljena i ukočenih ruku, a oni koji nisu mogli hodati poput beživotnih vreća bacani su u ponor. Čuo sam zvuk – tup udarac tijela o stijene – i jauk koji se brzo utapao u mraku. Najstrašniji je bilo čuti vapaj boli, a znati da nema ruke koja bi pomogla.

Nekima su pucali u potiljak, kratko i bez riječi. Druge su žive bacali u bezdan dok su im u grlu ostali nedovršeni zazivi imena Isusova i Marijina. Iz tame se čulo udaranje kostiju o kamen i plač koji se pretvarao u šapat, a onda – tišina.

Ni križa, ni molitve, ni svećenikova odrješenja. Samo kratak prasak naredbe: „Bacaj!“ – i ljudsko biće, stvoreno na sliku Božju, nestajalo je iz svijeta. Nije bilo ni imena ni pogrebne pjesme ni onih koji bi poljubili čelo pokojniku. Samo mrak, zemlja i zaborav.

Tako su nas pokušali izbrisati, kao da nikada nismo postojali. Ubili su tijelo, ali nisu mogli ubiti dušu niti uga-

siti molitvu koja je u nama živjela do zadnjega daha.

Riječi psalma same su mi od sebe navirale dok su me vodili prema rubu: „Pa da mi je i dolinom smrti proći, zla se ne bojim, jer si ti sa mnom. Tvoj štap i palica tvoja utjeha su meni.“ (Ps 23,4).

U tom času, dok se tlo pod mojim nogama pretvaralo u prazninu ponora, a srce u grudima kucalo posljednjim otkucajima, znao sam: ovo nije kraj. Jer Gospodin je bio ondje. I dok su me ljudi bacali u tamu, On me primao u svoje svjetlo.

3. Nevidljivi smo bili za vrijeme komunističkoga režima

Nakon što je posljednje tijelo palo u jamu, ljudski je svijet za nas stao. Nije bilo sprovoda, nije bilo vijenca ni svijeća. Samo tišina, ona teška, nametnuta tišina koja se nastavila desetljećima.

U danima koji su slijedili naši su domovi ostali prazni. Naše supruge i majke čekale su na vratima, gledale na cestu, prisluškivale svaki zvuk nadajući se da ćemo se vratiti. Neke su godinama kuhale više juhe „za slučaj da se odnekud pojavimo“. Naši očevi nisu govorili puno, ali njihova su ramena klonula sve više, a oči su im bile stalno vlažne. Djeca su rasla bez očeva učeći u školama povijest koja nam je izbrisala spomen.

Mi nismo samo bačeni u jamu, mi smo izbrisani iz priča, iz knjiga, iz molitvi koje su se morale šaptati. Oni koji su pokušali saznati istinu riskirali su slobodu, a ponekad i život. Komunistički režim nije zabranio samo naše ime, nego i samu pomisao na nas. Oni pak koji su nas ubijali, kao i oni koji su im to naredili, kretali su se slobodno, primali odlikovanja, sjedili u državnim uredima. Njihova su se imena izgovarala s počašću, a naša se nije smjelo ni šaptati.

Draga braćo Hrvati, obistinile su se riječi blaženoga Alojzija Stepinca: „Komunizam se od laži rodio, od laži živi, i od laži će umrijeti“. Komunizam je umro, ali posljedice štete koju je na-

nio osjećate i vi danas. Komunistički režim dobro je znao da se nasilje može pokriti samo lažima, a da se laž može održati samo nasiljem (usp. Solženjicin). Naša je smrt iznikla iz te laži, a to se nasilje hranilo našom krvlju.

Dok je svijet na našem tlu promatrao parade, radne akcije i crvene zastave, duboko ispod njega ležala su naša tijela. Nižući parole o bratstvu i jedinstvu, gradili su mostove pod kojima su tekle rijeke naše krvi. Mi nismo bili heroji nove države. Bili smo „neprijatelji“, „izdajnici“, „kamen spoticanja“ za njihov plan „novoga čovjeka“ bez Boga.

I Bog, koji vidi u skrovitosti (usp. Mt 6,6), pamtio je naša grobna mjesta. On je očuvao naše ime u svojoj Knjizi života. Dok su ljudi zavedeni

zlom gradili carstvo na našim kostima, On je strpljivo čekao trenutak kada će istina probiti zidove šutnje.

4. Nevidljivi smo bili i u slobodnoj Hrvatskoj

Prolazile su godine. Padale su zastave pod kojima smo ubijani, propadao je režim koji nas je osudio na nevidljivost i šutnju. Došao je novi vjetar, vjetar slobode. Govorilo se o demokraciji, o lustraciji, o istini, o povratku dostojanstva. Mislili smo, sada će se sve razotkriti, sada će naši grobovi progovoriti. I doista, neki su progovorili. Pojavili su se hrabri ljudi – speleolozi, povjesničari, svećenici, istraživači – koji su pronalazili jame, zapisivali svjedočanstva, skupljali kosti.

Godine su prolazile, a nad mnogim jamama nije bilo mjesta ni za križ ni za spomen-ploču. Mnoga su naša imena i dalje ostala nepoznata, jer su arhivi spaljeni ili zatvoreni, a dokumenti namjerno uništeni. Još uvijek ima majki koje nikada nisu saznale gdje su im pali sinovi. Još uvijek ima djece koja nikada nisu vidjela grob svoga oca.

Mi, nevidljivi iz Jazovke, gledali smo kako se povijest ponavlja i s Domovinskim ratom, shvaćajući da je i više hrvatskih sinova koji još čekaju glas pravde i trenutak istine. Duga šutnja, čak i u slobodnoj Hrvatskoj, mnoge je od nas zauvijek učinila nevidljivima i dopustila da naši zločinci ostanu ne procesuirani i štoviše nagrađeni.

Nakon Domovinskoga rata govorilo se o pomirenju – i to je dobro, na tome treba još mnogo raditi. Ali, pomirenje bez istine nije mir, to je samo privid. I zato, braćo i sestre, čak i danas, nakon trideset godina slobode, mnogi od nas čekaju da im se izgovori ime, da im se upali svijeća, da Hrvatska država i narod priznaju ono što je neprijatelj htio zauvijek sakriti: da smo postojali, da smo voljeli, da smo bili živi ljudi s obiteljima, snovima i srcima punim vjere. Stoga budi nadu ovaj dan i trud državnih tijela i dužnosnika koji prepoznaju važnost sustavnog istraživanja naših grobnih mjesta. Hvala svima koji u tome prepoznaju svetu ljudsku, vjerničku i domoljubnu dužnost.

Budući da ste odlučili naše kosti pokopati danas, kada u vašim kalendarima stoji da je to Europski dan sjećanja na žrtve totalitarnih i autoritarnih režima – nacizma, fašizma i komunizma, želimo vam reći jasno i glasno: i fašizam, i nacizam, i komunizam bili su zločinački sustavi, plodovi bezbožnih ideologija koje su prezrele Boga i gazile čovjeka.

No, postoji razlika. Fašizam i nacizam osuđeni su pred poviješću, a njihovi su zločinci barem djelomično procesuirani i kažnjeni. Ali komunizam, iako je ubrao najviše ljudskih života, naših života, nikada nije službeno osuđen, a njegovi počinitelji nikada nisu odgovarali. Živo svjedočanstvo toga

jest i ovaj ponor, jama u koju je bačeno i usmrćeno 814 nevinih duša: ranjenika, civila i redovnica. A ipak, nitko za to nije odgovarao. Njihova krv, naša krv, i dalje vapi Bogu s ovoga mjesta (usp. Post 4,10). Ta istina peče i danas, jer je mnogi ne žele čuti. No, ona je poput sjemena, zakopana duboko, ali kad jednom nikne, nitko je više ne će moći iščupati.

I zato vas, braćo i sestre, mi iz ove jame molimo: nemojte nas prepustiti šutnji i zaboravu. Nemojte nas svesti na brojke. Nemojte nas učiniti fusnotom povijesti.

Učinite nas dijelom svoga pamćenja, svojih molitava, svoje vjere. Jer kad se narod odrekne svojih mrtvih, odrekao se i svoje duše.

5. Vidljivi smo Bogu

Zli ljudi učinili su nas nevidljivima, ali nikada nismo bili nevidljivi Bogu. On nas je vidio kad su nas nosili hodnicima u tišini. On je brojio naše korake do ruba ponora. On je čuo svaki krik iz tame. On je primao naše zadnje molitve, tako tihe da su ih čuli samo naši anđeli čuvari. On je znao svaku našu suzu, i svaku suzu naših majki, supruga i djece. Sve smo to prikazivali za spasenje svoje duše, dobro svoje obitelji i slobodu naše Domovine.

Mi smo urezani u Božje dlanove (Iz 49,16) i nitko nas iz njegovih ruku ne može istrgnuti (usp. Iv 10,28). Na Posljednjem sudu, kad Krist, koji je sama Istina, otvori Knjigu života, sve će biti razotkriveno. Svaki zločinac vidjet će što je učinio. Svaka žrtva primit će puninu pravde. Tada će se ispuniti riječi iz Otkrivenja: „I otrt će im svaku suzu s očiju te smrti više ne će biti, ni tuge, ni jauka, ni boli više ne će biti“ (Otk 21,4).

Naš život nije nestao, on je „skriven s Kristom u Bogu“ (Kol 3,3). A vi, živi, imate poslanje: čuvati istinu, biti narod koji pamti svoju povijest, ne dopustiti da se ikada ponovi vrijeme u kojemu su ljudi bacani u jame samo zato što su vjerovali i voljeli.

Oprostite, ali ne zaboravite nas. Jer zaborav je drugo ubojstvo. Gradite mir, ali na temeljima istine. Jer samo istina oslobađa (Iv 8,32). Budite narod koji se ne boji pogledati u lice svojoj prošlosti jer tako se jača budućnost.

Naša domovina ne će pronaći potpuni mir dok ne pokopa sve svoje mrtve i dok za svakoga ne zasja svijeća sjećanja.

I znajte – mi, koje su htjeli učiniti nevidljivima – sada stojimo pred licem Božjim, u svjetlu koje nikada ne gasne. Mi, koje su bacili u tamu, sada hodamo u svjetlu Jaganjčevu. Mi, koje nisu mogli zatomiti lažima, sada pjevamo pjesmu istine.

Ne bojte se tame ovoga svijeta jer svjetlo dolazi. Jednog dana svi ćemo se naći na strani gdje nema ni ponora ni smrti ni nepravde, nego samo mir i radost u Bogu.

A kad jednom svane dan Božje pravde i uskrsnuća, tada će nas naši najbliži opet prepoznati. Tada ćemo zajedno gledati rane naše domovine kao znakove pobjede. Svaka jama postat će vrelo bistre vode, svaka prolivena suza zasjat će poput bisera u riznici nebeskoga Kraljevstva.

Do toga časa ostaje vam hoditi u vjeri i ustrajnosti. Na vama je čuvati uspomenu i ne dopustiti da zaborav proguta istinu. U svakoj svijeći koju palite na grobovima pokojnika prepoznajte i znak nade da smrt nema posljednju riječ.

Zato, molimo Gospodina da u svome Kraljevstvu podari pokoj svakoj duši čiji je život nasilno prekinut. Neka ih obasja vječno Svjetlo, neka im Krist, koji je Alfa i Omega, bude nagrada i vijenac. A vama, koji ostajete u povijesnom hodu, neka On bude snaga da živite kao narod zahvalna spomena svojih mrtvih, spomena iz kojeg se rađa budućnost živih. I zato: neka im je vječni pokoj, i neka svima Krist, Uskrsli Gospodin, bude jedina nada i jednina sigurnost. Amen. (IKA)

OSAMDESETA OBLJETNICA TRAGEDIJE

(Propovijed fra Joze Grbeša na Groblju mira, na Bilima ponad Mostara, 23. kolovoza 2025.)

Draga braća i sestre, dragi ljubitelji istine, poštovani članovi obitelji poginulih i nestalih!

Činjenice povijesti

Ovdje je više pitanja nego odgovora, više zašto nego zato, više kako je moguće? nego kako je nemoguće? Osamdeset je godina od tragedije koja broji stotine tisuća ubijenih, nestalih, nevinih... 80 je godina šutnje o ovom zločinu. Osamdeset je godina netraganja za istinom, ubojicama, odgovornima... O kako mučno bijaše to vrijeme:

Jame su postale smetišta. Čovjek je sveden na smeće.

Na masovnim grobištima napravljene su tvornice, kuće za stanovanje, čak i škole, igrališta za djecu...

Ubojice su proglašene narodnim herojima.

„Atomske bombe bačene na Nagasaki i Hirošimu ubile su više od 240.000 ljudi, a nakon završetka toga istog rata u slovenskim je šumama počinjen pokolj nad više ljudi: hrvatskih zarobljenika, žena, djece, staraca i vojnika“ (A. Ž.)

Što to bijaše nakon toga?

Starce bijaše strah djeci kazati istinu. Djeca postali ljudi u mraku neznanja! Šapat je postao jedini prijenosnik istine! Nastalo je vrijeme šutnje i čekanja

da suprotne ideje umru? Mnogi su čeznuli da smrt ideje znači i smrt njenih posljedica, ali njene posljedice postadoše sustav podjela, napada i laži. Čovjekova sudbina ovisi na kojim idejama počiva njegov, njen život! Pa se pitamo: Tko oblikuje našu točku gledišta? Stoga je pitanje: Kako graditi budućnost kad nam prošlost nije jasna? Kada ona nije jasna, mi ostajemo njeni zatočenici i vječni tražitelji pravde.

Pitanje je: što pričate djeci o sebi je važno! Što prenosite unucima jest važno! Obiteljska priča može biti dio nacionalne priče, ali može biti i dio vlastite obmane kojoj smo skloniji vjerovati zato što svi vjeruju. Međutim: Ako čovjek istinu govori, ne boji se njenih tumačenja. Istina je uvijek najjači temelj!

Groblje mira u Bilima kod Mostara

Fra Jozo Grbeš

Ona može nositi sve svoje terete, sve križeve, sve laži i falsifikate, sve obmane. Ta ona je najveća žrtva svih zabluda, svih nasilja, svega zla i svih -izama! Žrtve razumiju!

Da, i danas ovdje pitamo se: kakva je Europa nakon Drugoga svjetskog rata? Kada će se ova stara dama suočiti s tim godinama? Kao da joj je sudbina u kaosima. Opet i danas! Ona kao da živi u Kafkinu paradoksu koji kao da je kod nas poprimio opće razmjere. Njegov paradoks kaže kako su se neki

kukci preobrazili u ljude, a nitko nije primijetio njihovu *preobrazbu*. Sada su nam postali mjera našeg postojanja. Je li to doista tako? Kada čovjek promijeni obraz sve može postati!

Međutim, ljudi kojima je istina svjetlo koje vodi njihov život, znaju da je rješenje problema uvijek u suočavanju s istinom. Kako to kaza veliki književnik: „*Rat se ne završava kada prestani posljednji pucnji, već kada se sve kosti otkopaju...*” (Ismail Kadare). Da zaista „*smrt*

zahtijeva poštovanje“. Svaka smrt zahtijeva poštovanje jer ona o miru govori.

Pogled u sebe

Ove godine slavimo jubileje i memorije: crkvene i nacionalne, povijesne i žrtvene. 1100 godina kraljevstva, 80 godina tragedije Bleiburga i križnih putova, 35 godina od početka slobode.

O kako je važno pogledati i sebi u oči. Gdje to mi zgriješismo? Povijest je duga, ali je i duga lista hrvatskih izdajica, zločinaca, nalogodavaca. O, kako visoku cijenu je platio narod za takve pripadnike svog naroda. O, kako je to sažeo A. G. Matoš:

‘Hrvati su jako čudan narod. Imamo više izdajica nego cijela Europa zajedno, ali s njima postupamo na jako čudan način... Hrvati svoje izdajice njeguju kao najveće nacionalno bogatstvo.’ (A. G. Matoš, 1901.)

O, kako je toga bilo puno kroz povijest, od hrvatskog plemstva, kraljeva i banova do naših dana.

Preživio je puk hrvatski stoljeća muke i ona dva plačuća stoljeća novije povijesti.

Preživio je Turke i svakakve napade Istoka i Zapada.

Preživio je puno toga hrvatski puk, posebice nepravde 20. stoljeća

Preživio je jadne vođe, prodane duše, slabe karaktere.

Preživio je on izgubljene bitke i planirane izdaje.

Preživio je sve moguće jugoslavenštine raznih hrvatskih glava.

Preživio je orjunaštva, autonomastva, i sve diktature koje završavaju na izmima.

Preživio je tragedije: Bleiburge, križne putove, Gole otoke, Gradiške, Zenice, emigrantska ubojstva, Ozne i Udbe, odlaske i selidbe, šutnje i podjele.

Da, preživio je puk hrvatski 20. stoljeće.

Preživio je i početak 21. stoljeća. Preživjeli su i nadživjeli Hrvati sav jad i bijedu sadržanu u izjavi: „*locirati, iden-*

tificirati, uhititi, transferirati'. Ona je postala znak jednog vremena.

Prodavani su često najbolji, najvjer-
niji. Prodavani od svih mogućih boja.
Juda nikada nestati. Kao da je na snazi
bila ideja koja kaže: *"Lakše je prevariti
ljude nego ih uvjeriti da su prevareni"*.
(Mark Twain)

Preživio je i napade za dom, za obitelj,
za vjeru, sve što bijaše ZA...

Preživio je i napade na bijela i crvena
polja grba svoje povijesti i sadašnjosti.

Preživio je i sve moguće izmišljene
podjele i mnoge zabrane. Ta zabranjiva-
li su Marku da pjeva, Ivanu da se sjeća,
Zvonki da slobodu živi, Anti da brani
svoje.

Što se više zabrana nanizalo, puk
hrvatski postade sve slobodniji. To je
uvijek životna lekcija. Jer u zabranama
i progonima sloboda jača, duh postaje
čvrst, a srce odlučno.

Preživio je puk hrvatski mnoge odgo-
je i preodgoje. Do savršenosti bijaše ra-
zvijena odgojna filozofija koju je poljski
dissident i novinar Bronisław Wildstein
u kontekstu svoje države definirao kao
„pedagogiku postidiivanja“.

Da stalno je ovom puku hrvatskom
nametan stid, stid prošlosti, stid za ovo i
za ono, stid jer smo vezani za ove ili one,
stid jer smo željeli državu, stid jer želi-
mo BITI. Dosta je! Moramo kao narod
kazati – dosta je! Ta dosta je, jer namet-
nuti stid nije stid, nametnuta istina nije
istina, nametnuta povijest nije povijest.
O, da, običan puk se samo pitao: dokle,
dokle? Dokle nepravde, dokle laži...
dokle.. Ili kako to mudrac kaže: *"Dokle
će nas svinje zvati prljavima?"* (fra Šimo
Šimić, Humac 1981.)

O, koliko je ovih imena na ovom
grobљу i koliko je onih na bezimenim
grobļima koji su žrtve nepravde, laži i
proгона svih vrsta. Nepravda odzvanja
stoljećima i generacijama i zato je mir
uvijek bio slabašan. Tako često slušamo
o suočavanju s prošlošću, a ja se pitam:

Kako to da među radikalnim musli-
manima postoji sin Hamasa, Mosan
Hasan Yoosuf koji istinu kaže i napiše
i shvati kako je istinit kršćanski mandat

„ljubiti svoje neprijatelje“. I on nađe put
istine.

Kako to da među radikalnim žido-
vima postoji general Mattityahu Peled
koji se kaje i kaže: „Priča u kojoj sam ja
odrastao bijaše laž.“

Kako to da među Al Caponeovim ma-
fijašima postoji Edward O'Hare koji se
pita: „Jednog dana moj sin će saznati što
sam ja radio.“ Onda mijenja život i kaže
istinu.

Kako to da među komunistima kao da
toga nema?

Gdje smo danas? Nije li vrijeme?

O, Bože, koliko pitanja!

Kako to da u Hrvata nedostaje onih
koji imaju hrabrosti u ime svoje obitelji
kazati istinu, pronaći ubijene, svjedočiti

iz ljubavi prema djeci koja zaslužuju rasti u istini?

Kako to da njemački sudovi vode procese hrvatskih krivaca, a hrvatski šute?

Kako to da čak i BBC stvara emisije o atentatu na hrvatskog emigranta Štedu-
la, a mi šutimo o desetinama njih?

Kako to da smo mi jedini narod u zemlji Europe gdje se još uvijek diktator, zločinac Tito časti kao velikan. Časti se

kao hrvatski velikan, a ulice i trgovi njemu u čast ostaju?

Kako to da je Slovenija uspjela izboriti rezoluciju o zločinima komunizma (komunista) u euopskom parlamentu, a „hrvatski“ parlamentarac bijesno napustio sjednicu? Opet nas je Slovenija pretekla!

Kako to da prije mjesec dana većina zastupnika Hrvatskog sabora glasuje protiv dana sjećanja na žrtve komuniz-

ma? Da je obratno, zar bi itko glasao protiv od straha pred svim osudama. Ali ovdje stida nema.

Kako to da čovjek ne razumije, da ne može pomoći sebi ili svome ili svojoj ideji dok u isto vrijeme uvećava patnje drugoga? Ne može!

Priča roditelja nije najveća maksima, ali istina jest. Bez straha, jer istina je jača od njega! Bez obzira na posljedice jer istina može nositi sve svoje terete. Veliki ljudi uvijek su spremni priznati pogreške, tražiti i nuditi praštanje. Jedino tako država i njeni ljudi mogu mirno ići naprijed. Suprotno tome rat se nastavlja. Istina je uvijek njegova najveća žrtva. A tko to želi? Povijest je puna pouka.

A mi se hvalimo tko će biti prvi, čija će priča biti skuplja, knjiga prodavanija, gdje će više ljudi doći i načijoj sam ja strani... O Bože, O Bože ispraznosti velike u životima koji bi trebali mudrošću disati!!!

Isus ostaje i nama

Ali postoji jedan koji vodi povijest i život. Nama ostaje Krist Isus. Mi u njemu nalazimo izvor, snagu i put. „Isus nas poziva da svijetu damo okus, značenje, svrhu, smjer i želju. To je skromna pozicija, zar ne?“ (R. R.)

Da, on nam kaže da dane čovječje treba provesti u ljubavi.

Da, on nam kaže da onaj koji je u očima svijeta „čudak“ ili „idiot“ (poput kneza Miškina u Dostojevskog) nije sposoban dijeliti, gajiti mržnju prema nikome, jer mora postojati Dobrota iznad ljudske podijeljenosti.

„Ako postoji ikakva zamjena za ljubav, to je sjećanje.“ (Josif Brodski) Zato sjećanje spada u sferu svetoga. Križni putovi, jame i stratišta nisu nečija tuđa priča. To je hrvatska priča kojoj se nije će postojanje. Zato je ovo groblje. Zato je ovo sjećanje. Zato smo mi ovdje. Zato su ovi križevi ovdje. Zato je važno graditi život na istini.

Samo istini!

Amen.

JEDNA U NIZU OPUZENSKIH SMRTI: SLUČAJ DRAGUTINA KRMIĆA

Nije nikakva tajna da se jugoslavenski komunistički režim nemilosrdno i okrutno obračunavao sa svim svojim ideološkim protivnicima i da je pri tome bio vrlo sustavan. Nešto je manje poznato da je pogotovo u prvim godinama komunističkog režima u pravilu bez ikakvih dokaza ili sudski dokazane krivnje stradao velik broj ljudi koji nije bio čvrsto vezan ni za jednu od sukobljenih strana. Tu najčešće govorimo o običnim ljudima koji su u ta zlosretna vremena samo pokušavali preživjeti.

Jedan od takvih bio je Dragutin Krmić, krojač iz Opuzena. Rođen je 18. veljače 1912. u selu Vukosavljevići, u župi Turnašica pored Virovitice. Njegov dosje koji se čuva u Državnom arhivu u Splitu,¹ počinje dokumentom u kojemu je krivo napisano čak i prezime uhićenika: Krnjić umjesto Krmić, a ta se pogreška ponavlja i u ostalim spisima koji slijede.² U spomenutom uvodnom dokumentu dalje se tvrdi kako je „imenovani“ boravio u Opuzenu gdje se i oženio i otvorio krojačku radnju. Spominje se da je tijekom rata materijalno pomagao partizane, no dalje se tvrdi kako je u isto vrijeme bio povezan s ustašama i za njih špijunirao, te da je zbog toga streljan. Jedino na tome mjestu se i spominje način na koji je smrtna kazna izvršena.

Dalje se spominje da u Opuzenu ima ženu koja se drži pasivno i dvoje djece. Podatak je netočan, jer je Krmić imao četvero djece, no dva najstarija sina su upućena u Split u dom za nezbrinutu

Piše:

Darko UTOVAC

*Dragutin Krmić, jedan od ubijenih
bez dokazane krivice*

djecu gdje su proveli više godina života.³ Izgleda da su i oni bili pod nadzorom, jer u dokumentu dalje stoji da je jedan od sinova, ne precizira se koji, jednom prigodom „lijepio neprijateljske parole“ po Opuzenu. O sadržaju tih parola također ne znamo ništa, jedino znamo da

je sin koji se spominje u vrijeme pisanja navedenog spisa, 12. srpnja 1955., bio na odsluženju vojnog roka. Zanimljiv je i datum tog dokumenta koji potpisuje djelatnik UDB-e Ivan Pervan, jer nije čest slučaj da se dosjei vode za osobu koja je već dulje od 10 godina mrtva, kao što je ovdje slučaj.

Iz Krmićeve izjave na zapisnik OZN-e po uhićenju saznajemo da je završio 4 razreda osnovne i dva razreda zanatske škole; da je u Opuzen doselio 1929. i da je prvo radio za krojača Slavka Švajcera, a uskoro otvorio vlastitu krojačku radnju. U Opuzenu se već 1930. godine oženio Mašom Dujmović, s kojom je u braku dobio četvero djece. Istražitelje očito zanima i njegovo prijeratno političko opredjeljenje, pa Krmić dalje u zapisnik iskazuje da na petosvibanjskim skupštinskim izborima 1935. nije glasovao, jer je tada služio u vojsci stare Jugoslavije, a da je na izborima 1938. glasovao za HSS i listu dr. Mačkea. To i nije neko osobito iznenađenje, jer je u kotaru Metković HSS imao plebiscitarnu potporu hrvatskog naroda.

Početkom Drugoga svjetskog rata na hrvatskim prostorima, Krmić se, prema njegovu iskazu, nije dragovoljno priključio ni jednoj strani, nego se od 1941 do 1943. bavio krojačkim poslom. U drugoj polovici 1943. da je dobio poziv za domobranstvo kojemu se odazvao. Raspoređen je u Banja Luku u 13. lovačku pukovnicu, iz koje je zbog narušena zdravlja ubrzo vraćen kući na bolovanje. Potom Krmić iskazuje da je u njegovu radnju tijekom bolovanja došao ustaški časnik poručnik Bezon,⁴ koji mu je ponudio da kao

1 Državni arhiv u Splitu fond 409, SUP Dalmacije, SUP Metković, dosje Dragutin Krmić.

2 Činjenica da ni prezime uhićene osobe nije točno utvrđeno nedvojbeno govori o (ne) ozbiljnosti istražnog postupka.

3 Razgovor autora s Jurom Krmićem, umirovljenim časnikom Hrvatske vojske i unukom Dragutina Krmića, dana 2. srpnja 2025. godine. Jure Krmić je autoru dao na uvid preslike pisama i osobnih dokumenata koji su uvelike pomogli u pisanju ovog teksta.

4 Vjerojatno se radi o tipkarskoj pogrešci istražitelja, jer na neretvanskom području nije djelovao ustaški poručnik Bezon nego Benzon.

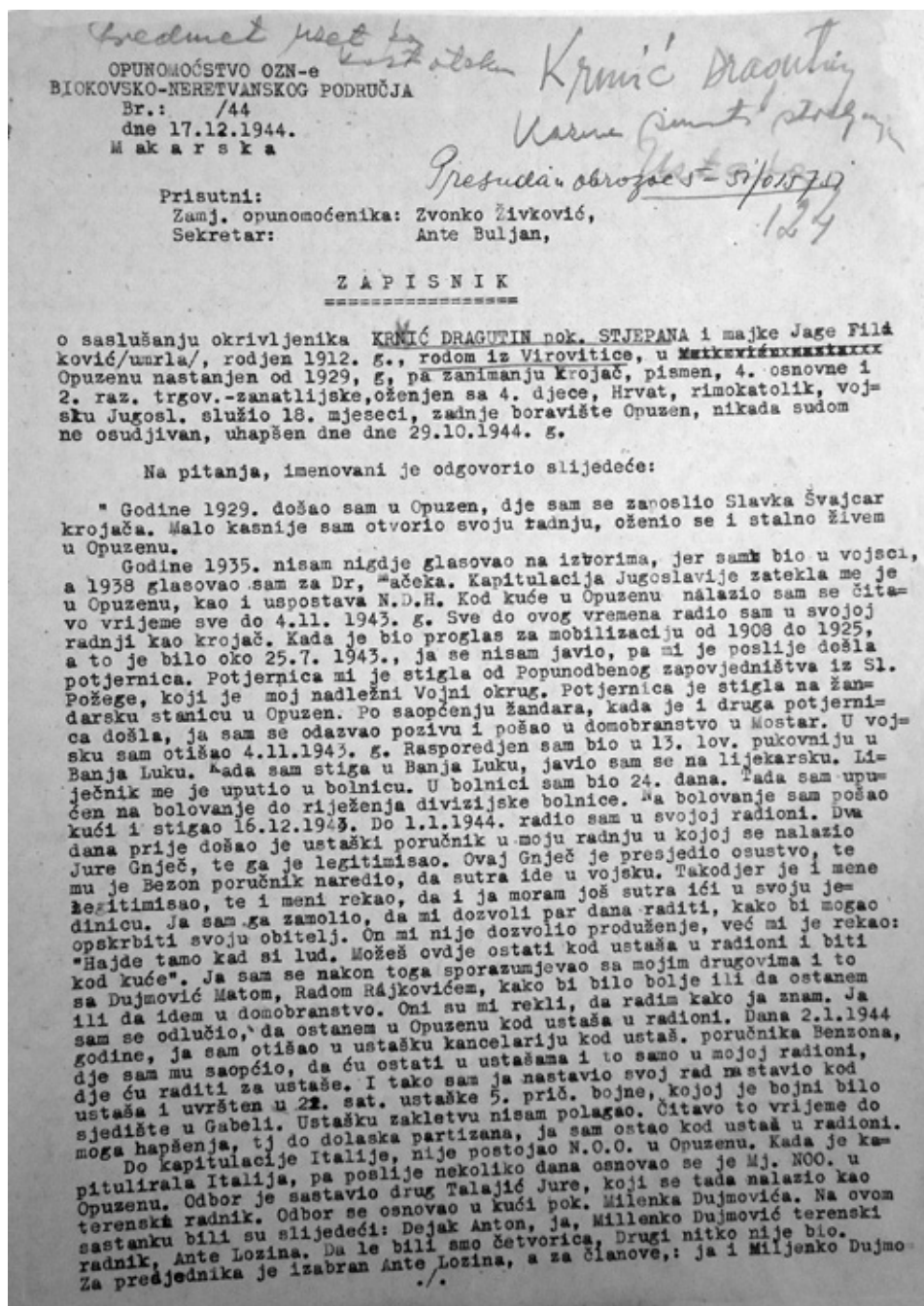
krojač radi za ustaše, pa da se – ako to prihvati – po okončanju bolovanja ne mora vraćati u domobransku postrojbu.

Budući da bi uz krojački rad za ustaše mogao i privatno raditi te skrbiti za brojnu obitelj, Krmić je tu ponudu prihvatio. Tako je postao pripadnik 2. satnije, 5. ustaške pričuvne bojne sa sjedištem u Gabeli. Prema svemu sudeći, imao je status pripadnika tehničkoga neborbenog osoblja, jer iskazuje da je svega nekoliko puta mjesečno išao u Gabelu ili Čaplinu gdje bi prema po potrebi krojio odore za ustaške časnike. Izgleda da ta činjenica nije sporna ni za istražitelje, jer u spisu to ni ne dovode u pitanje. Sporno im je bilo nešto drugo.

Izgleda, naime, da je Dragutin Krmić poslije kapitulacije Italije, kad su partizani privremeno ovladali dobrim dijelom Dalmacije, pa tako i Opuzenom, pristao biti imenovan u mjesni tzv. narodno-oslobodilački odbor. Prema Krmićevu iskazu, mjesto u odboru mu je ponudio Jure Talajić koji je bio među onim rijetkim Neretvanima koji su se u partizane odmetnuli već 1941. godine. Zanimljivo, iz iskaza Krmića, ali i iz iskaza svjedoka koji su protiv njega kasnije govorili, proizlazi da se Krmić i Talajić nisu prethodno poznavali, pa ostaje nepoznato zašto je uopće Talajić kontaktirao Krmića.

Bilo kako bilo, iz iskaza nedvojbeno proizlazi da je tzv. narodno-oslobodilački odbor osnovan. Za predsjednika je imenovan Ante Lozina, a za članove Miljenko Dujmović i Dragutin Krmić. Na osnivačkom sastanku je, prema Krmiću, bio i Ante Deak, kasniji kontraadmiral jugoslavenske ratne mornarice koji je i poslije 1990. godine izabrao ostati živjeti u Beogradu. Autor je imao uvid u njegove neobjavljene memoare, no o ovoj epizodi nije pronašao nikakva spomena.⁵

5 Memoari su pisani na oko 70 strojopisnih stranica, obuhvaćaju mahom uspomene iz partizanskog djelovanja na području Neretve. Ponešto su uljepšani kako bi se

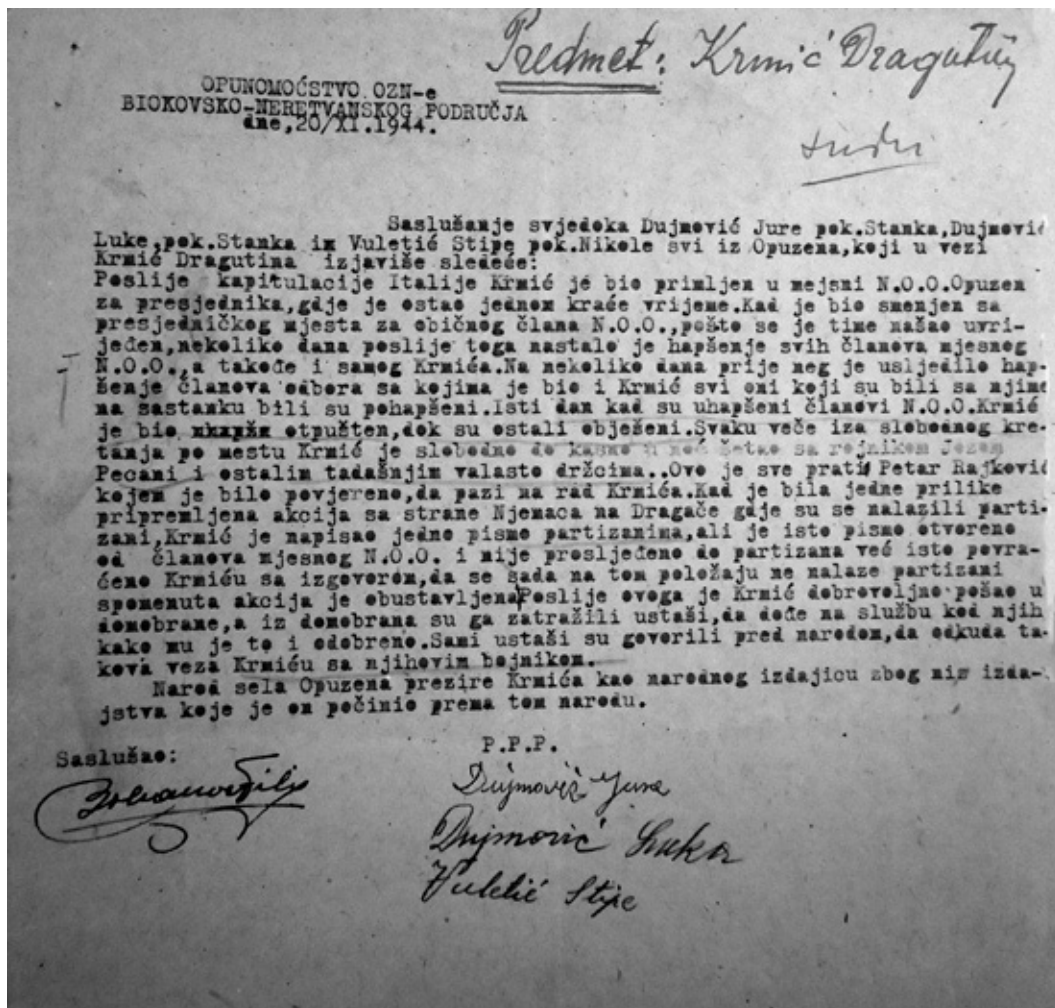

Zapisnik Krmićeva saslušanja

Izgleda da je koji dan iza toga uslijedio još jedan sastanak u neretvanskoj blatiji, pri čemu je već spominjani odbor proširen za još najmanje sedam članova. Prema Krmićevu iskazu, nekoliko

autor dodvorio tadašnjim moćnicima pa neke ljude smješta u predratni komunistički pokret, iako tamo nisu pripadali i slično. Također poimenično spominje partizane koji su vršili zlodjela, vjerojatno misleći da Jugoslavije i komunizma ne će nikada nestati. Napisani su 1978. godine u Beogradu i, koliko je meni poznato, nisu objavljeni.

dana potom do njega je došao Rajmundo Nikolić koji je također bio sudionik drugoga, prethodno opisanog sastanka, te ga obavijestio da su vlasti saznale za njihove aktivnosti pa da slijede uhićenja. Većina odbornika – sudionika sastanka je poslije te obavijesti pobjegla iz Opuzena, a ostali su Ante Lozina, Miljenko Dujmović, Stipe Vuletić i Dragutin Krmić. Nakon istrage pušteni su na slobodu Stipe Vuletić i Dragutin Krmić, i to obojica, prema Krmićevu iskazu, zato što su bili u fazi rješavanja svoga statusa u ondašnjoj hrvatskoj vojsci te

Skupna izjava trojice "svjedoka"

su mogli to spisima podkrijepiti. Ante Lozina i Mile Dujmović su, međutim, obješeni. Objеšena je i skupina drugih Opuzenaca koji nisu bili članovi navedenog odbora.

U oči upada da su iz Opuzena pobjegli oni koji su bili više i dulje povezani s komunističkim pokretom, a ostali su oni koji su u odbor pozvani od takvih i koji nisu bili ideološki zagriženi, a moguće ni do kraja svjesni opasnosti u koju su dovedeni. Mi to, naravno, s ove vremenske distance ne možemo dokazati, no svakako postoji mogućnost da su čitavu stvar režirali sami komunisti tako da su u odbor navukli veći broj ljudi, potom ih sami prijavili te poslije prijave upozorili na opasnost i tako ih prisilili da pobjegnu u partizane. Naime, nije nikakva tajna da je broj partizana u Neretvi 1943., a pogotovo 1942. ili 1941. godine bio poprilično mali.

Uostalom Rajmundo Nikolić u svom svjedočenju protiv Krmića, kao što ćemo kasnije vidjeti, prešućuje da ga je neimenovana osoba iz Metkovića koja je navodno vidjela popis Opuzenaca predviđenih za uhićenje, na to upozorila. Ostaje otvoreno pitanje, zašto Nikolić tu osobu nije imenovao i zašto ne spominje taj događaj, a i sam je pred izvjesnim uhićenjem na vrijeme pobjegao. To je zagonetno pogotovo zato jer su u vrijeme davanja iskaza Opuzen i Metković već odavno pod nadzorom partizana, a crta bojišta se pomaknula daleko na sjever. Blago rečeno, i svi ostali iskazi svjedoka su zanimljivi, jer nitko od svjedoka nije izjavio ništa bitno za utvrđivanje Krmićeve krivice, niti je što vidio ili čuo, no svi su potpuno uvjereni da je baš on kriv.

Zbog toga imamo puno pravo upitati se, je li Dragutin Krmić izabran kao žrtveno janje kako bi se prikrla pogriješka

nekoga drugog, ili možda izdaja ili, kao što smo već rekli, neuspjeli plan partizana za kadrovskim pojačanjem. Razmotrimo zato iskaze svjedoka koji su sačuvani u dosjeu Dragutina Krmića.

Prva svjedokinja je Tonka Lozina, udovica obješenog predsjednika NOO-a Ante Lozine. Ona iskazuje da je prvi tzv. NOO u Opuzenu ustrojen neposredno poslije kapitulacije Italije, kad su komunisti nakratko ovladali mjestom. Pogriješno tvrdi da je prvi predsjednik Odbora bio Dragutin Krmić, iako više svjedoka, kao i sam Krmić, tvrde da je to bio upravo njezin pokojni suprug. Dalje svjedoči da se poslije sastanaka Odbora sadržaj koji je tamo izrečen naširoko preporučavao po Opuzenu. Dodaje da je poslije uhićenja Krmić pušten na slobodu, te da „zato smatra” kako je on kriv za smrt njezina muža i ostalih.

Dakle, ona zapravo ništa konkretno ne zna. Prelazi preko činjenice da nije Krmić jedini pušten poslije uhićenja i ustvari iznosi samo svoje mišljenje bez ikakvih dokaza.

Drugi svjedok Rajmundo Nikolić iznosi još fantastičniju priču. On tvrdi da mu je Jure Salacan pričao kako su za smrt Opuzenaca krivi Dragutin Krmić i njegov šurjak Dujmović. To bi sve i moglo biti tako, no valja znati da je Jure Salacan bio posljednji ustaški logornik Opuzena, koji je na tome mjestu naslijedio svog brata Stanka Salacana kojega su ubili komunisti. Nije nevažno da se Jure pred partizanima povukao iz Opuzena i da je poslije zarobljavanja na koncu rata osuđen na dulju zatvorsku kaznu. Dakle, Nikolić u svom iskazu tvrdi da mu se takav čovjek, ničim izazvan, povjerio njemu kao poznatom simpatizeru partizana, te mu otkrio Krmića kao ustaškog

špijuna među partizanskim simpatizerima.

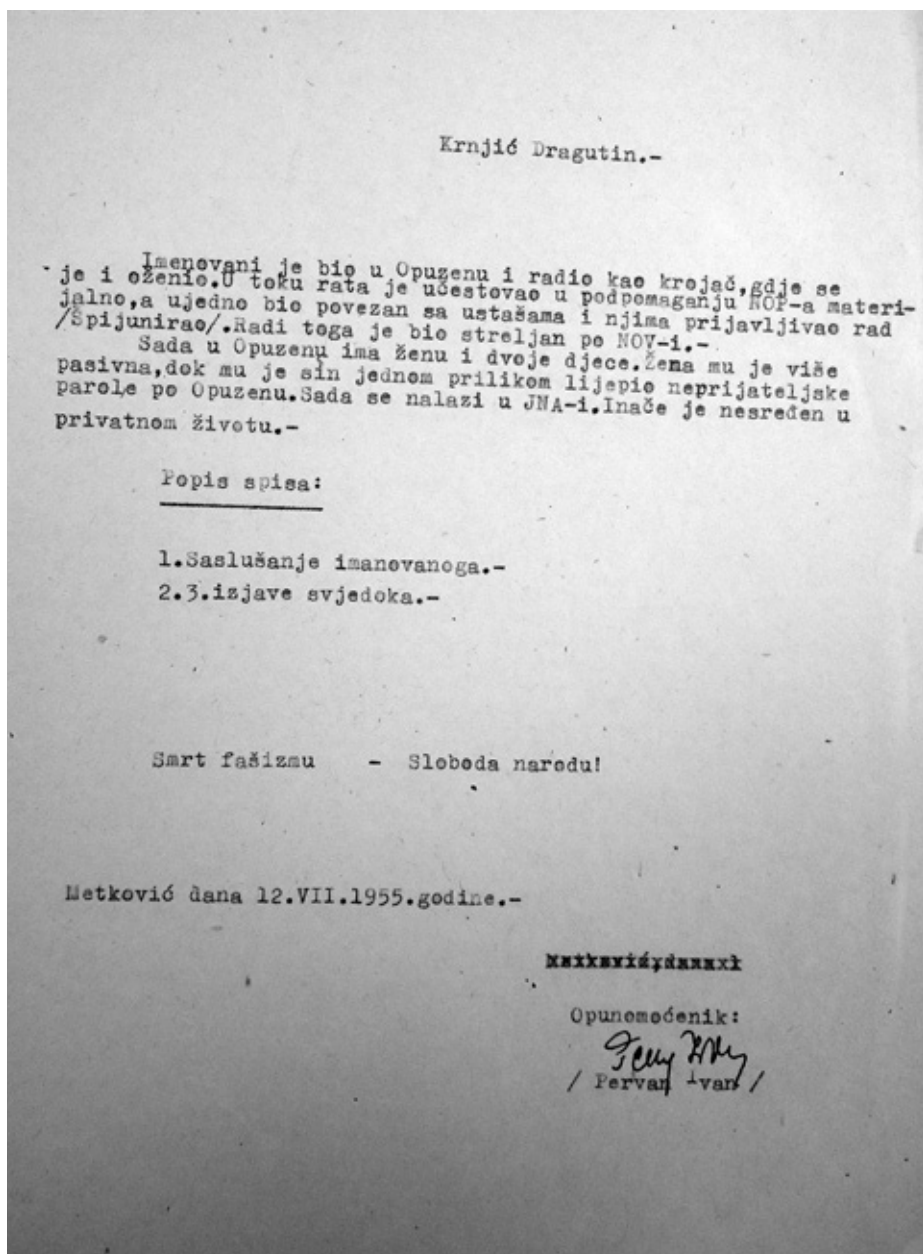
To se u teoriji doista moglo dogoditi, no u praksi su mali izgledi da se to tako i dogodilo. Nikolić, kao što smo već naglasili, u svom iskazu potpuno prešućuje informaciju o tome kako je nepoznati netko iz Metkovića u ustaškom stožeru vidio imena Opuzenaca predviđenih za uhićenje, zapamtio ga i otišao u Opuzen te baš njega upozorio na prijeteća uhićenja. Na kraju svjedoči da je poslije drugog sastanka čitav Opuzen znao da je on čuvao stražu i svoju izjavu zaključuje riječima „mišljenja sam da je to mogao iznijeti jedino Krmić”.

Dakle, ni on ne zna ništa konkretno, nego samo iznosi svoje mišljenje i pritom se ne osvrće na činjenicu da je na drugom sastanku uz Krmića bilo još deset sudionika i nekoliko stražara, i da je bilo tko od njih mogao širiti informacije o sastanku.

Sljedeći svjedok, Mijo Mataga, iskazuje kako je poslije uhićenja skupine Opuzenaca, dok su oni pod stražom čekali brod prema Metkoviću, prisutnim ustaškim časnicima pristupio Dragutin Krmić i nešto s njima razgovarao te da je nakon toga pušten uhićeni Mate Dujmović, inače Krmićev šurjak.

Imajući u vidu iskaze svih drugih svjedoka, možemo mirne duše ustvrditi da se ovdje radi o potpuno lažnom iskazu koji se jedino može objasniti opaskom koja je zabilježena i u svjedočkim generalijama: da je simpatizer tzv. NOP. Naime, nedvojbeno je kako je Krmić uhićen kad i svi ostali Opuzenci te da je za vrijeme navodnog događaja koji Mataga opisuje, bio među uhićenicima, a nikako među ustaškim časnicima. Nadalje, Mate Dujmović nije pušten na slobodu odmah po uhićenju u Opuzenu, nego poslije višednevnog ispitivanja u Metkoviću, i to – kako u svom iskazu tvrdi Krmić – tek poslije nedvojbeno utvrđene zamjene identiteta s osobom sličnog imena i prezimena.

Sljedeći svjedok, Frane Dropulić, za razliku od svih ostalih ne tereti Krmića. Izjavljuje da zna kako su sastanci održavani u njegovu toru, spominje kako mu je Krmić pričao da surađuje s partizani-

Ni prezime mu nisu znali - dokument iz 1955.

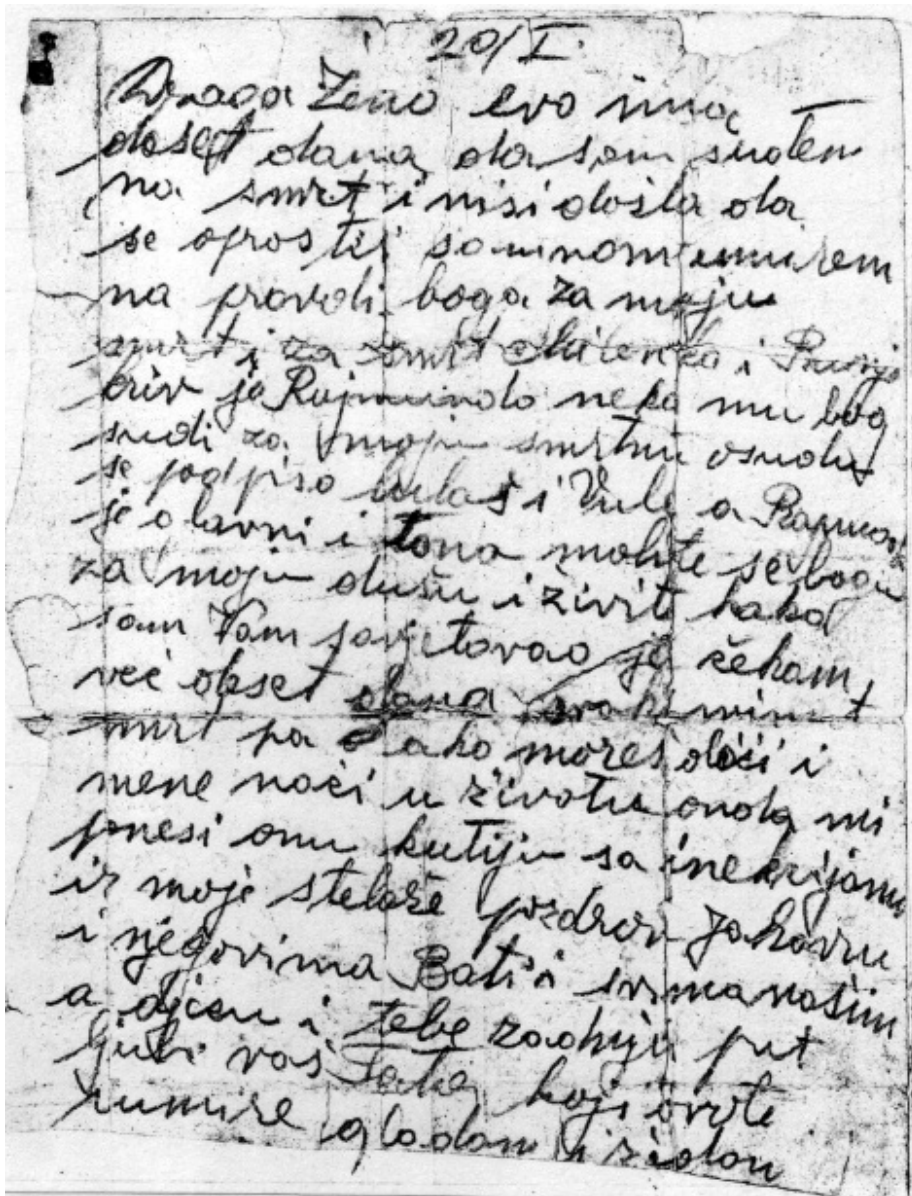
ma i prepričava njihov razgovor u kojemu mu je Krmić rekao da je ustašama pristupio samo zato da bi mogao ostati u Opuzenu i prehranjivati obitelj.

Sljedeći svjedok, Jure Dujmović, iskazuje da je Krmić bio na partizanskoj strani ponešto aktivan i prije osnivanja NOO-a, no da je to imalo slab učinak jer bi se odmah sve otkrilo. Na što konkretno misli, ne iskazuje. Svjedoči da je Krmića u NOO imenovao Jure Talajić koji ga nije otprije poznao, te tvrdi da je on osobno intervenirao da se Krmića iz odbora izbaci, što je i učinjeno.

Jure Dujmović, dakle, svjedoči kako je Krmić bio član NOO-a, a ne njegov

predsjednik, što također pobija iskaze prethodnih svjedoka. On također na temelju činjenice da su druga dva člana prvog odbora obješena, a Krmić pušten na slobodu, iznosi mišljenje da je on špijun. Pritom zaobilazi činjenicu da se spomenuti NOO za nekoliko dana znatno proširio, da je i on bio njegov član, kao i da je još najmanje jedan član odbora pušten na slobodu kad i Krmić.

Dujmović dalje navodi kako je naložio jednom „omladincu” da prati Krmića nakon što je pušten na slobodu, te da ga je taj izvijestio da se Dragutin Krmić u noćnim satima u Opuzenu nalazi s Jo-

Krmićevo pismo desetak dana poslije osude na smrt

zom Pecanijem⁶ i Stipom Popićem,⁷ ljudima koji su bili bliski ustaškom pokretu, a Pecani je bio i zapovjednik mjesne ustaške milicije.

Iskaz od „omladinca” Petra Rajkovića u istražnom postupku nije uzet, jer se on, kako Dujmović tvrdi, sada nalazi u partizanima, slijedom čega je ovo iskaz iz druge ruke koji nije moguće provjeriti. Zanimljivo je primijetiti da je Jure Dujmović bliski rod Krmićeve supru-

ge, pa ostaje otvoreno pitanje, ima li u ovom slučaju i kakve osobne nesnošljivosti?

Svi ovi iskazi uzeti su koncem listopada 1944. godine. Iz njih je razvidno da prva dva svjedoka (Lozina i Nikolić) nemaju nikakvih konkretnih saznanja o događajima, nego iznose svoja mišljenja i pretpostavke. Treći svjedok, Mataga, iskazuje u potpunoj suprotnosti sa svime što su iskazali ostali svjedoci i sam uhićenik, pa se vrlo izvjesno radi o potpuno lažnom iskazu. Svjedok Frane Dropulić uopće ne tereti Krmića, nego daje izjavu u njegovu korist. Potvrđuje da zna kako je ovaj surađivao s partizanima te navodi da mu je Krmić pričao kako je otišao u ustaše isključivo iz eg-

zistencijalnih razloga. Posljednji svjedok, Jure Dujmović, izražava sumnju da Krmić još od 1941. prenosi informacije drugoj strani, također tvrdi da je jedini od odbornika pušten na slobodu, što nije točno. Na kraju svjedoči kako je dao pratiti Krmića te da je tako utvrdio kako se ovaj po noći sastaje s mjesnim ustašama. Tvrdi da je to čuo od osobe koja je Krmića pratila i koja se u vrijeme istrage nalazi u partizanima, pa se njezin iskaz ne može provjeriti.

Svi ti iskazi nisu davali doslovno ništa što bi dokazalo Krmićevu krivnju, pa je mjesec dana poslije, točnije 20. studenog 1944., uzeta skupna izjava od Jure Dujmovića, Luke Dujmovića i Stipe Vuletića koji u toj izjavi tvrde kako je Dragutin Krmić bio prvi predsjednik tzv. NOO-a za Opuzen. To je u potpunoj suprotnosti s prvom izjavom Jure Dujmovića, u kojoj je ovaj nedvosmisleno tvrdio da je Krmić bio član Odbora, a ne njegov predsjednik. Nadalje, u toj skupnoj izjavi oni tvrde da je Krmić ubrzo smijenjen s mjesta predsjednika te da je iz ljubomore i osvete prijavio ostale odbornike.⁸ Također potpisnici tvrde da je Krmić jedini pušten, dok su ostali odbornici obješeni.

Zanimljivost je u tome što bi najmanje jedan od potpisnika izjave, Stipe Vuletić, morao zasigurno znati da to nije točno. Naime, i on je bio uhićen s Krmićem i ostalima, te je i pušten kad i Krmić, i to iz istog razloga – reguliranja statusa u tadašnjoj hrvatskoj vojsci. Dakle, iako je prošao potpuno na isti način kao i Krmić, to ga ne priječi da Krmića tereti.

U izjavi nalazimo i podatak da je Krmić navodno svaku večer šetao s mjesnim ustašama po Opuzenu. To, naravno, može i ne mora biti točno, no ne možemo ne primijetiti da je malo vjerojatno kako je nelogično da osoba koju optužuju za špijuniiranje u korist ustaša

6 Zapovjednik ustaške milicije u Opuzenu, 1945. napušta Hrvatsku te odlazi u Argentinu gdje je i umro

7 Za više o Stipi Popiću, v. D. UTOVAC, „Križarska aktivnost u Opuzenu“, Politički zatvorenik, br. 300, 31.-35.

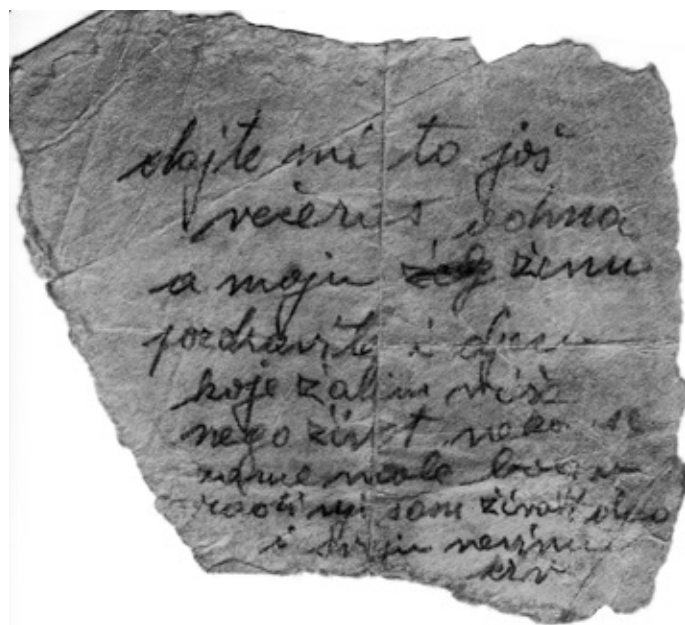
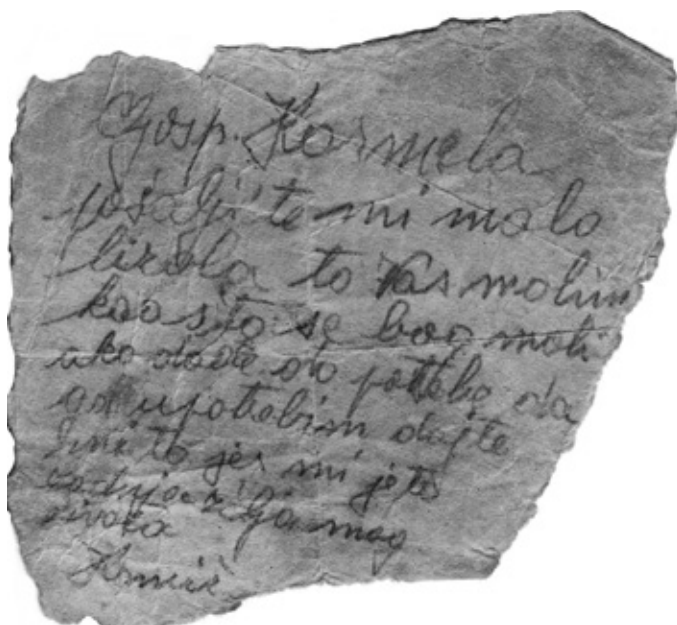
8 Takva mogućnost onda ruši i tvrdnje o prethodnom špijunskom djelovanju. Naime sve i da je Krmić zbog ljubomore prijavio ostale odbornike, onda nedvojbeno pada u vodu tvrdnja da je i prije toga radio za ustaše.

Gosp. Karmela

pošaljite mi malo ličila, to Vas molim kao što se bog moli, ako dođe do potrebe da ga upotrebim. Dajte mi to jer mi je to zadnja želja mog života

Krmić

Dajte mi to još večeras odmah, a mojim ženom podržite i djecu koje želim više nego život. Neka se za me mole bogu, radi njih sam život dao i svoju krvinu krv.

Pred samo smaknuće: poruka na komadiću papira

svaku večer otvoreno šeta s predstavnicima hrvatskih (ustaških) vlasti, jer – kad bi to bilo tako, zar to ne bi izazvao oprez i sumnju druge strane te postao nepodoban za bilo kakvu špijunsku aktivnost?

I, na kraju, trojac tvrdi da su Krmiću članovi tzv. NOO-a, dok se spremala protupartizanska akcija u Neretvi, povjerali da partizana više nema na ciljanom području, nakon čega je navodno akcija obustavljena. To doista zvuči ozbiljno, no valja znati da je i Krmić tada bio član tzv. NOO, pa je vjerojatno znao sve ono što znaju i ostali članovi Odbora.

Pozornost izaziva i formulacija prema kojoj su članovi tzv. NOO-a rekli Krmiću da partizani nisu više na tome području. Dakle, ne spominje se konkretna osoba nego tijelo kao takvo. Dalje tvrde da je zbog sumnje koju je izazvao taj događaj, Krmić dragovoljno otišao u domobranu, no da je tome tako, zašto bi se onda relativno brzo iz domobranstva vratio u Opuzen na bolovanje?

Zanimljivo je da u drugoj izjavi ključni svjedok, Jure Dujmović, mijenja prvotni iskaz i sada Krmić navodi kao kratkotrajnog predsjednika tzv. NOO,

a ne više člana koji iz navodne osvete zbog smjenjivanja odlučio prijaviti druge članove. Posebno je zanimljiv i drugi novonavedeni moment, prema kojemu bi Krmić bio razotkriven od strane tzv. NOO kao navodni špijun, čega nema u prvom iskazu. Nepoznati su i motivi Stipe Vuletića koji je uhićen i pušten zajedno s Krmićem, da sad tereti Krmića.

Bilo kako bilo, nekih konkretnih dokaza opet nismo vidjeli, a nedvojbeno je da imamo bitnu promjenu iskaza svjedoka Dujmovića u odnosu na prethodnu izjavu. Zato se moramo upitati,

Netijače "Braco" Krmiću Stjepane,

Prošlo je pola stoljeća i neke godine više, a nemogu da ti ovo nekažem i odnesem sa sobom u grob-Kao ljusko biče i čovjek čovjeku Tvoj pok, Čaču su ubili Jevti /nažalost/mi smo 1946.god, stanovali li u Banbe na Mirinu djelu a vi ste stanovali u Franiša ili Staniša sve jedno, ja sam se nalazio na prozoru pok, Pajo Maslov je sjedio na kamenjoj sentadi a Stanko Rado je sjedio na katrugi pred svojom kućom A Ante Ba-be se je igrao i skakao po javnom putu A ovo je sada važno ???U tom času dolazi tvoja pok, majka Maša pred Banbinim portunom je klekla na oba koljena i zanabrala iza svega glasa Štriče Jure ubili su mi muža Dragu ostala sam sa četvero djece pomoz mi ako moreš,kako ću preživjeti sa mojom sirotnom djecom Taj pok, gad od čovjeka Jure Dujmović "Lulaš" Sramota ga ubila i ako mi je Otac ali nije i nemore biti čovjek sramin ga se i mrtva ja gledam i slušam sa prozora A evo što joj je odgovorio hrda od čovjeka i zločesta (nesreća gad) A evo odgovora? ? ?

/DATI GA NISU UBILI ONI JA BI GA UBIJA IZ MOJE PARABELE/

Taj zločesti čovjek to ljusko smeće moj otac Lulaš sto puta izvadio zaloga iz usta i meniga dao, Išao je na zavjet u Sinj, za moje zdravlje 1937.god, Ali nije i nemore biti čovjek kada je ovakvi idemo dalje On je Jeseni 1945.god, Ukrao u M. Grossi (trgovca iz Opuzena) sobni i kuhinski namještaj, i sliku Isusa Krista, umjetnički rad velike novčane vrijednosti a koju sliku ni do dan danas nisu i neće da vrate pok, Marice Netijaku i (bratiću) Anti Grossi "Banbi" ako sam pisao i molio Mariju i sina Vinka 107, puta ali je nisu i neće da vrate sramota, ubila, Naše mjesto Opuzen je imao mnogo poznatih ljudi po Zlu, spomenuo bi samo neke, Stanku Rada "ČOVU" Gnječe, Kesiče, Ali su ih Jevti po zlu sve nadvislili /nažalost/ Ali je istina: Od pjanca, pjandore, kurbij, lupeža i zločestih ubojica, Otac i sin Jure i Antun Otac je Jure ubio na svoju ruku 14. njemačkih zarobljenika početkom 6. m. j. 1944. god, na Ušju Neretve na zemlji "Jarčilovki" vlasništvo braće Sršena "Doriča" Andrije, Ante, Niki še, Milana i Marka, iz sela Trna, A razbojnik sin Anta Dujmović "Antun" na Metkovskom Groblju Sv. Ivana ubio iz Opuzena Srečka Dropulića, Dragu Krmića, Petra Sršena, Juru Popića "Puraša", i one druge nažalost, Sprlju, Šeputa, Jukinu, Dragobratovića, Ivu "Geju" Čimaka, Vlahovića, Kapovića, Vlatke oviča i one druge...

To pok, ljusko smeće Jure Dujmović "Lulaš" čovjek male mora* ne vrijednosti, Kada bi se opio u Banbinoj Rakidenci iza rata znap bi puno puta pričati i pričao je ja ubija Njemce u Jarčilovku i na njiman sadoja kupus (sorte) Raštika, pok, Roko vlasnik vlasnik Rakidence pono puta ga je gotovo tjerao iz Rakidence hajde ti to Lulašu pričaj doma svojiman a nećeš ovdje, /nažalost/ i ja sam trefio neke pute kada ga je Roko tjerao, Od onda do dan danas pa i do kraja života stidim se i sram me je tih prokletih umrlih da geredem/Krepanih/ Jevta za njihova nedjeh koja su činili ljudiman, "Braco" Netijače nije mi bilo do sada a i od sada lako prolaziti i javljati se tebi, tvojoj sestri Heleni, bratu Rudi i ženi Ani djeći i unučadi Jure "Puraša" A posebno Nadi Sršen, kod kojih je naša sestra "Anica" Obilate dvije godine stanovala dok smo mi bili u ratu, pa joj je Razbojnik Antun isto ubio čaču Petra i to su Jevti radi li (nažalost) ali jesu. Ovdje bi iznio još jedan slučaj ja sam polivao naranče na dnevnicu u Nade Sršen, do podne sam polio Burčinu a iza podne kod kuće u Opuzenu i priko Flaštera Bila joj je majka Vinka živa i ona ševasta rođica Silva ševasta sa otoka Visa mene je zvala pok, Vinka na užinu A evo kako me je zvala "Dodi i udi Đuta na užinu nisi ti Jevto Jevti su Lulaš i Antun, Oni su ubili moga Petra /muža/ i ostale Opuzence a nisi ti "Lulaš" mi je otac a Antun brat (nažalost) kako sam se ja tada osjećao, Nemogu i neću da nabrajam i puno drugih gadeca od tog smeća što su sve radili. Ovim putem "Braco" Krmiću Stjepane ti i tvoja žena, budite pozdravljeni dobro zdravlje i dug život želi ti tvoj ujac od Česmine Uz moje dužno poštovanje Đuta

Ivan Dujmović

Ivan Dujmović tereti vlastitog oca...

izjavljuje li Dujmović neistine u prvom iskazu, u drugom iskazu ili možda laže u oba slučaja?

Nad Krmićem je unatoč manjkavu istražnom postupku izvršena smrtna kazna. U dosjeu nije sačuvana njegova presuda. Otvoreno pitanje je, je li ona uopće i sačinjena. Bila su to vremena „revolucionarne pravde“, i ne bi bilo prvi put da su smaknuća izvršena prije ili bez izrađenih presuda, a one su sročene tek kasnije iz formalnih razloga, najčešće zbog konfiskacije imovine. To je, uostalom, slučaj kod ubijenih na Daksi pored Dubrovnika, ubijenih na groblju svetog Ivana u Metkoviću ili u slučaju dužnosnika ustaške mladje iz Dubrovnika Vicka Bjeliša, koji je „suđen i osuđen“ navodno u Dubrovniku, iako je, prema izvaji supatnika iz zatvorske ćelije, prilično izvjesno da nije pritom napuštao zatvor u Korčuli

iz kojega je samo na kraju izveden na pogubljenje.⁹

U navedenim slučajevima imamo, i to samo u rijetko, sačuvan kasniji prijepis presude, no moramo se upitati: čega je to prijepis ako ni jedna od desetaka obitelji žrtava nama originalnu presudu niti je takva sačuvana u bilo kojem od dosjea koje su OZN-a i SUP vodili o ubijenima?

U slučaju Dragutina Krmića također nemamo sačuvanu originalnu presudu ni njezin kasniji prijepis, niti se ona u dosjeu SUP-a uopće spominje. Tako ne znamo kojim svjedocima je sud „poklonio vjeru“, koji je eventualni sadržaj Krmićeve krivice niti kako se zvao sudac

9 Vidjeti D. UTOVAC, *Neretva i njezini ljudi*, Opuzen – Čitluk, 2022., 49.-60.

koji je smrtnu presudu donio. Saznanje da je nekakvo suđenje ipak održano i da je na njemu Krmić osuđen na smrt, crpimo iz činjenice da je on iz zatvora u Makarskoj, gdje je čekao suđenje, i poslije suđenja uspio poslati nekoliko kratkih pisanih poruka svojoj supruzi u Opuzen koje su do danas sačuvane i nalaze se u posjedu obitelji Krmić.

Prva poruka je nastala, prema svemu sudeći, prije ili za vrijeme suđenja, jer je iz teksta razvidno da okrivljenik još nije potpuno siguran da smrt sigurno slijedi, ali ju naslućuje. Poruka je napisana na dva lista nekakvog formulara sastavljenog na talijanskom jeziku te glasi ovako:

„Draga ženo i djeco, Sumnjam da ću se ikad povratiti k vama zato neka vam ovo budu moje zadnje riječi, jer drugo ionako za vas ne mogu učiniti. Ako poginem znajte da sam poginuo kao pravедnik, a ne kao krivac. Primite moje zadnje savjete. U životu nemojte nikada uz nikoga biti – makar se sto politika promijenilo, držite se uvijek po strani. Ne činite nikom ni dobra ni zla jer je ljudska nezahvalnost tolika da živom čovjeku ne daje priznanja. Ja sam za života mnoga dobra činio potrebitijima od mene, iako sam i sam bio potreban. Poštenje mi je uvijek bilo nada sve. Ne ponizite se nikad pa makar i umirali, jer dok budete imali svoj ponos imat ćete i poštovanje drugih. Izučite svi zanat jer sa zanatom ćete uvijek moći živjeti, a da se nikome ne molite – jer teško onome tko nešto očekuje od tuđe milostinje. Ako ikada dobijete u posjed ono malo moga materinstva u Slavoniji poslužite se s njime kako vam svima može najbolje koristiti. Ja vam osim toga nemam ništa drugo ostaviti. Neka vam uspomena na mene ne bude na sramotu već na čast, jer u svome životu nikome nisam nanio zla. Radi vaših patnji koje vas u životu čekaju prezirem svoje ubojice, ali im i praštam jer nemaju savjesti, a to tražim i od vas. Teško mi je rastati se od vas – žrtava ljudske podlosti, ali odlazim mirne savjesti jer sam pravedan. Neka vam pomogne Bog ili priroda, jer ja više ne mogu. Ovo je zadnje od mene. Pozdravljam vas i ljubim i umirem radi vas, vaš tata“.

EKSHUMACIJA U MAKARSKOJ Pokraj groblja pronađeni ostaci žrtava iz Drugog svjetskog rata

Otkopano petnaest kostura

U jednom rovu nađeno 15 lubanja

Izvan zidova makarskoga gradskog groblja pronađeno je pet rovova iz Drugoga svjetskog rata. U jednom rovu nađene su kosti i 15 lubanja. Ekshumacija se nastavlja. Svi su uzorci pohranjeni na Odjel patologije KB-a Split radi daljnjeg vještačenja – izjavila nam je istražna sutkinja Županijskog suda u Splitu Ljiljana Stipišić. Ostaci kostiju pronađeni su u otkrivenom topovskom rovu sa sjeverne strane staroga zida makarskog groblja.

Iskapanja traju već nekoliko dana u nazočnosti istražne sutkinje Lj. Stipišić, ovlaštene odvjetnice Županijskog državnog odvjet-

ništva Biljane Puharić i policije. – Pronađena je masovna grobnica. Uz ostatke kostura nađene su dvije čahure pištolja, najvjerojatnije kalibra 9, vojničke čizme, naočale, dugmad, ostaci remena – rekao je Antonijo Alujević, patolog KB-a Split. Prema karakteristikama strijelnih rana i položaju tijela, očito je riječ o ubijenim osobama. Prvi patološki rezultati znat će se za tjedan ili dva, nakon detaljne obrade pronađenih kostiju. Pokušali smo doći do fotografija ostataka u KB-u Split, no odlukom istražne sutkinje to nam je zabranjeno.

Janja GLUČINA, Maja PEJKOVIĆ-KAČANSKI

Drugo pismo supruzi napisano je na malom listu bijeloga papira i datirano je 20. siječnja, zacijelo 1945., a iz njega možemo naslutiti da je Krmić na smrt osuđen 10. siječnja 1945. godine i da čeka izvršenje smrtno kazne. Pismo glasi:

„Draga ženo, evo ima deset dana da sam suđen na smrt i nisi došla da se oprostiš sa mnom. Umirem na pravdi Boga. Za moju smrt i za smrt Milenka¹⁰ i Runje¹¹ kriv je Rajmundo¹² – neka mu Bog sudi. Za moju smrtnu osudu potpisao se Lulaš¹³ i Vule¹⁴ a Rajmundo je glavni i Tona.¹⁵ Molite se Bogu za moju

dušu i živite kako sam vam savjetovao jer čekam već deset dana svaki minut smrt pa ako moreš doći i mene naći u životu onda mi ponesi onu kutiju sa injekcijama iz moje stelaže. Pozdrav Jakovu i njegovima, Bati i svim našima, a djecu i tebe zadnji put ljubi vaš tata koji ovdje umire gladan i žedan“.

Iz ovog je pisma razvidno da se Krmić već pomirio s neizbježnom smrću, da imenuje osobe za koje vjeruje da su krivi za njegovu nepravednu osudu, ali i upire prstom na Rajmunda Nikolića kojega drži odgovornim za optužbe protiv njega, ali i za smrt obješenih odbornika. Nažalost, iz pisma ne možemo razabrati na čemu on temelji svoje optužbe, no očito je kako je uvjeren u svoje tvrdnje. Na početku pisma prigovara ženi što ga nije posjetila u zatvoru, iako je pitanje znade li on kako je tada za putovanje iz Opuzena prema Makarskoj bila potrebna partizanska propusnica, a veliko je pitanje, je li ju ona u ovim okolnostima mogla dobiti, i je li uopće imala novca za takvo putovanje.

Posljednja sačuvana poruka nije upućena obitelji, nego stanovitoj gospođi Karmeli. U njoj on moli da mu pošalje malo lizola, te nastavlja „ako dođe do potrebe da ga upotrijebim“. Potom naglašava „dajte mi to još večeras odmah.“

Lizol je sredstvo za dezinfekciju i tomu služi kad se razrijedi na 1 do 3 %, no u čistom je obliku – otrov. Ta činjenica i njegova formulacija „ako dođe do potrebe da ga upotrijebim“, ukazuje na njegovo trenutno duševno stanje i veliku vjerojatnost da je bio zlostavljan u zatvoru te da više nije mogao podnositi muke, pa je pomišljao na samoubojstvo.

Obitelj ima informaciju da su i komunistički omladinci iz Opuzena organizirano odlazili u Makarsku i zlostavljali ga, čime su se neki kasnije i hvalili. To je uostalom bila česta praksa prema poslijeratnim osuđenima komunističkih sudova. Nismo uspjeli doznati, tko je bila ta gospođa Karmela, no po svemu sudeći morala je imati nekakve veze sa sudom ili zatvorom u Makarskoj. Ono što pouzdano znamo, jest to da je ona nekim kanalima uspjela dostaviti dvije prethodno opisane poruke obitelji u Opuzen. Prema svemu sudeći, traženi lizol nije mu dostavila, jer, kao što smo vidjeli na početku ovoga rada, službenik UDB-e tvrdi da je Dragutin Krmić strijeljan.

Prema matičnim knjigama umrlih ispada da je usmrćen 18. veljače 1945., što je još jedan pokazatelj sadizma komunističkih vlasti, jer je upravo toga dana bio njegov rođendan. Obitelj nikad nije dobila tijelo, niti se zna gdje je pokopan.

10 Vjerojatno Miljenka Dujmovića.

11 Tko je Runje ne znamo, no ako se spominje u istom kontekstu kao i Miljenko Dujmović, vrlo je moguće da se radi o Anti Lozini.

12 Rajmundo Nikolić.

13 Lulaš je nadimak Jure Dujmovića. Iako je bio nepismen, obnašao je brojne visoke dužnosti poslije rata. Nekako je naučio napisati svoje ime i prezime kako bi se mogao potpisivati na dokumente, no to je umjesto Jure Dujmović često ispadalo Jure Dujmović što je često nasmijavalo puk. Kasnije je optužen kao informbirovac te je smijenjen sa svih dužnosti.

14 Stipe Vuletić.

15 Tonka Lozina.

Moguće je da je ubijen u Makarskoj, gdje je bio u zatvoru i gdje je osuđen. U Makarskoj je posljednjih godina otkriveno više lokacija masovnih grobnica koje se dovode u svezu s komunističkim terorom. Moguće je da su u nekoj od njih ležali i posmrtni ostatci Dragutina Krmića.

Novo svijetlo na ovaj slučaj neočekivano su bacila pisma koja su skoro 50 godina iza pogubljenja Dragutina Krmića počeli dobivati njegovi potomci. Pisma je pisao Ivan Dujmović „Đuta“, sin Jure Dujmovića koji je bio ključni svjedok protiv Krmića. Ovdje ćemo prikazati jedno od tih pisama. Ono je datirano 30. travnja 2003. i naslovljeno je „Netjače ‘Braco’ Krmiću Stjepane“. Potom pisac pisma nastavlja da je prošlo pola stoljeća i da ne može otići u grob dok ovo ne kaže. Dalje piše, „tvoga pokojnog ćaću su ubili Jevti“ (to je u Neretvi pogrdan naziv za pristalice Jevtićeve velikosrpske liste na skupštinskim izborima 1935.). Potom opisuje prizor koji je vidio i u kojemu žena Dragutina Krmića pada na koljena pred Juru Dujmovića „Lulaša“ te ga moli da joj pomogne, jer joj je muž ubijen a ona je ostala sama s četvoro male djece.

Dujmović se nije obazirao na to, nego joj je – prema svjedočanstvu u pismu – odgovorio: „Da ti ga nisu ubili oni ja bi ga ubija iz moje parabele“. Potom Ivan Dujmović naglašava da je Jure Dujmović njegov rođeni otac i optužuje ga (svog oca!) za druga nedjela. Spominje da je otuđio jednoj opuzenskoj obitelji kuhinjski namještaj i sliku velike umjetničke vrijednosti, ali ga optužuje i za ratni zločin. Proziva ga kao glavnog krivca za strijeljanje 14 zarobljenih njemačkih vojnika na lokalitetu Jarčilovka. Tu se vrlo izvjesno radi o pogrešci, jer takav lokalitet u Neretvi ne postoji, no postoji lokalitet Jarčirog, gdje su jugoslavenski partizani 1944. godine doista ubili 14. Hrvata koji su služili u njemačkim legionarskim postrojbama, o čemu je već na više mjesta pisano.

Potom Ivan Dujmović optužuje svog brata Antu Antuna Dujmovića, da je sudjelovao u ubijanju hrvatskih domoljuba na groblju svetog Ivana u Metkoviću

i to poimenično: „Srećka Dropulića, Drage Krmića, Petra Sršena, Jure Popića ‘Puraša’, i one druge nažalost Šprlju, Šeputa, Jukinu, Dragobratovića, Ivu ‘Geju’ Čimaka, Vlahovića, Kapovića, Vlatkovića i one druge...“ Tri točke na kraju popisa daju naslutiti da je ubijenih bilo još. Zanimljivo je da on smaknuće Dragutina Krmića smješta na groblje sv. Ivana, što bi značilo da je za tu prigodu doveden iz Makarske. Ipak, ovu informaciju treba uzeti s velikim oprezom, jer mnogi od navedenih doista jesu ubijeni u one dvije noći 1944. kad se masovno ubijalo na metkovskom groblju.

Postojale su nepotvrđene glasine da se ubijanje na metkovskom groblju sporadično nastavilo i poslije mjeseca studenog 1944., no među nabrojanimima ima ljudi koji su ubijani od 1944. sve do početka 1946., ali i onih koji su sigurno ubijeni na drugim mjestima. Tako je nedvojbeno da je Ivo „Gejo“ Dragobratović, rojnik u selu Tuštevaca, ubijen pred svojom kućom prije studenoga 1944., dok je Mato Šeput, također Slivanjac kao i Dragobratović, pogubljen na nepoznatom mjestu u Metkoviću, vrlo vjerojatno bez suđenja u posljednjim danima 1945. ili u prvim danima 1946. godine kao posljednji neretvanski križar.

Imajući sve to u vidu, mi ne možemo uzeti kako nedvojbeno činjenicu da je Dragutin Krmić pogubljen u Metkoviću, no svakako ne smijemo ni tu mogućnost potpuno odbaciti, pogotovo jer to može biti jedan od tragova ako ikada doživimo da se u Hrvatskoj sustavno i multidisciplinarno, dakle povjesničarski, arheološki, forenzički i policijski, započnu istraživati zločini jugoslavenskoga komunističkog sustava.

Mi ne znamo što je nagnalo Ivana Dujmovića na ovo svjedočanstvo u kojem za teške zločine optužuje svoga oca i brata, no znamo da ni on nikad nije bio protivnik jugoslavenskog komunističkog sustava. Dapače, autor je knjige *Opuzen i Komin – crtice iz povijesti*, tiskane 2006., u kojoj doduše opet napada članove svoje obitelji, no nije previše kritičan prema jugoslavenskom komunističkom pokretu i njegovim stečevinama.

Na kraju ovog rada možemo zaključiti, da Dragutin Krmić nije bio osobito ideološki motiviran ni na strani Nezavisne Države Hrvatske kao ni na strani jugoslavenskih komunističkih odmetnika. Po svemu sudeći, radi se o čovjeku koji je pokušao balansirati između sukobljenih strana i pritom se nikome ne zamjeriti. Prioritet mu je bio preživjeti i ostati u Opuzenu kako bi mogao skrbiti za obitelj. Optužbe koje su mu na teret stavljali komunisti u istražnom postupku, nisu potvrđene ni materijalnim dokazima ni izjavama svjedoka koje su često zlonamjerne, a neke očito lažne i kontradiktorne. Vrlo je moguće da je bio žrtveno janje zbog pogrešaka ili izdaje nekoga drugoga i više pozicioniranoga u partizanskim redovima. Ne smijemo isključiti ni mogućnost da su čitav slučaj s imenovanjem, a potom i prijavljivanjem odbornika režirali sami komunisti, koji se potom javljaju kao spasitelji i koji pozivaju novopečene odbornike da im se pridruže kako bi izbjegli prijeteća uhićenja.

Također ne smijemo gubiti iz vida činjenicu da je Krmić kao doseljenik u Opuzen bio osobito laka meta, jer nije imao rodbinske veze u mjestu osim po ženinoj strani, no pokazalo se da se upravo tu nalaze njegovi najžešći progonitelji. Bilo je tu moguće i ponešto *malomišćanske* zavisti, jer se kao krojač lijepo odijevao, svirao je violinu, ponešto zarađivao, a bio je i naobraženiji od tadašnjeg prosjeka. Mirne duše možemo zaključiti da bi Dragutin Krmić na bilo kojemu regularnom suđenju, gdje se poštuju načela pravičnosti, krivnje i zakonitosti, zasigurno bio oslobođen krivice. Ovdje se pak radilo o komunističkom sudu koji nije ni najmanje držao do pravnih normi i načela nego samo do volje komunističke partije i želja moćnih pojedinaca unutar nje. Zato i samo zato Dragutin Krmić, koji nije bio izraziti protivnik jugoslavenskoga komunističkog sustava postao još jednom u nepreglednom nizu njegovih žrtava.

IDEALI I UZORI: NAD OTVORENIM GROBOM SINA MEZIMCA...

Među više od stotine Imočana poginulih u Domovinskom ratu bio je i Mate Patrlj, rođen 5. prosinca 1970. godine. Kao pripadnik treće („imotske“) bojne 4. gardijske brigade Hrvatske vojske poginuo je u Ruplju kod Zadra 13. siječnja 1993., istog dana kad je svoj život na oltar Domovine položio i njegov suborac Ivan Šabić iz susjednih Zmijavaca, rođen 13. veljače 1970., a ranjeno bilo još osam njihovih suboraca. Nastradali su tijekom izviđanja u sklopu priprema za Masleničku operaciju.

Kao važan dokument vremena, nadahnuća i ideala koji ne umiru ni onda kad ih slabići napuštaju, objavljujemo kratki i potresni govor Ivana Patrlja, održan 15. siječnja nad otvorenim grobom njegova sina Mate.

*

Dragi sine!

Stojeći kraj tvog mrtvog tijela, tvoj će ti tata uputiti nekoliko riječi.

Kad sam počeo praviti ovu grobnicu, ni izdaleka nisam slutio da ćeš ti, moje najmlađe dijete, ljubimac i mezimac naše kuće, a rekao bih i čitava grada Imotskoga, leći prvi u ovu grobnicu, ali – to je naša sudbina.

To je tragična sudbina naše kuće.

Tvoj je djed, a moj otac, kojemu je isto bilo ime Mate, žrtvovao sebe i svoju obitelj, boreći se i stvarajući Nezavisnu Državu Hrvatsku i ugradio sebe u njezine temelje.

To je naša povijest, mada bi neki i danas taj dio povijesti rado izbrisali. Neka dobro znaju da se povijest ne da izbrisati.

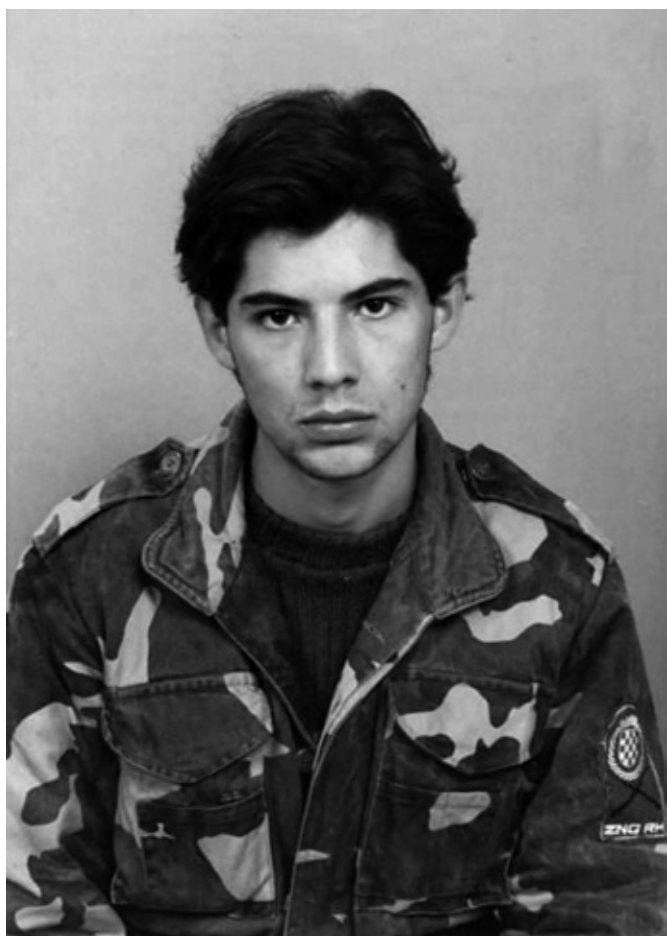
Ti si, dragi sine, nastavio tamo gdje je tvoj djed stao.

Ako me išta može utješiti, onda će to biti spoznaja da ste obadva dali svoje živote za pravu stvar: za svoj Dom, za svoju obitelj, za svoj narod i za svoju nezavisnu državu Hrvatsku.

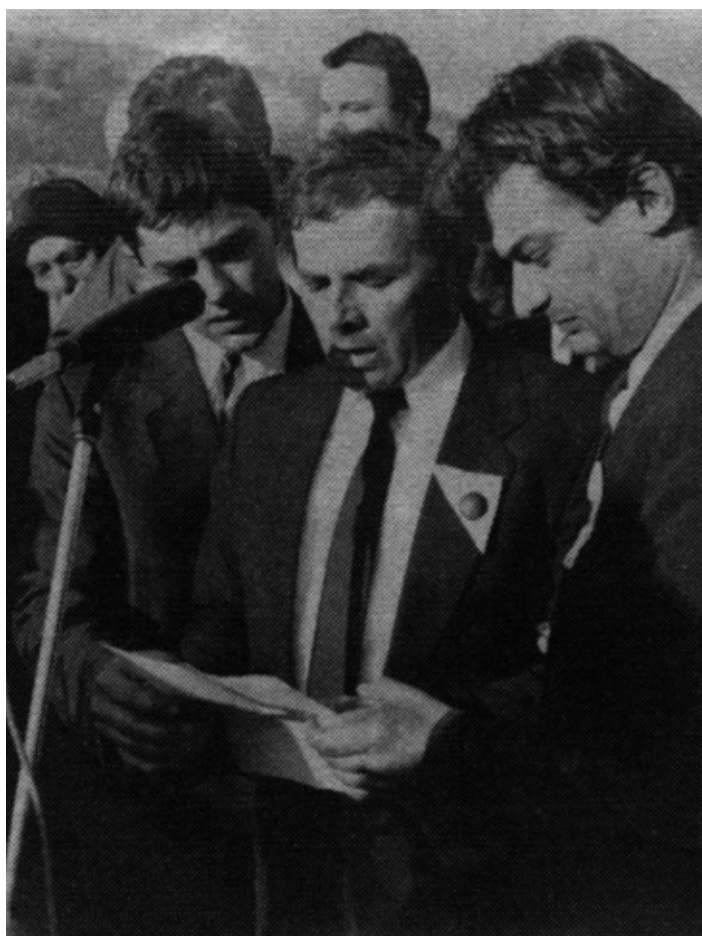
Za kosti tvoga djeda ne znam, ali ti obećavam da ću otići u Bleiburg i donijeti šaku te hrvatskom krvlju natopljene zemlje, i staviti je pored tebe u grob, pa da skupa u miru počivate.

Dragi sine, pokoj tvojoj mladoj duši i neka ti je laka ova tvrda, ali sveta hrvatska zemlja!

Počivaj u miru Božjem!

Mate Patrlj, pripadnik 4. gardijske brigade

Ivan Patrlj: potresne očeve riječi na grobu sina mezimca

DRUGO UBOJSTVO KRIŽARA PERE BAKIĆA U POKUŠAJU

Prije približno godinu dana mogla se je u medijima pročitati vijest kako je gradonačelnik Dubrovnika Mato Franković predložio gradskom vijeću Dubrovnika da se Peri – Dubrovčani bi kazali: Peru – Bakiću oduzme ulica.

To se dogodilo, kako se može čuti, na zahtjev Svjetskoga židovskog kongresa. Naravno, teško je vjerovati da predstavnici te organizacije šecu ulicama hrvatskih gradova i sela, bilježe njihove nazive i traže one nepoćudne. Prije će biti da se radi o informacijama koje su im podaštrli naši domaći „antifašisti”, uvijek budni lovci na povampirene i, ako je njima vjerovati, sveprisutne ustaške zmije.

Već nakon površnog pregleda elektronskih pismohrana određenih tiskovina pokazalo se kako je doista tako. Medijski progon odavno mrtvog Bakića počeo je sustavno još 2019. godine, i u svim tim tekstovima se izričito tvrdi kako je Pero Bakić konavoski ustaša.

Kao što to obično biva s pamfletima medijskih jugo-komunističkih jurišnika, i ovdje imamo mali problem s faktografijom. Naime, Pero Bakić nije imao baš nikakve veze s ustaškim pokretom, ni prije Drugoga svjetskog rata, ni u vrijeme Nezavisne Države Hrvatske. Ustašom ga ne nazivaju ni istražitelji OZN-e poslije uhićenja, niti ga za to optužuju.

To je mogao utvrditi baš svatko, ako ga je zanimala istina, a ne označavanje i eliminiranje nedužnih ljudi. Zato, pođimo redom.¹

Pero Bakić je rođen 1902. godine u Konavlima. Bio je vrlo ugledan u svojoj zajednici i profilirao se sredinom tridesetih u mjesnog čelnika Hrvatske seljačke stranke (HSS), stranke koja je tada

Piše:

Darko UTOVAC

Pero Bakić, čovjek kojega se spremaju drugi put ubiti

Značka Hrvatske seljačke zaštite

okupljala veliku većinu Hrvata. Kako je velikosrpski i oružnički („žandarski“) teror jačao, HSS je bio prisiljen formirati poluvojničke zaštitne odrede Hrvatske seljačke (HSZ) i Hrvatske građanske za-

štite (HGZ). Radilo se o teritorijalnim postrojbama koji su bili dijelom naoružane. Ustrojene su zbog zaštite skupova HSS-a, ali i zbog zaštite hrvatskog pučanstva općenito.

U Konavlima je HSZ-om zapovijedao upravo Pero Bakić. Kao i na drugim hrvatskim prostorima, HSZ je i na tom području odigrao ključnu ulogu u preuzimanju vlasti i razoružanju postrojbi Kraljevine Jugoslavije poslije Desetotrvanjske revolucije odnosno proglašenja Nezavisne Države Hrvatske. Mnogi mjesni čelnici HSS-a na području tek uspostavljene Nezavisne Države Hrvatske odmah su prišli novoj vlasti. Takvi su bili u većini. Dio ih je bio nešto oprezniji i pomalo razočaran što vlast nije pripala HSS-u, pa su zagovarali oprez i politiku čekanja. Rijetki su se priključili komunističkoj pobuni, iako je broj takvih postajao nešto veći kako su odmicale ratne godine te se povećavali ratni izgledi Saveznika. U takvim slučajevima svakako možemo govoriti o oportunizmu, a ne o uvjerenju.

Peru Bakića u dokumentima vezanima za Nezavisnu Državu Hrvatsku možemo ipak pronaći na jednome mjestu. Naime, bio je nazočan na samo jednom sastanku u Dubrovniku, u prvim danima nove države. Tema sastanka je bilo osiguranje javnog reda i mira te ustrojavanje mjesne vlasti tek obnovljene države. Pero Bakić je bio među onima koji su zastupali oprez, politiku čekanja, a nedvojbeno je bio vjeran HSS-u i njegovu tadašnjem vođi dr. Vladku Mačeku. Iz toga razloga nije preuzeo nikakvu dužnost, iako ne možemo reći da je bio protiv hrvatske države kao takve. Zato joj je bio lojalan, ali nije uzimao udjela u vlasti.

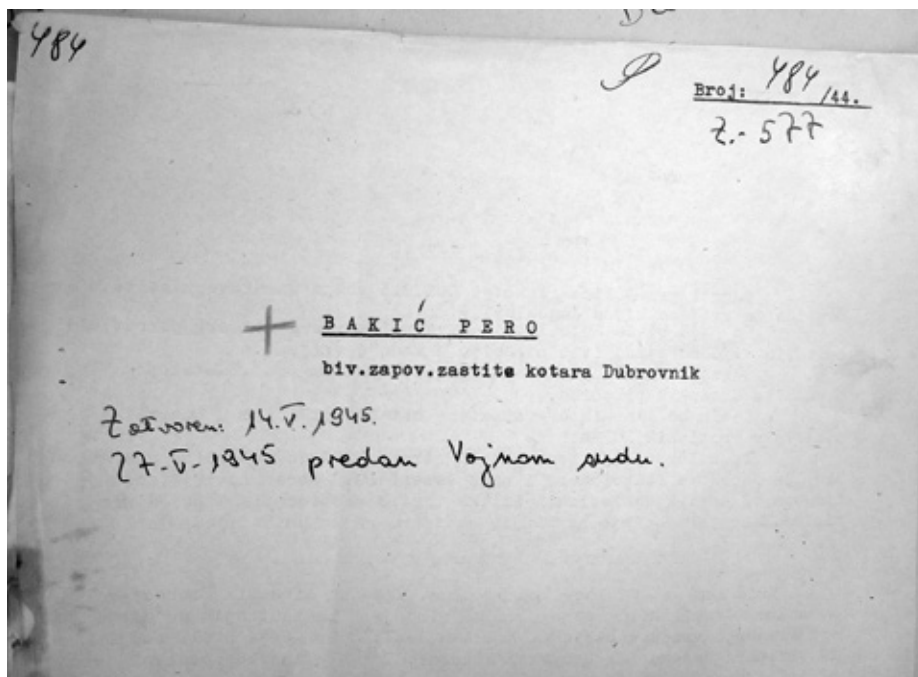
Kao mjesni čelnik HSS-a držao je da samo HSS ima legitimitet zastupati hrvatski narod, pa se proglašenjem Nezavisne Države Hrvatske nije djelatno uključio ni u vojne ni u političke strukture nove države. Iz svega proizlazi da – iako

¹ Napominjem da je o Bakiću upravo u ovom časopisu, *Političkom zatvoreniku* (br. 159 iz lipnja 2005., str. 24.-26.), pisao dr. Augustin Franić

nije bio protivnik hrvatske državnosti – nije bio ni osobito zagrijan za ustašku ideologiju. Tijekom 1942. je bio unovačen nekoliko mjeseci u domobranstvo, a potom je organizirao seosku miliciju u Konavlima, s ciljem čuvanja sela odnosno mještana i infrastrukture.

Kad je u Konavle ušla jugoslavenska komunistička vojska, on nije odmah zagovarao otpor, štoviše, ušao je u tzv. narodno-oslobodilački odbor. No, nizali su se zločini komunista, stalni, veliki i višeslojni. Od pljački, ubijanja i zatvaranja, do masovnog novačenja Konavljana koje se šalje u vojnički gledano sulude akcije, očito s naumom da masovno izginu. Bakić shvaća da mora učiniti nešto, jer je stanje svakoga dana postajalo sve gore. Njemu komunisti prijete smrću. Zbog svega toga on odlazi u križare te oko sebe okuplja veću skupinu Konavljana. Nema, međutim, niti jednu indiciju, a kamoli dokaza da se ikad igdje izjasnio kao ustaša, a to je upravo zločin koji mu se danas stavlja na teret.

Novinarski tekstovi su s neistinama o Bakiću počeli još 2019., a tu nije riječ o površnosti i neznanju, nego o čistoj zloj namjeri. Niz lažnih i tendencioznih napisa otvorio je koncem lipnja 2019. Vedran Salvia u *Dubrovačkom dnevniku*. On apodiktčki tvrdi da u Dubrovniku postoji ulica imenovana po Peri Bakiću za kojega izrijekom tvrdi da je „konavoski ustaša” te nastavlja da svoju ulicu imaju i dvojica svećenika ubijena na Daksi, koji su, prema njemu, bili oslonci ustaške vlasti u Dubrovniku.² Osim što iznosi nedvojbene neistine o Peri Bakiću, Salvia nam time valjda želi poručiti da je normalno ubiti svakoga tko je bio „oslonac ustaške vlasti”, možda i samo njezin dio, što god to značilo. Osim toga, njemu je nepojmljivo da takvi ljudi imaju svoju ulicu, iako su žrtve zločina i ako su ubijeni bez ikakve dokazane krivnje, pa čak i bez suđenja

Omot Bakićeva dosjea u Državnom arhivu u Splitu

Očito pod pojmom „ustaša” taj vrli marksistički novinski jurišnik vidi širok spektar Hrvata, od pristaša HSS-a koji nisu pristupili partizanima, katoličkih svećenika, vjerojatno domobrana, a posve sigurno i svih koji su imali bilo kakve veze s ustaškim pokretom. Ovo, dakako, nije prvi put da smo, istražujući komunističke zločine na jugu Hrvatske, naletjeli na prezime Salvia. Oni koji su pročitali jedan od prethodnih brojeva *Političkog zatvorenika*, prisjetit će se teksta o progonu Pere Beatovića i ostalih povezanih s NK Croatia iz Ošlja. Jedan od glasnijih novinara u traženju osude, kažnjavanja i zabrana, bio je stanoviti N. Salvia.³ Bilo bi zanimljivo znati, jesu li N. Salvia i Vedran Salvia u kakvu srodstvu, odnosno radi li se samo o duhovnom srodstvu ili se mržnja na hrvatske rodoljube i ovdje prenijela s koljena na koljeno.

Širenju neistina i mržnje vrlo brzo su se pridružile i *Novosti*, tiskovina Srpskog narodnog vijeća. Podsjetimo, već godinama tu tiskovinu podupire hrvatska država milijunima kuna odnosno eura našega, proračunskog novca. Te novce *Novosti* koriste da bi širile laži te mržnju

prema Hrvatima i hrvatskoj državi. Da bismo se uvjerali da je tome doista tako, dovoljno je samo letimično pogledati naslovnice te tiskovine. Doduše, takvo je ponašanje hrvatsko sudstvo u nama nerazumljivu i svakako dvojbenu naletu vlastitog tumačenja prava i pravičnosti, proglasilo satirom i slobodom govora, pa je to proglašeno dopustivim i društveno prihvatljivim. Nema, s druge strane, nimalo dvojbe da bi Hrvati, kad bi na isti način pisali o Srbima ili kojoj drugoj skupini, odmah bili društveno, pa i sudski osuđeni za tzv. govor mržnje i strogo kažnjeni. Kazaše davno stari Rimljani da ono što je dopušteno Jupiteru, nije dopušteno i volu. Zato se upitajmo, nije li krajnje vrijeme da prestanemo igrati ulogu volova u svom domu i na svojoj zemlji?

Novinar tih i takvih *Novosti* Goran Borković, koji dan iza Salvie, početkom srpnja 2019., naziva također Peru Bakića konavoskim ustašom i organizatorom škripara.⁴ Ovo drugo je doduše točno, jer su u škripare (križare) pred jugoslavenskim i komunističkim terorom bježali svi slojevi Hrvata. Bilo je tu poraženih pripadnika ustaške vojnice i domobranstva, ali i dotad pasivnih pristaša HSS-a,

2 Portal Dubrovački Dnevnik <https://dubrovackidnevnik.net.hr/vijesti/grad/pitanja-koja-nisu-postavljena-puna-im-ustaulica-ali-ne-i-one-gruske-s-imenom-ustaskog-konzula>, pregledano 13. VIII. 2025.

3 D. UTOVAC, „Jugoslavenski komunistički mediji o NK Croatia iz Ošlja”, *Politički zatvorenik*, br. 301/2024. Zagreb, str. 10.-18.

4 Portal Novosti Konzulova ulica – Portal Novosti, pregledano 13. VIII. 2025.

De List 11

Br. prot. 184 Red. br. i str. u Reg. uhapšenih

H A P S E N I C A

Po naređenju O. Z. N. e. uhapšena je zbog u vezi

Generalije

1. Prezime i ime i nadimak **Perić Bakić**
 a / otac **Đurač** b / majka **Anta**

2. Profesija **zemljoposjednik**
 a / zadnja profesija **Školar**

3. Dan, mjesec i godina rođenja **13. VII. 1903**

4. Rodno mjesto / Okrug i kotar **Lilijani Konavle**

5. Stalni boravak / mjesto i ulica **Kotlik**

6. Vjera i narodnost **Hrvat**

7. Stanje **neženjen**
 a / žena
 b / djeca

8. Uza rodbina

Fizikalni opis

1. Visina u cm **180** 9. Nos **pravilan**
 2. Stas **medij** 10. Usi **medij**
 3. Ramena **marljiva** 11. Usta **pravilne**
 4. Lice: a / boja **bijelo** 12. Zubi **zdravi - rijetki**
 b / oblik **okruglo** 13. Podbradak **mal**
 c / punoca **medij** 14. Ruke i noge
 5. Celo **mršavo** 15. Hod i držanje
 6. Kosa **praved** 16. Govor **hrvatski**
 7. Oči **medij** 17. Osobiti znakovi **naime**
 8. Obrve **medij** 18. Osobita svojstva **naime kroz pisa. ne može pisati**

Kvalifikacije **hrvatski**
 Govori i pise jezike

dezertirao, koji pripadaju Perić Bakiću, jugoslavensku armiju do onih koji su bili u partizanima, ali im se nije svidio smjer u kojem ih vodi nova vlast.

Takav je bio, između ostalih, legendarni Stipan Sičaja zv. Gegan iz Rame.⁵ Prvotno pristaša partizana, a potom godinama vođa križarskog otpora u svom zavičaju. Poslije teksta u *Novostima*, nekoliko godina nije bilo novih informacija u tiskovinama, sve do travnja 2022., kad

se opet oglašio budni progonitelj kontra-revolucije Vedran Salvia, ovog puta kao novinar Indexa, koji i sada bez ikakvih dokaza i argumenata ponavlja svoju tezu o Peri Bakiću kao ustaši iz Konavala i zgraža se nad činjenicom da on ima ulicu u Dubrovniku.⁶

Zacijelo neslučajno isti je tekst samo dan poslije objave na Indexu od riječi do

riječi prenio bratski portal Trebinje Live, samo na srpskom jeziku i bez navođenja autora.⁷ Nije autora trebalo ni navoditi, jer Salvia jamačno ne će tužiti bratsku kuću zbog povrijeđene autorskih prava, jer: i jedni i drugi su orači na istoj njivi.

Sličnih je objava vjerojatno bilo još, no samo na ove ukazujemo. Skandalozno je kako novinari olako pristupaju temi i diskvalificiraju ljude bez barem površnog istraživanja. Zastrašuje kojom se lakom lijepe etikete, iznose i ponavljaju laži te koliko ih nije briga za istinu. Tu dolazimo do Svjetskoga židovskog kongresa. Na temelju neistina koje su u javni prostor plasirali navedeni „novinari“ krajnje dvojbene novinarske etike te razne, iz hrvatskog proračuna financirane skupine i nakupine navodnih antifašista, oglašio se Svjetski židovski kongres. Cjeloviti tekst koji se odnosi na po njima sporne nazive ulica u Hrvatskoj, možemo pronaći na službenim stranicama grada Zagreba (a gdje drugo?).⁸

Iz njihova teksta se jasno vidi krajnje nepoznavanje hrvatske povijesti i mjernih prilika. Usudio bih se reći kako se radi o nekritičkom preuzimanju pamfleta krajnje lijevih, anacionalnih grupacija iz tradicije komunističkog totalitarnog sustava i to očito bez ikakve provjere. Naime i tu imamo tezu o Peri Bakiću ustaši, ali oni u ustaške zločince ubrajaju još Marka Hranilovića⁹ i Matiju Soldina¹⁰ koje je jugoslavenska vlast pogubila 10 godina prije uspostave Nezavisne Države

5 Negdje se može pronaći i oblik Stipica Sičaja.

6 Portal Index FOTO Ulica u Dubrovniku nosi ime po ustaši. Netko je natpis zalio crvenom bojom - Index.hr, pregledano 13. VIII. 2025.

7 Portal Trebinje Live U Dubrovniku crvenom bojom posuta tabla sa nazivom ulice Anta Sugje - pripadnika ustaškog pokreta | Trebinje Live pregledano 13. VIII. 2025. godine.

8 Službene stranice grada Zagreba 13.22. Akt u privitku - Documenta, Primjeri revizionizma - ulice i trgovi.pdf pregledano 13. VIII. 2025. godine.

9 Marko Hranilović (1908.–1931.), jedan od čelnika Hrvatske pravaške radničke omladine. Obješen zbog sudjelovanja u atentatu na režimskog novinara Tonija Schlegela.

10 Matija Soldin (1908.–1931.), jedan od važnijih članova Hrvatske pravaške radničke omladine. Obješen s Hranilovićem iz istog razloga.

Hrvatske, kao i Stipu Javora,¹¹ pravaškog političara koji je umro u srijemskomitrovičkoj kaznionici od posljedica mučenja također između dva rata.

Zamislite, Svjetskomu židovskom kongresu smeta i ulica Frane Tente,¹² mladobrnika koji je poslije rata bio u skupini mladića i djevojaka koji su na brdu Marjan ponad Splita skinuli jugoslavensku, a podigli povijesnu hrvatsku zastavu. Zbog toga je osuđen na kaznu zatvora, prilikom čijeg izdržavanja je od posljedica mučenja umro. Teško je, koliko se god trudili, odgovoriti u čemu bi se sastojao njegov zločin prema židovskom ili bilo kojemu drugom narodu. Problemizira se u istom tekstu i postojanje ulice Vladimira Arka,¹³ koji nikad nije bio hrvatski nacionalist, pa bi postojanje njegove ulice doista više trebalo smetati nama Hrvatima nego Židovima. On je politički gledano bio integralni Jugoslaven. Zanimao ga je samo profit i nikakvi ideali ga nisu priječili da bude blizak svakoj vlasti, bez obzira na to tko ju obnaša. Tako je i poslije 10. travnja 1941. ostavljen na miru te je nastavio raditi svoj posao kao industrijalac. S progonima Srba ili Židova nije imao nikakve veze. Ipak, poslije rata komunisti su ga optužili i pokušali uhititi vjerojatno samo zato da mu preuzmu tvrtku. Nju danas poznajemo kao Badel, a grijeh mu je u očima domaćih informatora Svjetskoga židovskog kongresa taj što je bio kapitalist i što je prodavao proizvode iz svoje tvornice. Tako barem piše u obrazloženju zahtjeva, druge grijehe tamo nismo uspjeli uočiti.

Ostavimo na trenutak pitanja koje se sama po sebi nameću u ovome vremenu.

Pero Bakić sa sestrom

Među njima je i ono, imaju li Židovi u svjetlu najnovijih događaja u Palestini i dalje moralno pravo ikomu docirati o ratnim zločinima, okupaciji, humanitarnom pravu i kršenju ljudskih prava? Odgovor na to pitanje ostavit ćemo čitateljima, i neka ga svatko potraži za sebe. Neka se zagleda u svoju savjest i u svjetlu Božjih i ljudskih zakona odgovori na to pitanje. To pitanje nije tema ovoga teksta, pa u njega ne ćemo ulaziti, jer bi nas predaleko odvelo. Drag je nama židovski narod, drag nam je i Svjetski židovski kongres, no još nam je draža istina, pa zato na ovaj dio o ulicama svakako imamo pravo, čak i dužnost odgovoriti.

Zabrinjava vijest da je gradonačelnik Dubrovnika pozitivno odgovorio na ovu inicijativu Svjetskoga židovskog kongresa i najavio promjenu imena ulice Pere Bakića. Političari, naravno, nisu dužni poznavati svaki detalj iz hrvatske povijesti, no bilo bi dobro da ju poznaju što bolje, kako bi znali što je bilo i zašto je nešto bilo, ili barem da pri odlukama koje se povijesti tiču, pitaju one koji ju poznaju. Uostalom, poznajući povijest lakše je shvatiti zašto se nešto danas događa i što nas može čekati u budućnosti. Zato ostavimo na stranu pamflete ideološki angažiranih novinara i nerazumne zahtjeve stranih udruga koje zasigurno o hrvatskoj povijesti znaju malo ili nimalo

te provjerimo, što o Peri Bakiću govori izvorno povijesnoo gradivo.

Odgovor na pitanje, je li Pero Bakić bio ustaša, vrlo brzo i lako se može dobiti ukoliko sasvim površno zavirimo u njegov dosje koji je vodila OZN-a i koji se danas čuva u Državnom arhivu u Splitu.¹⁴ Već u prvome dokumentu tog dosjea, mjesna OZN-a upućuje 26. svibnja 1945. dopis Okružnom sudu u Dubrovniku. U njemu se Bakića označava kao „reakcionarnog HSS-ovca“, optužuje ga se da je vodio seosku miliciju, i da se je kao „reakcionarni HSS-ovac“ susretao s drugim pojedincima sličnih uvjerenja te da je odlazio više puta u Zagreb tražiti naputke od ostataka vodstva HSS-a. Dakle, OZN-a koja ga predaje sudu, u popratnom dokumentu ne naziva ga ustašom, za razliku od današnjih novinara. Ona ga dosljedno naziva reaktionarom i pristalicom HSS-a, i to one struje koja nije bila ni za ustaše ni za komuniste, nego je ostala vjerna vodstvu stranke te zastupala politiku čekanja.

Dalje ga se optužuje da je po uspostavi komunističke vlasti otišao u škripare te okupio oko sebe naoružanu skupinu drugih škripara. Opet nema ni slova o njegovoj eventualnoj pripadnosti ustaškom pokretu. Optužuje ga se da je duhovno sudjelovao u sastavljanju letaka koje potpisuje Hrvatski narodni pokret Konavle, a upereni su protiv komunista. Što vrli službenici OZN-e misle pod duhovnim sudjelovanjem u sastavljanju letaka, ostaje nejasno, no iz daljnjeg teksta potpuno je jasno što žele. Dopis, naime, završava zahtjevom da se Bakiću izrekne najstroža, dakle smrtna kazna.

U dosjeu nalazimo iskaze zarobljenih škripara iz Bakićeve skupine, konkretno Ive Matkovića i Nika Šarila. Oni potanko opisuju kretanje i aktivnosti skupine, no nigdje ne spominju nikakvo organiziranje na ustaškoj osnovi ili nošenje ustaških obilježja. Ne spominje ih ni Pero Bakić u svom iskazu pred istražiteljima. On naglašava da je u škripare otišao iz straha za svoj život, jer mu se prijetilo smrću od strane pristalica nove vlasti. Opisuje svo-

11 Stipe Javor (1877.–1936.), pravaški političar i član Hrvatskog Domobrana. Po nekim izvorima umro od posljedica mučenja u kaznionici Srijemska Mitrovica, a po drugima zbog uskraćivanja liječničke skrbi dok je bolovao od upale pluća.

12 Frane Tente (1928.–1948.), mladi hrvatski politički aktivist iz Splita, umro od posljedica zlostavljanja u leopoglavskoj kaznionici. Za grob mu se ne zna.

13 Vladimir Arko (1888.–1945.), industrijalac blizak velikosrpskim krugovima. Prilikom pokušaja uhićenja od strane komunističkih vlasti izvršio samoubojstvo popivši otrov.

14 Državni arhiv u Splitu, fond 409, SUP Dalmacije, SUP Dubrovnik, dosje Pero Bakić.

DQ List 36

Kako je uhvaćen Pero Bakic - vodja skripara u Konavlima :

Prvih dana ovoga mjeseca Pero Bakic se je nalazio sa svoje dvije desetine u okolini Cilipa i Mocica. To su jedini skripari - njih 19 - koji žive vojničkim životom u Konavlima od sedamdesetak skripara, koliko ih još ima na tom terenu. Naoružani su sa tri mitraleza, tri parabele i 13 pusaka. Po neki od njih imaju i pistolj ali dosta rijetko. Na 3 t.mj. došli su u dodir sa partizanima, koji su se raspucali na njih i tako ih razjurili. Bakic sa Antunom Brautovicem i Penderom je pobjegao u pravcu Mocica i Cavtata. 5 t.mj. je na Zvekovici kraj Cavtata ta trojka presla cestu, ali ju je zapazila jedna trojka partizanske straze. Kad na poziv " stani " pocese bjezati, vodnik Mujo je opalio tri metka iz parabele za njima, nasto se je jedan svalio na zemlju. Doispalio je onda rafal sa ostalima i potrcao do lezeceg, koji je uspio da ispalji jedan metak iz talijanske puske. Videci da nemoze bjezati jer je bio ranjen predao se je - Bio je to Bakic Pero. Nato priskocise jos nekoliko boraca partizanske straze, koji su bili u blizini i prenijese ga u kasarnu partizanske straze na Zvekovici. Nato pozvase doktora i OZN-u u Dubrovniku. Doktor mu je pruzio prvu pomoc, konstantin ravsi da je metak usao pod lijevu ruku i dopro do ispod kože na desnoj lopatici, prosavsi kroz plucu. Krvarjenja jaceg unutra nije bilo, ali mu je povrijedjena kičma, radi cega ne osjeća život od prsnog kosa prema dolje. Mi smo ga onda na brzinu ispitati, a onome sto nas je moglo najhitnije interesirati, a onda smo ga u bolničkim kolima prenijeli u Dubrovnik u bolnicu, gdje je i sada pod nasom strazom.

Smrt fasizmu - Sloboda Narodu !

Opis Bakićeva uhićenja

je kontakte s dužnosnicima HSS-a, no ne spominje nikakvu kontakte s ustašama.

Zanimljivo je i pismo nepoznatog pošiljatelja, sačuvano u strojopisnom prijepisu istražitelja u kojemu nepoznat netko obavještava Bakića o društveno-političkim i ekonomskim prilikama u Dubrovniku, ostatku Hrvatske, pa i u Beogradu. Nalazimo i dokument pod naslovom Prijava. U njemu se prijavljuje veći broj ljudi za sudjelovanje u skupini Pere Bakića ili za njezino materijalno pomaganje. Prijavitelj je, vrlo izvjesno, netko iz Bakićeve uže okoline. Moguće i netko blizak prijavljenima, jer poslije pozdrava S. F. - S. N. nalazimo samo ime Luka, bez ikakva prezimena. Zbog toga ne znamo, tko je bio taj Juda i što ga je motiviralo na taj prljavi posao.

Nalazimo i na očitu nečasnu ulogu stanovitog Roka Auguzinovića za kojega je Bakić držao da mu je osoba od povjerenja. Njega su komunisti doveli u Baki-

ćevu ćeliju dok je ovaj bio u polusvjesti zbog zadobivenih, a neličenih rana. Auguzinović je u hinjenu prijateljskom razgovoru od Bakića izvukao mnoge stvari koje je ovaj prešutio komunističkim istražiteljima te ih potom pozorno zabilježio i prenio istražiteljima. Nema nikakve dvojbe da su zbog toga stradali brojni ljudi koji inače ne bi bili obuhvaćeni istragom i progonom.

U predmetu nalazimo i opis uhićenja Pere Bakića. Prema njemu, on je s nekolicinom križara upao u zasjedu kod mjesta Zvekovica blizu Cavtata. Pripadnici jugoslavenske komunističke vojske na njih su otvorili vatru, uslijed čega je jedan križar pao, dok su druga dvojica uspjela pobjeći. Taj koji je pao uspio je potom ispaliti jedan metak prema zasjedi, nakon čega je prestao pružati otpor. Kada su došli do njega, utvrdili su da se radi o Peri Bakiću koji je teško ranjen. Metak mu je ušao kroz lijevu ruku, a izašao kroz desnu lopaticu te pritom oštetio kralježnicu.

Kao posljedica toga ostao mu je paraliziran donji dio tijela. Budući da se radilo o vrijednom zarobljeniku koji je mogao dati korisne informacije, pružili su mu prvu pomoć i bolničkim ga kolima pod stražom uputili u dubrovačku bolnicu.

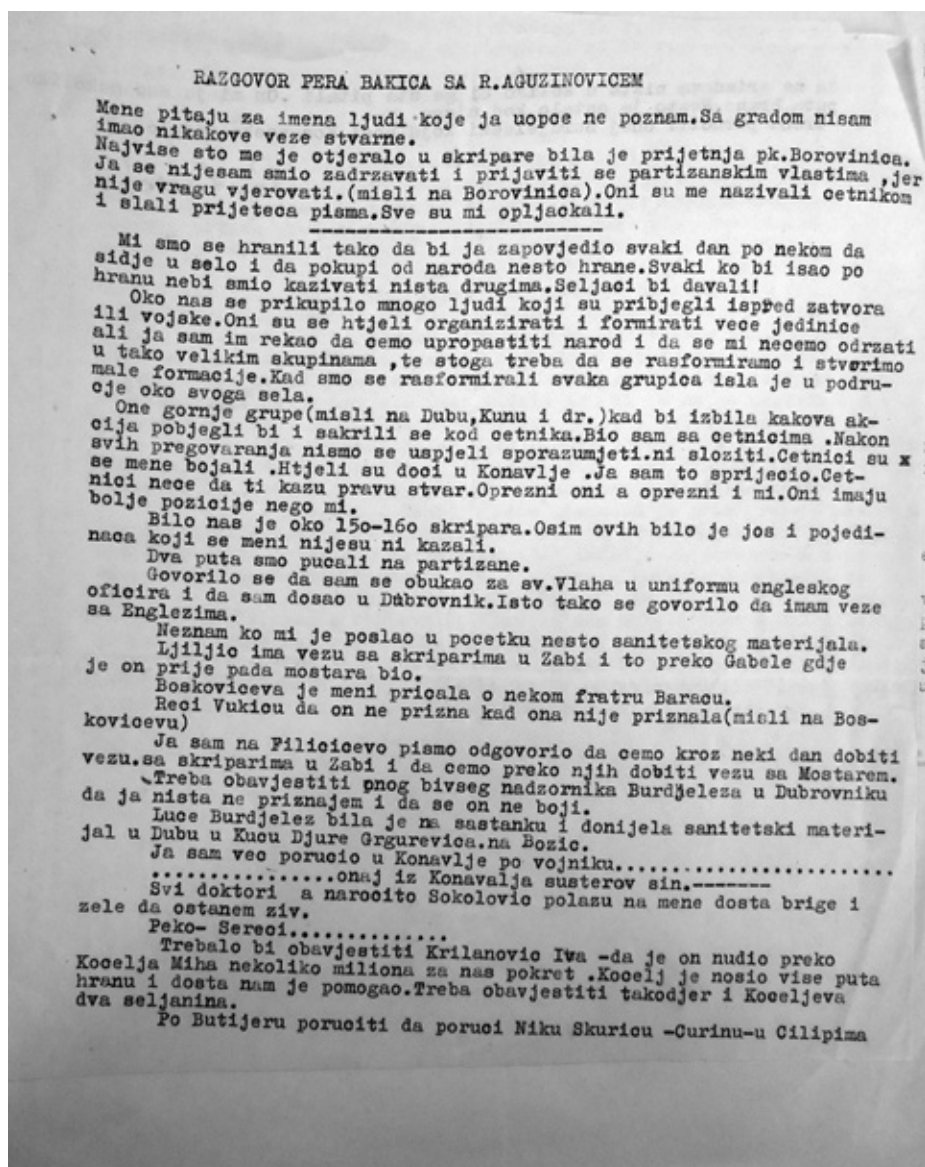
Nalazimo i liječničko izvješće o Bakićevoj smrti od 2. lipnja 1945. godine. Iako je to liječničko izvješće zasigurno strogo kontrolirano od strane komunističkih istražitelja, u njemu je dokumentirana težina pokojnikovih ozljeda. Također nam ono daje i naznake kako je ranjenik tretiran, hranjen i liječen. Tako se u izvješću može pročitati da je izrazito smršavio i da ima dekubit, otvorene rane od dugotrajnog ležanja. U još jednom dokumentu bez datuma i s naslovom Prijava, za Bakića doslovno piše: „Zadrti pristalica reakcije, HSS. Bio vođa Mačekove zaštite u Konavlima za vrijeme bivše Jugoslavije. Po padu bivše Jugoslavije nije pristupio u ustaški pokret, ali je sa njima tijesno surađivao”. Dalje se

nastavlja kako se odmetnuo u škripare po oslobođenju Konavala i oko sebe okupljao Mačekove reakcionare i „naše dezertere“.¹⁵ Dakle, tu se opet izrijekom tvrdi da nije pristupio ustaškom pokretu i da je oko sebe okupljao i bivše članove HSS-a, pa i dezertere iz jugoslavenske komunističke vojske.

Na koncu u spisu imamo i tzv. *hapšenicu*, iz koje doznajemo da je Pero Bakić rođen na sv. Antu, 13. lipnja 1902., da je Hrvat i katolik, neoženjen i po zanimanju zemljoradnik. Glede osobnog opisa bio je srednjeg stasa, visok oko 180 cm, prosijede kose i smeđih očiju. Na kraju spomenute tzv. *hapšenice*, sačinjene 14. svibnja 1945., nalazimo i jednu zanimljivost. Bakić je ranjen i zarobljen 6. travnja 1945. godine, odmah potom je više puta ispitivan, a formalno je uhićen tek 14. svibnja 1945., nakon što su ispitivanja izvršena. Dakle, postavlja se i pravno pitanje, u kojemu se je svojstvu Pero Bakić nalazio od 6. travnja do 14. svibnja 1945. godine?

Time smo prošli kroz čitav dosje Pere Bakića, to jest kroz sve sačuvane spise istrage, iako je njih vjerojatno bilo još. Nikakva traga o njegovoj pripadnosti ustaškom pokretu nismo pronašli, a ni istražitelji OZN-e mu to očito ni ne stavljaju na teret. Uostalom, dosje nismo morali niti proučavati jer na samom omotu spisa koji je sačinila OZN-a piše: „Bakić Pero biv. zapov. zaštite kotara Dubrovnik“. Kod mnogih drugih dosjea kojih smo se, nažalost, nagledali, vrlo često uz ime jasno piše ustaša, ako je postojala i najmanja sumnja u pripadnost ustaškom pokretu. Ovdje je to izostalo.

Proučavajući Bakićev dosje, naletjeli smo na još dvije zanimljivosti. Prva je ta da je Pero Bakić, dok je bio u križarima, dolazio u dodir s postrojbom četnika na susjednom istočno-hercegovačkom području. Doduše, nema nikakva traga o zajedničkom djelovanju ili sličnosti ideologije. Izgleda da je samo dogovoreno razgraničenje. Bakić će se sa svojom skupinom kretati na području Konavala, a četnici ne će silaziti u Konavle. Iznimno, pred komunističkom potjerom ostavlja

Izvjeste Roka Aguzinovića

se mogućnost da jedni prijeđu na prostor drugih, te da ne će biti sukoba na dodirnim točkama teritorija. Sporazum, koliko je poznato, nije sačinjen u pisanom obliku, nego je zaključen usmeno, a za njegov sadržaj znamo iz onoga što su u istrazi izjavili Pero Bakić i ostali uhićenici.

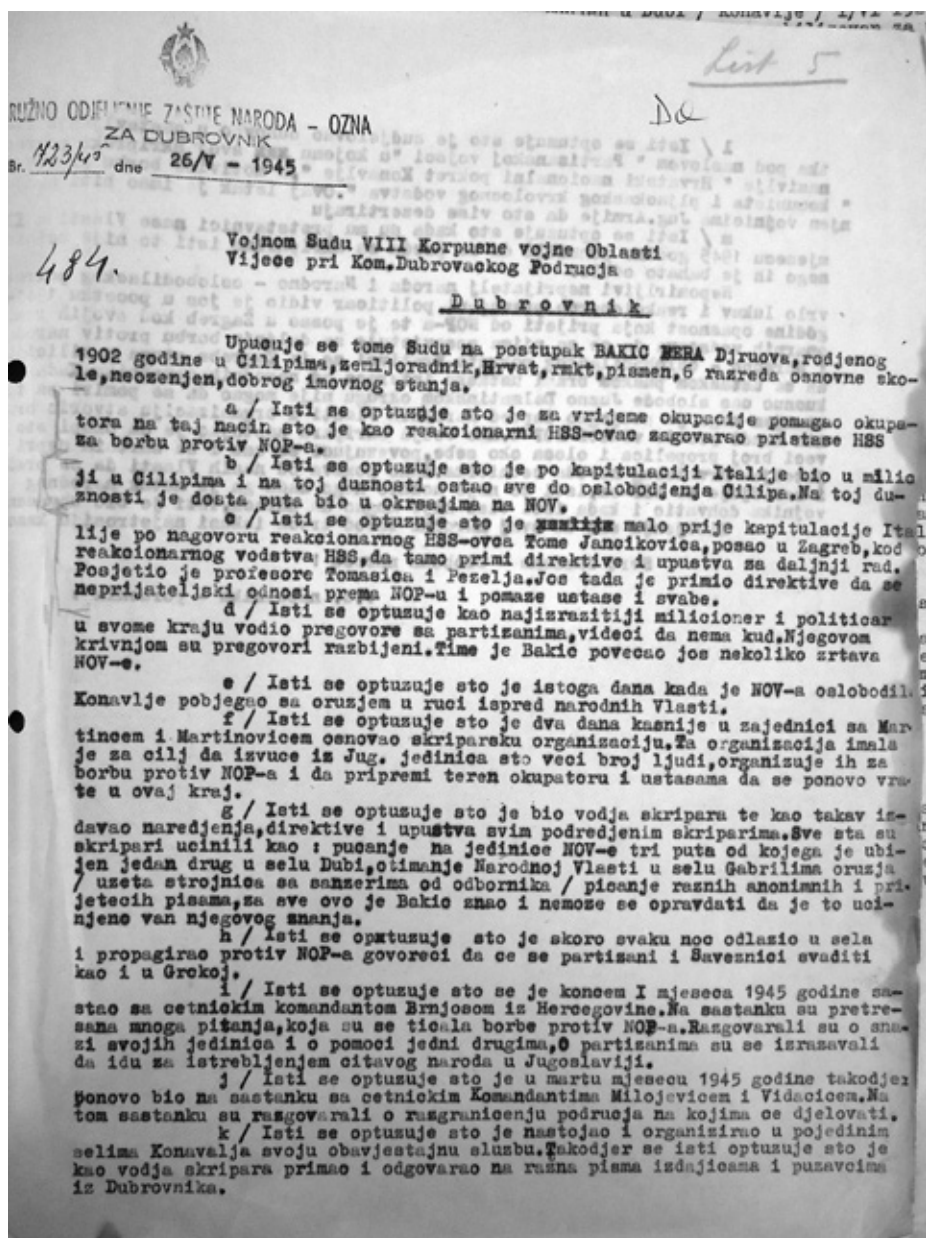
Iz spisa je vidljivo da je Bakić bio nepovjerljiv prema četnicima, te da je od suradnika tražio da im pri kontaktu ne otkrivaju previše. Ipak, takva suradnja na prvi pogled može biti čudna i neprirodna. Ona to doista i jest, no svakako ovo nije usamljen slučaj. Zdenko Radelić u svojoj knjizi o križarima opisuje više primjera koegzistencije hrvatskih križarskih skupina s ostacima četničkih snaga

na istom području.¹⁶ Blanka Matković u svojoj najnovijoj knjizi o križarima u dalmatinskom i hercegovačkom prostoru navodi primjer skupine Ivana Milasa koja je, istina, bez konkretne suradnje, ipak dolazila u dodir s ostacima četnika iz mjesta Prebilovci kod Čapljine.¹⁷ Daleko od toga da je tu bilo ljubavi, a nepovjerenja i mržnje je svakako bilo, ali takve odnose je diktirao nagon za opstankom, te sve jači pritisak komunističkih repre-

¹⁵ Dakle, dezertere iz jugoslavenske komunističke vojske.

¹⁶ Vidi: Zdenko RADELIĆ, *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945.-1950.*, Zagreb, 2011.

¹⁷ Vidi: Blanka MATKOVIĆ, *Od Vrana do Žabe. Hrvatski protukomunistički otpor djelovanjem širokobriježskih i neretvanskih križarskih skupina (1944.-1948.)*, Zagreb, 2025.

OZN-in dopis dubrovačkom sudu

sivnih organa. U tome svjetlu moramo gledati i opisanu aktivnost Pere Bakića.

Otkrili smo i zanimljivu činjenicu kako je Pero Bakić po ulasku jugoslavenske komunističke vojske jedno kraće vrijeme bio član tzv. narodno-oslobodilačkog odbora, dakle predstavnik partizanske civilne vlasti. Teško je povjerovati da bi komunisti u takvo tijelo uključili nekoga tko je bio dobro poznat kao ustaša. Uostalom, partizani su se tada nalazili u ulozi pobjednika, a pobjednicima nikada ne nedostaje onih koji će im prići i služiti.

Zašto su onda oni bili zainteresirani za Peru Bakića, iako ga u isto vrijeme nazivaju najcrnjom reakcijom? Odgovor na

to pitanje sam se nameće. Komunistima je trebao smokvin list. Nekakav dokaz da i oni imaju hrvatski nacionalni osjećaj, premda sama komunistička ideologija zasigurno jest oštar protivnik svega nacionalnog, što je i zapisano u njihovom temeljnom dokumentu – Manifestu komunističke partije. Da bi to prikriili, bili su trajno zainteresirani za privlačenje predratnih dužnosnika HSS-a, i to ne samo onih iz lijevog krila stranke, nego i onih iz onoga manjinskog dijela koji se nije opredijelio ni za ustaše ni za komuniste, nego je ostao vjeran dr. Vladku Mačeku i onome što je ostalo od predratnog vodstva HSS-a.

U red takvih je nedvojbeno spadao i Pero Bakić. Komunisti su čak jedno vrijeme iz

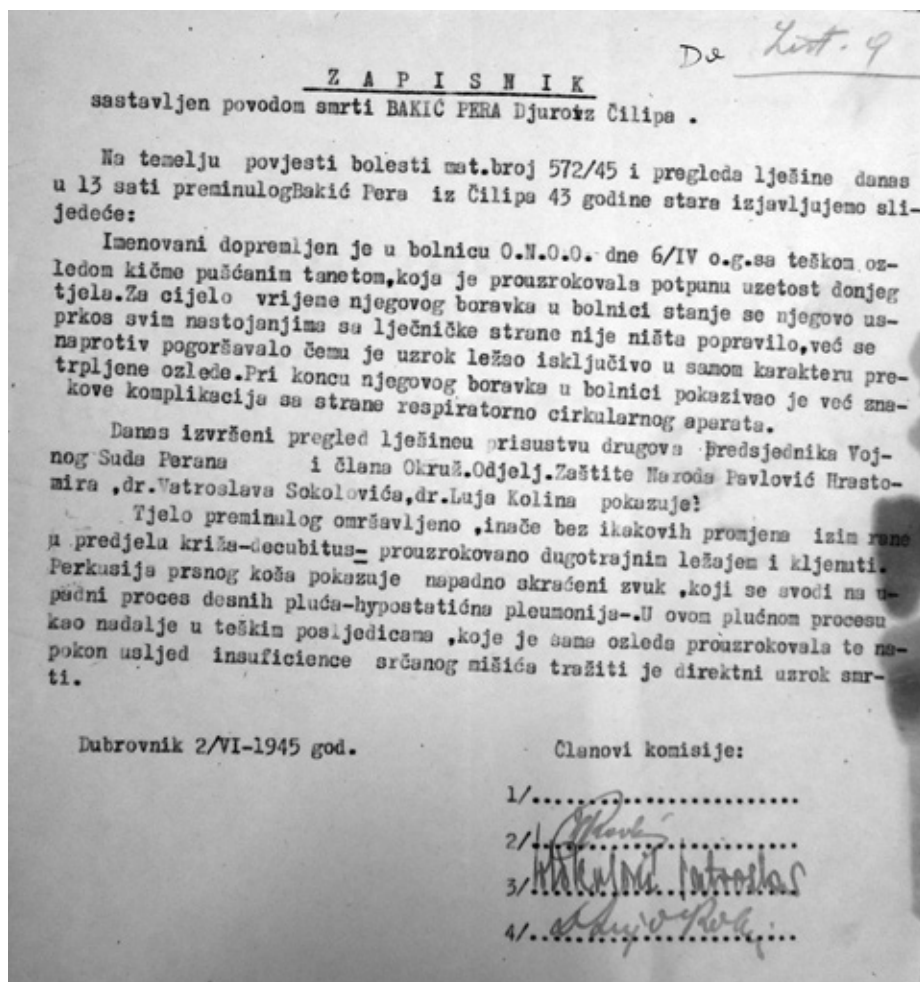
rata tolerirali svoj crveni i strogo kontrolirani marionetski HSS. Takvo stanje nije potrajalo, jer je sve to bilo samo iz taktičkih razloga. Iz sličnih razloga su partizani bili trajno zainteresirani za privlačenje labilnijih katoličkih svećenika, ali i vjerskih službenika drugih konfesija u svoje redove. Sve to, kako bi se prikazali kao općenarodni pokret koji nije protiv vjere.

U praksi pak moderna povijest ne bilježi većeg i okrutnijeg protivnika vjere od komunista. Samo na hrvatskom povijesnom prostoru u Drugom svjetskom ratu i neposredno poslije njega ubijeno je 663 svećenika, redovnika, časnih sestara i bogoslova.¹⁸ Bilo je značajnih žrtava i među vjerskim službenicima Islamske zajednice, a potpuno je fizički uništeno i svećenstvo Hrvatske pravoslavne crkve. Krvaviji trag komunisti su ostavili samo u postrevolucionarnoj Rusiji i kasnije na području SSSR-a kao i u Španjolskome građanskom ratu. Uzevši u obzir veličinu SSSR-a i Španjolske, te brojnost tamošnjeg pučanstva u odnosu na Hrvatsku, nismo daleko od toga da možemo slobodno tvrditi kako je komunistički progon vjere bio najžešći upravo u Hrvatskoj.

Bakićeva je križarska skupina bila prilično velika, ali nije bila dobro naoružana. Izveli su tek nekoliko oružanih akcija, dok su nešto aktivniji bili na promidžbenom polju. Komunističke vlasti su ih pokušale uništiti ili pohvatati, no to im nije polazilo za rukom. Koliko im je ta križarska skupina smetala i koliko žarko su željeli njezino uništenje, pokazuje informacija da su komunisti internirali sve članove obitelji pripadnika Bakićeve križarske skupine na Korčulu, gdje su živjeli u teškim uvjetima. Time su kanili postići urušavanje morala kod križara te ih ucijeniti da se predaju, ali su im tako mislili uskratiti i logistiku. Na moral križara doista je utjecala konfinacija i težak položaj njihovih obitelji, kao i činjenica da su im seoska gospodarstva ostala zapuštena, no svedjedno se nisu predali. Nastavili su s aktivnostima sve dok nije ranjen i zarobljen Pero Bakić.

Na medijske napade pune neistina, ali i na najavu dubrovačkog gradonačelnika

18 Prema istraživanju don Ante Bakovića u knjizi *Hrvatski martirologij XX. stoljeća* iz 2007. godine.

Izvjestje o Bakićevoj smrti

zločini na Širokom Brijegu koje je kasnije u svojim tekstovima i opravdavao.²⁴ Nije nevažno da je do umirovljenja bio i predavač na vojnoj akademiji JNA.

Za njega, vjerojatno, da je živ, ni danas ne bi bilo prevelike razlike između mačkovca i ustaše. Sve bi to njemu bili smrtni neprijatelji, ovako ili onako. Vrlo je izvjesno da bi za njega ustaše bili listom svi mi čitatelji i suradnici ovog časopisa, kao i dobar dio članova onoga gradskog vijeća koje bi trebalo odlučivati o promjeni ili ostanku naziva navedene ulice. Pri tome ga ne bi omela činjenica da smo svi ili gotovo svi rođeni u vrijeme kad ustaški pokret više nije postojao, jer ga je ugasio njegov utemeljitelj. Naime, prisjetimo se

opet da je Anić i širokobriješke franjeve, ljude mira i molitve koji se nisu bavili politikom, a kamoli ratom, nazvao ustašama i pravdao zločine nad njima, pa kako ne bi za ustaštvo optužio nas koji imamo jasan i iskazan hrvatski državotvorni stav i protivnici smo jugoslavenstva i totalitarne komunističke ideologije.

Ono što mi danas moramo je stati na stranu istine i ne podlijezati pritiscima. Valjda smo kao narod i država dovoljno zreli da u svojoj slobodnoj državi svojim suverenim pravom možemo slobodno odlučiti, tko je dostojan imati ulicu u nekom gradu, a tko nije. U najmanju ruku, neprikladno je da se neka strana udruga, pa makar bila prijateljska, miješa u odluke bilo koje razine vlasti, pa i one mjesne. Uostalom, kad bi kakva hrvatska udruga pokušavala nekoj stranoj zemlji objašnjavati što smije, a što ne smije ili što je primjereno, a što nije, može se zamisliti kakav bi odgovor dobila. Pogotovo ako bi ta hrvatska udruga svoje argumente temeljila na neistinama, krivotvorinama i argumentima

izmišljenim na ekstremom krilu bilo lijevo bilo desnog ideološkog spektra.

Ono što daje nadu i ohrabruje, jest činjenica da je od najave promjene ulice Pere Bakića do trenutka pisanja ovoga teksta prošlo preko jedne godine, a naziv ulice još uvijek nije promijenjen. Za nadati se kako se ne radi o sporosti administracije nego da je na temelju istinitih informacija koje se polako i stidljivo probijaju u javni prostor, ipak progovorila hrvatska svijest. Ne može se prešutjeti da su je u proteklom razdoblju više puta pokazali u dubrovačkom gradskom vijeću, a pokazao ju je i dubrovački gradonačelnik. Zato nemamo nikakva razloga sumnjati da će tako biti i ovog puta. Pero Bakić zbog svoje ljubavi prema Hrvatskoj i mučeništva koje je zbog toga prošao od strane nedemokratskoga jugoslavenškog komunističkog sustava, ali i kao borac protiv totalitarnog komunizma, svakako zaslužuje ulicu, i to ne samo u Dubrovniku.

Na kraju moramo postaviti pitanje za koje unaprijed znamo kako ne će dobiti odgovor. Ono glasi: što motivira novinare, jedan dio povjesničara pa i političara da iznose i šire očigledne neistine, iako je nedvojbeno da takvim postupkom štete hrvatskoj državi i narodu? Koliko god razmišljali, trudili se i pokušavali gledati stvari iz njihova kuta, nismo mogli pronaći nikakvo opravdanje za njihove postupke. Jedino što nam pada na pamet jest mogućnost da oni hrvatsku državu i narod ne vole te im svjesno ili podsvjesno žele činiti štetu. Ipak, takva mogućnost je toliko strašna da odbijamo vjerovati u nju i iskreno se nadamo kako se radi samo o površnosti, nestručnosti i nekritičkom prepisivanju.

Ono što s potpunom sigurnošću možemo tvrditi jest to da se povijest ne može mijenjati za volju nikome. Ona je onakva kakva se doista dogodila, u svim svojim pozitivnim i negativnim aspektima. Jedino što mi danas možemo, jest: prići joj lišeni strasti i predrasuda, te pokušati pronaći istinu. Ukoliko tako pridemo slučaju Pere Bakića i povijesti općenito, lako ćemo utvrditi da nema ni najmanjeg razloga da ga osudimo, da ga se odrekemo ili da ga se stidimo. Zato u svjetlu izvorne povijesne građe moramo stati na stranu istine i učiniti sve da Pero Bakić po drugi put ne bude javno mučen i ubijen.

²⁴ Vidjeti stranica Stopama pobijenim objava od 04. studenog 2019. godine JESU LI FRANJEVCI BILI LEGITIMAN VOJNI CILJ ILI ŽRTVE ZLOČINA? – Vice-postulatura postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće«

VARAŽDINSKI DANI VJEKE BOŽE JARKA

Vjeko Božo Jarak bio je već „stari Varaždinac“, kada sam ga upitao, što je bilo presudno, da se odlučio umirovljeničke dana proživjeti u Varaždinu, daleko od svoje Hercegovine kojoj se u pričama često vraćao. Makar prije doseljenja nije bio nikad u Varaždinu, nabrojio je čvrste argumente – zašto baš Varaždin, a ne neki drugi grad.

Na prvom je mjestu *klima*. Ocijenio je da je Varaždin grad bez klimatskih ekstrema. Zbog usporedbe je spominjao Sarajevo kao zadnji grad u kojem bi se nastanio, premda je u njemu proveo dobar dio života. Napustio ga je baš zbog zimskih mjeseci koje zdravstveno teško podnosi.

Kultura, konkretni kulturni sadržaji Varaždina za koje je doznao pripremajući se za umirovljeničke dane, drugi su čimbenik po važnosti prilikom njegova odabira. S obzirom na to da se radi o svećeniku i redovniku, mislio sam da su tri aktivna samostana i desetak crkava „magnet“ koji ga privlači u taj mirni, srednjoeuropski grad s nešto manje od 50.000 stanovnika. No, krivo sam pomislio: on je registrirao tu činjenicu, ali mu ona nije bila važna. Puno važniji bio je položaj Varaždina na karti Europe i Hrvatske, prvenstveno udaljenost do Zagreba kamo je putovao svakoga tjedna, a ponekad i češće.

Imao sam sreću da sam se, u trenutku kada je Vjeko Božo Jarak pokucao na vrata Gradske vijećnice, na Trgu kralja Tomislava, našao na mjestu gradonačelnika slobodnoga kraljevskog grada Varaždina. Nije došao moliti, kao i uvijek bio je izravan i konkretan. Gradu bi darovao više od stotinu vrhunskih djela suvremenih hrvatskih likovnih umjetnika, a zauzvrat bi ga Grad smjestio u jednokrevetnu sobu Doma za starije i nemoćne do kraja života, ili kraće, ako se on poželji preseliti na neko drugo mjesto. Ispala je ova druga varijanta: nakon 25 godina provedenih u Varaždinu, fra Vjeko Božo Jarak je odlučio zatvoriti ovo zemaljski životni krug i vratio se u svoju Hercegovinu.

Piše:

Alfred OBRANIĆ

Postali smo prijatelji, ali ne odmah, nego tek nakon nekoliko godina, kad se na kalendaru okretala stranica novog tisućljeća.

Obojica smo bili u godinama kad se ne stvaraju nova prijateljstva. On svećenik, ja jedan od mnoštva koji iz crkvenih klupa slušaju njegove propovijedi. On autor tridesetak knjiga, a moji tekstovi objavljuju se (tada) jedanput mjesečno u časopisu *Politički zatvorenik*. On s hrvatskog juga, ja s hrvatskog sjevera. On likovni kritičar i prijatelj gotovo svih suvremenih hrvatskih kipara i slikara, ja kao geolog okrenut prirodnim pojavama, puki posjetitelj izložbi i galerija. On donator umjetničkih djela od nacionalnog značaja, ja donator pojedincima i udrugama koji tragaju za povijesnom istinom u interesu hrvatskoga naroda.

Profesor Jarak uselio je u Dom za stare i nemoćne (Varaždin, Zavojna 6 dne 6. lipnja 1996.), a odselio u Mostar, Kneza Mihajla Viševića Humskog 21a u Dom Svete Obitelji, 25. kolovoza 2021. godine. Čitavo vrijeme proživio je u jednom te istom apartmanu (soba, kuhinja, kupaoonica, WC, balkon) na prvom katu okrenutom prema dvorištu u smjeru juga.

Ljeti je znalo biti vruće, ali fra Jarku nikada, kao da je želio kompenzirati hladne i maglovite sarajevske dane. Sobu je uredio po svom ukusu. Svatko je mogao zaključiti da se radi o sobi aktivnog čovjeka, mislim da je i po tom detalju bio jedinstven stanar Doma. Bio sam kod njega stotinu puta, ali nikad ga nisam zatekao u krevetu. U sredini sobe bio je mali okrugli stolić zatrpan papirima, knjigama i malim pisanim strojem s uvučenim papirom na kojem je već bilo nešto zapisano.

Šteta da se nije služio računalom, mislim da bi mu produkcija pisanih djela bila znatno veća, a skratio bi postupak prepisivanja. Čini mi se, da se Čehov i Dostojevski također nisu služili računa-

lom, pa moja opaska vjerojatno ne stoji. Spomenih ruske klasike na koje se fra Vjeko često pozivao u svojim propovijedima. No, vratimo se u Vjekinu sobu. U prizemnom dijelu uza zidove su stajale komode ispunjene knjigama i spisima, a iznad komoda do stropa bile su police također ispunjene knjigama, tako da su na zidovima ostala samo dva mjesta za slike. Na zidu iznad uzglavlja bio je portret njegove majke Zorke, koja kao da i nadalje bdije i strepi nad svojim Božom, a na suprotnom zidu bilo je prolazno mjesto za slike kojima se trenutno bavio, neke su bile tjednima, a nekima se posvetio tek koji dan-dva.

Po dolasku u Varaždin fra Vjeko se odmah javio svojoj subraći u Franjevačkom samostanu u sklopu kojega je i crkva sv. Ivana Krstitelja, a na drugom katu samostana djeluje franjevačko njegovalište za stariju i nemoćnu braću provincije sv. Ćirila i Metoda. Fra Vjeko je odabrao smještaj izvan samostana, tako da ima svoj vlastiti prostor i mir u kojem može raditi tako da ga ne ometaju nepozvani gosti kojima je svakodnevna preokupacija doručak, ručak, večera i večernji Dnevnik.

U crkvi franjevačkog samostana radnim danom su dvije mise, fra Vjeko je išao redovito na večernju u 18,30, dok se s gvardijanom dogovorio da bi od nedjeljnih šest on služio jutarnju u 7 sati. Tako je nedjeljna misa postala mjesto našeg zbližavanja, fra Vjeko s oltara, supruga Đurđa i ja u prvom redu klupa do oltara. Poslije mise išli bismo zajedno u obližnju gradsku kavanu „Grofica Marica“ na razgovor uz njegovu *bijelu kavu*, što je u početku zbunjivalo konobare, dok nisu svladali gradivo, da bi mu nakon nekog vremena donosili njegovu *bijelu kavu* bez pitanja.

No, kako je profesor Jarak gospodin u godinama, s mnogim već apsolviranim bolestima, potreban mu je liječnik. Tako je moja supruga Đurđa, spec. obiteljske medicine, postala njegov liječnik sljedećih 25 godina. A kad smo već kod

medicine, došao je na red i moj sin Ivan, kardiolog. Jednog dana u ponoć, profesor Jarak dopremljen je hitnom pomoći u bolnicu baš kad je Ivan bio dežurni. Ustanovio je da se profesora mora hitno poslati u KBC Rebro, gdje su mu ugradili dvije potpornice – naš puk to zove *stentovi*.

A da naša veza nije jačala samo iz medicinskih razloga, sjećam se jednog veselog događaja – vjenčanja moga sina Ivana i snahe Sonje, koje je 2010. godine u kapucinskoj crkvi u Varaždinu obavio fra Vjeko Božo Jarak uz asistenciju misli Ivana Sergejeviča Turgenjeva – opet jedan od ruskih klasika, što nije slučajno!

Naime, razgovarajući s fra Vjekom o njegovu djetinjstvu, prisjećao se majke koja je zaslužna za njegov cjeloživotni interes za sve što je lijepo, osobito za slikarstvo, dok je oca Filipa cijenio po hrabrim i životno važnim odlukama. Kao austrougarski časnik otac Filip je tijekom Velikog rata dospio u rusko zarobljeništvo i bio otpremljen u jedan od sibirskih logora na rijeci Jenisej. Jasno, nije se mogao pomiriti s time da bi to bilo njegovo posljednje ovozemaljsko boravište, pa je jednog dana pobjegao s namjerom da se vrati u svoju Hercegovinu.

Kao bjegunac morao se pouzdati samo u vlastite noge, jer bi ga korištenje bilo kakvog prijevoznog sredstva vratilo u logor. Kretao se samo noću, a danju bi prikupljao snagu i nastojao popiti vode i pribaviti nešto za jelo. Nitko od ruskih seljaka kojima je banuo u kuću, po odjeći prepoznatljiv kao logoraš, nije ga odbio. Jednom su ga zaustavili ruski vojnici, pa je pomislio da je to kraj, da se vraća u logor na doživotnu robiju. Ali ne, dali su mu komad kruha i savjetovali kojim putem je najsigurnije produljiti. Da ne bi zalutao u sibirskim i ruskim prostranstvima, držao se trase pruge Transsibirske željeznice Vladivostok – Moskva.

Fra Vjeko se sjeća očevih riječi: Rusi su dobri ljudi, a ja sam zaključio da je osim vrhunske literature i to bio poticaj da se profesor Jarak često služi mislima ruskih klasika. Završavam sibirsku epizodu oca Filipa. Nakon 20 mjeseci pješaćenja vratio se u Hercegovinu, u svoje Dubrave, oženio se Zorkom, dobili su četvero

Vjeko Božo Jarak ispred spomenika Nikoli Zrinskom unutar zidina staroga grada Sigeta, gdje je tri mjeseca branio grad od nadmoćne osmanlijske vojske i gdje je 1566. godine herojski poginuo.

djece, od kojih je treći po redu Božo došao na svijet 15. studenog 1931. godine.

Prošlo je deset godina, proglašena Nezavisna Država Hrvatska, ali srpsko stanovništvo u istočnoj Hercegovini ne prihvaća novostvorenu državu, pogotovo ako se zove Hrvatska. Četnici provode etničko čišćenje nesrpskog stanovništva, gdje su čak više od Hrvata katolika stradali Muslimani. Mlada, tek proglašena Nezavisna Država Hrvatska nema snage oduprijeti se četnicima, koji su naslijedili oružje od kraljevske jugoslavenske vojske, a uz četnike stali su Talijani, očekujući tako veći teritorijalni zalogaj na

istočnoj obali Jadrana. Uplašeni ljudi iz okolice – Hrvati, Muslimani i Srbi dolaze u Filipovu kuću po savjet – pitaju, što nam je činiti? Pita se čovjeka kojem se vjeruje, bivšeg časnika austrougarske vojske, bjegunca iz sibirskih gulaga koji je na putu dugom 5.000 kilometara svladao sve prepreke i vrativši se u rodni kraj započeo novi život.

Ali kad su se na vratima kuće pojavili zajedno bradati četnik i talijanski časnik, otac Filip znao je da nisu došli po savjet. Odmah po njihovu odlasku rekao je supruzi Zorki da spremi djecu i stvari koje možemo nositi, jer sutra napuštamo svoj

*Vjeko Božo Jarak pred Križnim putom, grobnicom
Macelskih žrtava i crkvom Muke Isusove*

dom. I doista, sutradan je već obitelj Jarak bila na putu u Sarajevo, gdje su se smjestili kod Filipova brata Nikole koji je bio zaposlenik Hrvatskih državnih željeznica.

Profesor Jarak cijenio je svoga oca, no posebno je naglašavao dvije njegove odluke; bijeg iz gulaga, čime je spasio vlastiti život, i odluku o hitnoj selidbi iz Hercegovine u Sarajevo, čime je spasio život čitavoj obitelji.

Tijekom njegova boravka u Varaždinu vidali bismo se jednom tjedno. Ja bih ga nazvao da uskladimo vrijeme za druženje, otišao bih autom do Doma za starije, a on bi već čekao ispred ulaza. Odvezli bismo se do nekog od varaždinskih lokala gdje je dobra kava, ali još važniji bio je pogled. Zbog potonjeg najčešće smo odlazili u Caffè bar Florijan, preko puta crkve sv. Florijana. Naime, istočno pročelje crkve sa zvonikom motiv je na nekoliko slika Miljenka Stančića, a mi smo, pijuckajući kavu u prijepodnevnim satima, baš kad je istočno pročelje obasjano suncem, doživljavali Stančića uživo. Dragocjena sitnica, pogotovo u kontekstu profesorovih izjava, kako od čitave plejade izvrsnih slikara izdvaja dva genijalna – Ivu Dulčića i Miljenka Stančića.

Tema naših razgovora uz kavu bili su aktualni politički događaji, povijesna zbivanja, dok bi razgovor o umjetnosti bio jednosmjernan: profesor bi govorio a ja slušao. Već sam spomenuo kako je profesor Jarak često putovao u Zagreb, jasno, javnim prijevozom. No, nakon što smo se zbližili, ta putovanja nisu više bila napor, prestala su čekanja po kolodvorima i pješačenja do kolodvora. Ja sam također tjedno odlazio u Zagreb u nekad veoma brojnu udrugu Hrvatsko društvo političkih zatvorenika, gdje sam osam godina bio i predsjednik udruge.

Profesor Jarak bio mi je česti suputnik, u Zagrebu bismo se rastali i dogovorili vrijeme i mjesto povratka, ja u udrugu, a Vjeko na susrete s nekim od hrvatskih likovnih umjetnika, od kojih mnogi nisu više među živima: Josip Biffel, Đuro Seder, Šime Vulas, Franjo Dolenec - Francina, Blaženka Salavarda, Marija Ujević Galetović, Tihomir Lončar, Zlatko Keser...

Prijateljstvo je vjerojatno jedna od najvećih međuljudskih vrijednosti, koja obogaćuje i stvara nove vrijednosti. Tako je profesor Jarak probudio u meni interes za likovnu umjetnost, a on se uključio u redove bivših političkih uzni-

ka kao da je član udruge. Evo nekoliko primjera. Punih četrnaest godina, od 2006. do 2020. pisao je – dakako, bez ikakva honorara, kao i drugi suradnici – tekstove za *Politički zatvorenik*, društveni mjesečnik koji izlazi od 1990. godine do današnjih dana. Jedanput mjesečno, otprilike na pet stranica, profesor Jarak je čitateljima tumačio starozavjetne tekstove, kako bi spoznali da su moralne dvojbe s kojima je bio suočen židovski narod, u biti isti izazovi kojima je izložen suvremeni čovjek, pa tako i mi Hrvati.

Počelo je člankom „Mojsijeva oporuka“, nakon čega su skoro čitavo desetljeće slijedili članci iz biblijske povijesti, da bi tu svoju životnu epizodu završio člankom o Plehanu, po meni kulturnom mjestu njegova života. Glavni urednik *Političkog zatvorenika* Tomislav Jonjić je ocijenio, da su tekstovi prof. dr. sc. Vjeke Bože Jarka dragocjeno štivo koje treba skupiti te ih je 2009. objavio u Nakladi Trpimir pod nazivom *Iz biblijske povijesti - Vječne pouke knjige nad knjigama*.

Pratio me je prof. Jarak kad smo postavljali spomenik hrvatskim političkim uznicima ispred kaznionice u Lepoglavi, nekoliko puta bili smo zajedno na Macelju, odajući počast žrtvama jugoslavenskih komunističkih zločina ispred grobnice i crkve Muke Isusove, a ja sam bio njegova pratnja i vozač kad se obnavljala crkva Majke Božje Voćinske. Prilikom svih spomenutih putovanja profesor Jarak je komentirao likovna rješenja, ali ponekad i nježno kritizirao.

Spomenik u Lepoglavi *Golubica iza rešetaka* izradio je akademski kipar Mladen Mikulin, a na kamenom postolju uklesan je sljedeći tekst: „U spomen na tisuće političkih uznika - žrtava jugoslavenskoga monarhističkog i komunističkog nasilja, koji su u ovoj kaznionici robijali, trpjeli, umirali i živjeli za Hrvatsku“.

U grobnici na Macelju pokopani su posmrtni ostaci 1247 ekshumiranih žrtava komunističkog pokolja u Macelskim šumama iz svibnja i lipnja 1945., među kojima je i 21 svećenik, redovnik i bogoslov. Macelj je najveće stratište Titovih partizana na tlu Hrvatske, gdje je prema izjavama svjedoka stradalo oko 13.000 žrtava, kao što je i pokop žrtava

22. listopada 2005. poznat kao najveći u hrvatskoj povijesti. Od ulaza na memorijalni prostor do grobnice i crkve Muke Isusove vodi staza obrubljena skulpturama Križnog puta, koje je izradio u bronci akademski kipar Ante Jurkić.

Crkva Muke Isusove na Macelju ukrašena je vitrajima koji prikazuju muku kroz trnje, žicu i krv, djelo su akademskog slikara Ivice Šiška. No, fra Jarak je zastao pred Križnim putom na otvorenom, prošao je stazom uz Križni put nekoliko puta uz kratki komentar; „Ovo je veoma dobro!“

U prvom desetljeću stoljeća koje upravo živimo, profesor Jarak se intenzivno bavio obnovom bazilike Gospe Voćinske u Voćinu, srušene do temelja 13. prosinca 1991. Pobunjeni Srbi uz logističku potporu JNA toga su dana mučki ubili 47 nedužnih mještana na kućnom pragu i razorili crkvu od koje je ostala samo hrpa kamenja. Crkva Gospe Voćinske bila je stoljećima mjesto cjelogodišnjeg hodočašća hrvatskog naroda iz Slavonije, ali i iz drugih dijelova Lijepe naše. Bila je rijedak primjer gotike u sjevernoj Hrvatskoj, sagrađena krajem 15. stoljeća. Crkva je tijekom svojih pet stoljeća bila više puta oštećivana, ali i popravljana, no do temelja su je 1991. srušili pobunjeni Srbi.

U ime Požeške biskupije obnovu je vodio Josip Devčić, dugogodišnji župnik u Stražemanu, idiličnom mjestu na obroncima Papuka, otkud puca prekrasni pogled na tzv. Valis aureu sve do Požege. Istodobno dok je gospodin Devčić dogovarao obnovu crkve Gospe Voćinske s prof. Jarkom, s Hrvatskim društvom političkih zatvorenika dogovarao je obnovu crkve sv. Mihovila u Staroj Gradiški. No, to je duga i sasvim druga priča.

Nakon deset godina zablistala je obnovljena Bazilika Gospe Voćinske, a uz crkvu memorijal voćinskim žrtvama nazvan „U majčinu naručju“, koji je u bronci izradio akademski kipar Josip Poljan.

Ono što je Gospa Voćinska značila za hrvatski narod Slavonije, gotovo isto značio je Plehan za Hrvate Bosanske Posavine. Oba svetišta razorili su srpski

razbojnici (Voćin 1991., Plehan 1992.) do temelja, služeći se istom metodologijom u želji da ne ostane trag postojanja naroda i njegove vjere. U crkve su dopremili kamion eksploziva, tako da nakon eksplozije nije ostalo ništa sačuvano, doista smo hrpa kamenja, da bi danas na istom mjestu blistale novosagrađene crkve, kao dokaz da zločinci nisu uspjeli.

Osam godina bio sam na čelu Hrvatskog društva političkih zatvorenika, a fra Vjeko Božo Jarak bio mi je u nekim situacijama desna ruka. Za potvrdu rečenog opisat ću proslavu Dana političkih uznika 2007. u Sigetu.

Svake godine 30. travnja HDPZ obilježava Dan političkih uznika u znak sjećanja na pogibiju Frana Krste Frankopana i Petra Zrinskog. Sve proslave održali smo u našoj domovini u gradovima i mjestima koja su kroz povijest nešto značila u životu tih slavni hrvatskih obitelji. Godine 2007. odlučili smo prvi puta prekoračiti granicu Lijepe Naše i proslavu održati u Sigetu, mjestu pogibije Nikole Šubića Zrinskog.

Svečanost je počela svetom misom u mjesnoj crkvi Sv. Roka točno u podne. Misno slavlje predvodio je župnik crkve sv. Roka vlč. Csoma Dezso uz asistenciju fra Vjeka Bože Jarka. Propovijed za pamćenje pred 520 sudionika naše proslave održao je fra Vjeko. Tijekom mise iz crkve su se orile hrvatske tradicionalne pjesme, zahvaljujući izvrsnoj orguljaškoj pratnji Ivice Jaklina iz Varaždina. Nakon mise ženski zbor Hrvatskoga kulturnog kluba „August Šenoa“ iz Pečuha izveo je mađarsku i hrvatsku himnu.

Iza pozdravnih riječi gradonačelnika Szigetvara Jozsefa Paizsa, predsjednika mađarske udruge bivših političkih zatvorenika (POFOSZ) dr. Tomasa Kissa, predsjednika Međunarodne organizacije bivših političkih uznika INTERASSO Jure Knezovića i konzulice Republike Hrvatske u Pečuhu, gđe Vesne Njikoš-Peckaj, nastupio je opet zbor sa skladbom Marka Poklepovića „Majko naša“.

Zatim je dr. Anđelko Mijatović dao prikaz o značaju sigetske bitke 1566. godine. Pismo Petra Zrinskog, dan uoči

pogubljenja, supruzi Katarini na hrvatskom pročitao je glumac HNK iz Varaždina Tomislav Ljipljin, pa pročitajmo ga.

Moje drago serce. Nimaj se žalostiti zverhu ovoga moga pisma niti burkati. Polag Božjega dokončanja sutra o desete ore budu mene glavu sekli, i tulikaj še naukupe tvojemu Bratcu. Danas smo mi jedan od drugoga serčeno prošćenje vzeli. Zato jemljem ja sada po ovom listu i od tebe jedan vekvečni valet, Tebe proseći ako sam te u čem zbantuval aliti se u čem zameril (koje ja dobre znam) oprosti mi. Budi Bog hvaljen, ja sam k smerti dobro pripravan niti se plašim. Ja se ufam u Boga vsamogućega koji me je na ovom svitu ponizil, da se tulikajše mene hoće smilovati, i ja ga budem molil i prosil (komu sutra dojt u fiam se) da se mi naukupa pred njegovem svetem thronušem u dike vekovečne sastanemo. Veće ništar ne znam ti pisati, niti za sina, niti za druga do končanja našega siromaštva. Ja sam vse na Božju volju ostavil. Ti se ništar ne žalosti ar je to tak moralo biti. U Novom Mestu pred zadnjim dnevom mojega zaživljenja, 29. dan aprila meseca o sedme ore podvečer, leta 1671. Naj te Gospodin Bog s moju kćerju Auroru Veroniku blagoslovi.

Na koncu je zbor uz pratnju tamburaškog sastava i svih sudionika proslave otpjevao skladbu „Moja domovina“ Rajka Dujmića. Sudionici još jedne od proslava Dana hrvatskih političkih uznika uputiše se u domovinu, a ja sam imao čast voziti u Varaždin „zvijezde“ proslave, propovjednika fra Vjeku Božu Jarka i glumca Tomislava Ljipljina.

Očekujem da će o profesoru Vjeku Boži Jarku kao promicatelju likovne umjetnosti, progovoriti mjerodavne osobe, a ja kao svjedok njegova života provedenog u Varaždinu mogu donekle prosuditi o značenju njegove donacije za Grad Varaždin i što je meni značio tijekom tih 25 varaždinskih godina.

Gradski muzej u Varaždinu, konkretno Galerija starih i novih majstora od svog postojanja nije nikada dobila tako vrijednu donaciju kao što je zbirka prof. dr. sc. Vjeka Bože Jarka, pa je stoga registrirana pri Ministarstvu kulture kao zaštićeno kulturno dobro. A ja sam u

*Vjeko Božo Jarak pred spomenikom hrvatskim političkim
uznicima ispred ulaza u leopoldavsku kaznionicu*

poznim godinama stekao prijatelja, svećenika, vrsnog propovjednika, bez kojega sam skoro ostao, jer su neke više sile ocijenile da je njegova misija završena. Ja nisam dijelio njihovo mišljenje, pa završavam ovo štivo pismom koje sam uputio gvardijanu franjevačkog samostana fra Jagecu 13. listopada 2011. godine:

„Poštovani gospodine Jagec,

izvolite primiti ovo kratko pismo na početku obnašanja Vaše nove dužnosti gvardijana franjevačkog samostana u Varaždinu. Skoro od samog rođenja živim u Varaždinu i mlađi članovi

moje obitelji rođeni su i stasali u ovom gradu kojem smo veoma privrženi. Prema mjestu stanovanja gravitirali smo crkvi otaca kapucina, pa sam tako kao osnovnoškolac bio ministrant u njihovoj crkvi. Kao srednjoškolac počeo sam odlaziti na mise u franjevačku crkvu i to prvenstveno zbog propovijedi i pjevanja fra Paškala. Njegova riječ i njegov glas ispunili su crkvenu lađu mnoštvom bez obzira u koje vrijeme je držao misu.

Nažalost, njegovim odlaskom iz Varaždina nastala je praznina zbog koje sam godinama obilazio i mijenjao varaždinske crkve tražeći dostojnu zamjenu

za fra Paškala. To je bilo razdoblje kada nisam imao svoju stalnu crkvu niti ustaljeno vrijeme odlaska na mise. Ponovno sam se vratio franjevcima po dolasku fra Gordana Propadala i to je bilo prilično dugo razdoblje moga zadovoljstva crkvom i propovijedima.

Na sreću prije petnaest godina doselio se u naš grad fra Vjeko Božo Jarak, koji je dostojno popunio prazninu kakva je nastala odlaskom fra Gordana. Iz nedjelje u nedjelju počeo sam odlaziti na jutarnju misu u 7 sati, dok mi se nisu priključili i ostali članovi moje obitelji. Ako koju nedjelju fra Jarak nije bio na rasporedu, bili smo izgubljeni, ali prije svega razočarani, pošto u drugih propovjednika nismo našli dostojnu zamjenu. Posljednja dva mjeseca fra Jarak je držao samo tri mise i to je razlog što Vam pišem ovo pismo, moleći Vas da mu omogućite da govori a nama da uživamo slušajući njegove misli.

Usput bih Vam preporučio, da drži mise u vrijeme kada su mladi najbrojniji u crkvi, što će reći u 11 ili u 18,30, jer šteta je takvog propovjednika potrošiti na ljude treće i četvrte životne dobi koji su na misama u ranim jutarnjim satima. Oprostite na ovoj slobodi, mislim da bi to bilo dobro za crkvu i još više za mlade željne pametnih i životnih misli.

Hvaljen Isus!

S poštovanjem,

Alfred Obranić

Fra Vjeko Božo Jarak je najavljivao da bi se pri kraju života mogao preseliti iz Varaždina u Mostar, no ja sam mislio da je to tek u teoretskoj fazi, ali se njegov odlazak zbilo iznenadno, tako da nisam bio na ispraćaju. Isprva sam bio zabrinut, ali već nakon prvog telefonskog razgovora nestalo je zabrinutosti, jer sam iz njegovih riječi shvatio da je zadovoljan smještajem i ljudima koji ga okružuju, a da je to doista tako, uvjerio sam se u proljeće 2023., kad sam ga posjetio u njegovu sadašnjem domu u Mostaru.

Tijekom života stekao sam nekoliko vrsnih prijatelja na hrvatskom jugu, Vjeko Božo Jarak jedan je od vrsnijih, pa mislim da je ovo štivo prilika da mu se zahvalim.

OTKRIVEN SPOMENIK STJEPANU CRNOGORCU I IVANU PRLIĆU

U Sovićima, selu između Imotskog i Gruda, s hercegovačke strane te „najneprirodnije granice na svijetu“, u subotu 24. svibnja 2025. otkriven je spomenik dvojici hrvatskih rodoljuba rođenih u tom selu, pripadnika skupine Fenix, poznate još i kao Bugojanska skupina: **Stjepanu Crnogorcu** (1946.–1972.) i **Ivanu Prliću** (1951.–1972.). Pok. Ivan Prlić je zarobljen 26. lipnja 1972. na planini Raduši te je potom smaknut bez suđenja, a pok. Stjepan Crnogorac, koji nije bio među 19. pripadnika skupine Fenix koji su ušli u Jugoslaviju, otet je 2. srpnja 1972. u Salzburgu i doveden u Ljubljano te je također smaknut bez suđenja, a za grob mu se ni danas ne zna.

Spomen-poprsja su djelo akademskoga kipara Josipa Ivešića koje je nastalo po nacrtu Ivana Spajića i pod nadzorom Pave Bobana, uz pomoć čitava niza drugih pojedinaca i

predstavnika mjesnih vlasti te, dakako, crkvenih ljudi. Spomenik su otkrili načelnik grudske općine Ljubo Grizelj i predsjednik županijske vlade Predrag Čović, a blagoslovio ga je provincijal Hercegovačke franjevačke provincije Uznesenja Blažene Djevice Marije fra Jozo Grbeš koji je u suslavlju petorice svećenika (fra Gabrijelom Miočem, urednikom *Naših ognjišta*, dr. fra Andrijom Nikićem, don Alojzijem Bavčevićem, fra Miljenkom Stojićem, glavnim i odgovornim urednikom glasila *Stopama pobijenih*, don Milom Čalom i goričko-sovičkim župnikom fra Marinom Karačićem) predvodio i misno slavlj u župnoj crkvi sv. Petra i Pavla.

Njegov govor, kao i govor bivše saborske zastupnice mr. sc. Gordane Turić, objavljujemo u nastavku. Blagoslov spomenika svojim je skladnim pjevanjem pratio zbor splitskih sestara milosrdnica sv. Vinka Paulskoga, pod rav-

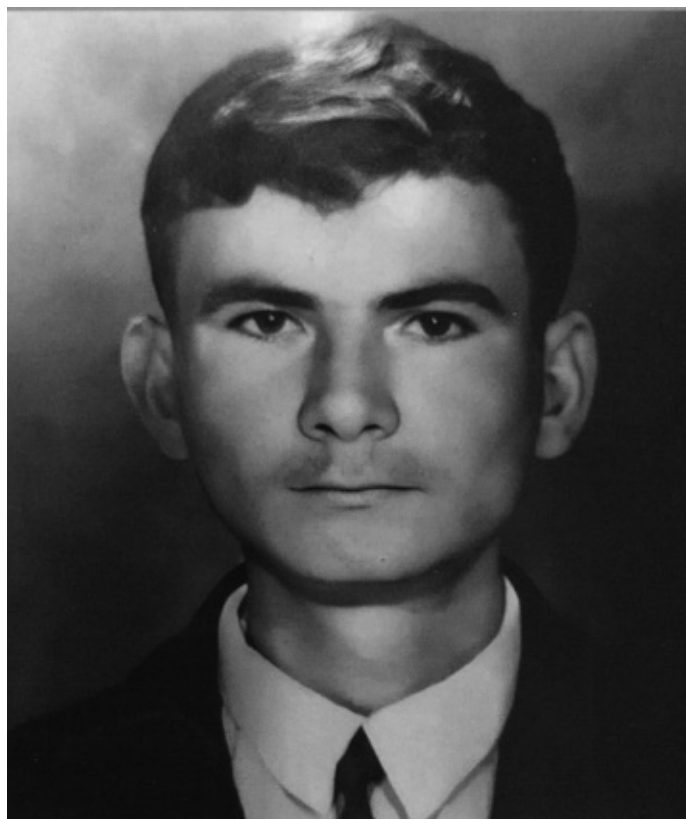
nanjem maestre s. M. Mirte Škopljanac Mačine.

Sudionicima sovičkog pothvata i nazočnima zahvalili su Frano Prlić, brat Ivanov, i časna sestra Bernardina Crnogorac, sestra Stjepana Crnogorca. Posebnim govorom koji ćemo objaviti naknadno, nazočnima se obratio i bivši politički uznik Slobodan Vlašić. U ime udruga Hrvatska uzdanica i Hrvatski križni put vijence su položili Ivo Butković, Bože Vukušić, Zdenko Leko i Zoran Prlić.

Na kraju svečanosti u obližnjem je pastoralnom centru održan okrugli stol pod naslovom „Operacija Fenix – strogo čuvana tajna“. Na njemu su govorili slovenski publicist Igor Omerza, autor knjige o Stjepanu Crnogorcu, i Bože Vukušić, autor knjige o akciji Feniks '72 u kojoj je opisao slučaj Ivana Prlića, te dr. sc. Josip Jurčević.

Stjepan Crnogorac

Ivan Prlić

Poprsje S. Crnogorca (ak. kipar Josip Ivešić)

Ivešićevo poprsje Ivana Prlića

Fra Jozo Grbeš: Sjećanje na hrvatske žrtve Ivana Prlića i Stjepana Crnogorca

Poštovani prijatelji, drage obitelji!

Dijaspora.

Dijaspora je ispisala noviju povijest hrvatskih odlazaka, tragedija, nada, zajedništva. U sredini tog iskustva stoji ljubav prema slobodi iako u sužanjstvu dalekoga, odvojenoga, imigrantskoga...

Taj hrvatski čovjek u dijaspori: politički nepodoban, glasan u suprostavlja-

nju diktaturama i sâm je žrtva komunističkog režima. Domu svom nije smio putovati samo zato je ljubio Hrvatsku i tražio njenu slobodu. Dijelio je sudbinu svih za koje se brinuo.

Nije mogao vidjeti oca i majku ili ići im na sprovod u domovinu! S njima je plakao, molio, šutio, patio, sanjao, nadao se. Kada su oni bili progonjeni, medijski ili fizički bijaše i on. Njegova jedina krivnja bijaše njegov izbor da će dijeliti put sa svojim hrvatskim pukom nadajući se slobodi.

Bijahu to mučne godine, ali godine koje su ispisale najljepše sudbine ljudi koji u slobodi sanjaju slobodu svog neslobodnog naroda stotinama i često tisućama milja daleko. Još uvijek većina puka hrvatskog u domovini ne pozna ljude dijaspore i njihove. Ali doći će vrijeme. Dolazi vrijeme...

Iako to bijaše mučno vrijeme, ali u svemu tome stajalo je snaga koju daruje vjera. Vjera u Boga, Boga ljubavi i Boga pravедnosti. Vjera u Boga znači da je sloboda svetinja!

Sloboda traži odgovore.

Tražiti slobodu je opasno. Kaže nam to i sudbina Stjepana Crnogorca. Činiti nešto za slobodu svoga naroda je opasno. Kaže nam to i sudbina Ivana Prlića.

„Pravi vođe su spremne žrtvovati sve za slobodu svog naroda.“ I u ovaj dan dok se sjećamo patnika i pravednika, još uvijek imamo više pitanja nego odgovora, još uvijek više „zašto?“ nego jasnih traženja istine. Sloboda traži odgovore!

Danas je lakše doznati sve od slovenske Udbe, iz slovenskih arhiva nego hrvatskih. Pitamo se: zašto?

O kako je puno pitanja koja počinju riječju zašto? Zašto je danas u Hrvatskoj lakše urediti grobove njemačkih vojnika na Mirogoju u Zagrebu i Lovrincu u Splitu, a teško isto učiniti za hrvatske vojnike, civile...?

Zašto je toliko masovnih grobnica, grobova, jama, startišta koja nitko ne razotkriva?

Zašto je ona komisija za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava prestala s radom? Nitko kao da se više ne pita to pitanje. Zašto?

Zašto je tako puno zločinaca slobodno hodalo i hoda današnjom Hrvatskom?

Zašto je šutnja i dalje glavna zapreka istini?

Tražiti istinu je opasno, ali je nagrada velika! Stoga, dragi prijatelji: neka ovo ne bude samo jedan od mnogih skupova sjećanja, nego neka bude poticaj traženja istine, borbe protiv laži, ta istina jedina oslobađa. Nama je pronaći odgovore na sva „zašto“!

Govor Gordane Turić

Uistinu je, dragi prijatelji, Bog nekim Hrvatima dao zadaću i krjepost, da cijelim svojim životom, često kroz patnju, suze i progon, svjedoče vječne ljudske vrijednosti! Međutim, mnogi od njih ne dočekaše za to nagradu za ovoga života – spoznaju, da su svojom žrtvom postigli smisao ili prenijeli poruku...

I, danas, dok ovdje odajemo počast i izričemo poštovanje i ljubav hrvatskim domoljubima, našim junacima – bez

znana im groba mučenicima, časnih im imena: Stjepan Crnogorac i Ivan Prlić, ujedno izražavamo ljubav naraštajima hrvatskoj slobodi darovane mladosti, pridružujući se u duhu onima, koji kroz sva prohujala stoljeća kušnje i patnje sačuvaše hrvatski narod, onima koji snagu crpiše u – za nas toliko prepoznatljivoj i živoj – katoličkoj vjeri, onim savezom koji nas veže s Bogom, eto, već četrnaesto stoljeće.

I, dogodila se tu i izgradila ljubav – ljubav prema Domovini Hrvata. Preci su naši oplemenili ovu zemlju, tu je tekla njihova krv, tu se raspalo tijelo, tu su istrunule kosti. A duh njihov, oslobođen, blagoslivlje zemlju otkud je potekao! Izvan vremena i prostora – a za nas katolike, koji vjerujemo u Općinstvo svetih – u mističnoj svezi s nama, prenoseći nam blagoslov i ljubav prema njihovom dobu, koje je za njih danas, i prema njihovoj zemlji, a koja je za nas danas. Tu smo zajedno okupljeni u toj velikoj ljubavi!

Dragi prijatelji!

Iz slavne i časne povijesti hrvatskog naroda i hrvatske države imamo puno obljetnica i spomendana; radosnih i veselih događaja, ali i mnogih sjećanja na preteška razdoblja, puna patnje, kroz koje je prolazio naš hrvatski narod.

Tako se ovih dana spominjemo osamdesete (80.) obljetnice muka, patnji, suza i krvi, poznatih kao *Bleiburška tragedija* i *Hrvatski križni put*, a koje je, kao i kasnija ubijanja, zatvaranja, mučenja, trpljenja i progon Hrvata, prouzrokovao krvavi jugoslavenski komunistički režim, na čelu kojega bijaše zločinac, masovni ubojica Tito.

Znali su Stjepan Crnogorac i Ivan Prlić o počinjenom genocidu nad Hrvatima, o više stotina tisuća ubijenih; mučenih i na različite načine likvidiranih Hrvata, s mnoštvom ubijenih starijih osoba, žena i djece...

Znali su Stjepan i Ivan tek o dijelu tolikih mučilišta i stratišta, prikrivenih grobova i masovnih grobišta; špilja i krških jama, vododerina, tenkovskih rovova, rudarskih okana – kao posljednjih skrovitih počivališta ubijenih Hr-

vata – ali i o preoranim hrvatskim grobovima...

Znali su Stjepan i Ivan i o izgubljenom hrvatskom intelektualnom potencijalu, jer ubijani su profesori, učitelji, studenti, đaci, svećenici, znanstvenici, liječnici, umjetnici, književnici, novinari...

Znali su Stjepan i Ivan i o izgubljenom hrvatskom gospodarskom potencijalu, jer ubijani su i opljačkani tvorničari, veleposjednici, trgovci, obrtnici, imućni građani, bogati seljaci...

Znali su Stjepan i Ivan – a što je najsudbonosnije – i o izgubljenom hrvatskom životnom potencijalu, poradi pobijenih mladih i, općenito, ljudi u reproduktivnom dobu, a koji je zločin rezultirao nikad oporavljenim demografskim sunovratom Hrvatskog naroda, sve do danas!...

Znali su Stjepan i Ivan, da se o tomu moglo samo vrlo kontrolirano šaputati, i da su zatvori bili punjeni zaljubljenicima hrvatskog naroda, dok su hrvatske pjesme, trobojnica, grb, pače i grobovi bili zabranjeni!...

Znali su Stjepan i Ivan, da se to jednostavno ne smije zaboraviti, i da treba o tomu svjedočiti istinu!

Znali su Stjepan i Ivan, da se sve to dogodilo zato, jer su Hrvati samo željeli svoju Državu!

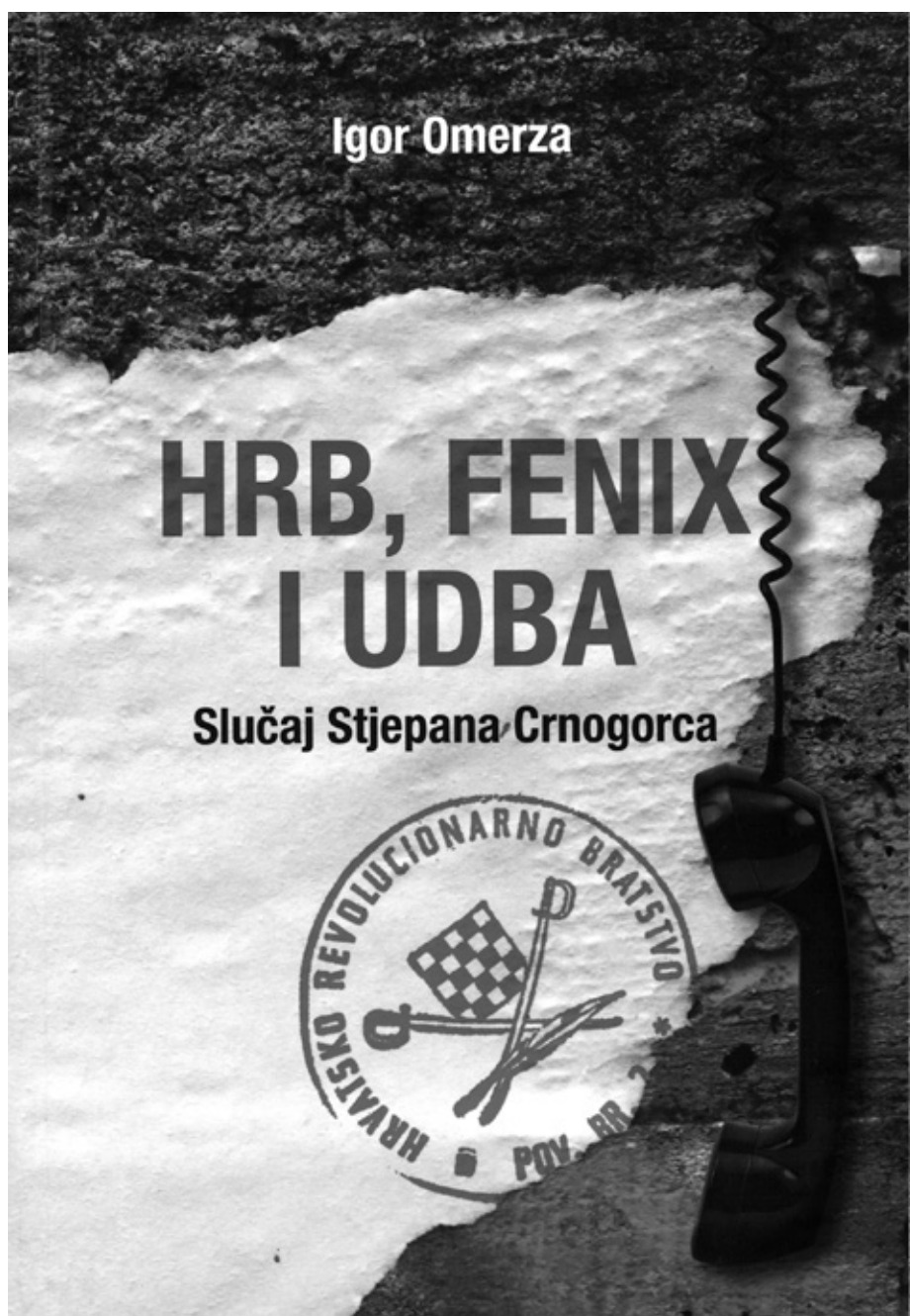
Znali su sve to Stjepan i Ivan, i na tim su činjenicama gradili svoje ideale o slobodnoj Hrvatskoj Državi – i bili su: spremni; spremni za *Domovinu*; *Za Dom Spremni*!

A mi, mi znamo, da su im ideali potvrđeni vlastitim životima!

I jedan i drugi bijahu mučeni i potom ubijeni; Stjepan Crnogorac u srpnju mjesecu 1972. godine; nakon mučke otmice u Austriji i potajnog nasilnog privođenja u Sloveniju, a Ivan Prlić u lipnju 1972., nakon zarobljavanja u akciji skupine Fenix u Domovini. A nijednom od njih smrt ne zasluži tijelu poznato počivalište!

Dragi prijatelji!

I u proteklom vremenu, u zadnja dva desetljeća 20. stoljeća, dok je veliko zlo

Omerzina knjiga o bek otmici i ubojstvu Stjepana Crnogorca

opet pokušalo satrti naše tragove, uništiti naše potpise na prelijepim hrvatskim područjima, u godinama, kad se zlo tolikom žestinom obušilo na sve što je Hrvatima sveto, mi zahvaljujemo Bogu, što je iz naroda i za narod pronikao tako sjajan naraštaj hrvatske djece, koja su – u žrtvi Stjepana Crnogorca, Ivana Prlića, svih *feniksovaca*, te tolikih ubijenih, mučenih i u zatvorima zatočenih Hrvata (spomenimo imenom ovdje samo Brunu i Zvonka Bušića!) – prepoznala vrijednost ideala u dostojanstvu Naroda i Domovine, te su vođena tim idealom Domovine i obdarena hrabro-

šću; vođena, dakle, ljubavlju i zakriljena krunicom, te majčinim blagoslovom i molitvom – ponudila sebe za rješenje hrvatske budućnosti.

Toj našoj mladeži, kojoj Hrvatska ne može i ne će zaboraviti uzoritost i žrtvu koju su prinijeli na Oltar Domovine – želimo zahvaliti za plodove ukupne hrvatske žrtve, za zatvaranje stoljetnih hrvatskih mučilišta, grobova i grobišta, i za stvaranje slobodne Hrvatske Države.

I osjećamo se ohrabrenima, jer znamo da možemo zavapiti Bogu: Hvala Ti, spoznali smo kao narod smisao!

Daj nam, Bože, milosti da ga prenosimo na buduće naraštaje, u miru i u ljubavi. Nauk smo naš izučili u patnji i u krvi, ali i u dubokoj vjeri i odanosti Tebi i Tvojim Svetim Majci.

Daj nam, molimo Te, brojnije i još bolje naraštaje, koji će cijelim svojim bićem potvrđivati savez s Tobom u slobodnoj i nezavisnoj hrvatskoj državi.

A takva slobodna i nezavisna hrvatska država može samo postojati i jačati, ako joj je u temelju ISTINA! Baš kao što je veliki prijatelj Hrvatske, papa Ivan Pavao II., danas svetac Božji, dok su ga bili pitali: Kad bi nekim slučajem morao zanemariti Bibliju, a mogao ostaviti samo jednu rečenicu iz nje, koja bi to bila rečenica?, - odgovorio: "Istina će vas osloboditi!" Govorio je, dakako, o Gospodinu, koji je Put, Istina i Život.

A gdje je naša ovozemaljska, hrvatska istina? Tek su joj otkrivena vrata, ali ju domoljubno i hrabro treba, ne samo treba, nego se mora, čvrsto ugraditi u cjelokupni život Domovine.

Eto, jednim dijelom istine, zahvaljujući hrvatskoj pobjedi u Domovinskom obrambenom i osloboditeljskom ratu, danas ovim činom blagoslova spomenika, i mi svjedočimo!

I, ponositi smo i utješeni, jer znamo, da se našim junacima, Stjepanu Crnogorcu i Ivanu Prliću, kao i svim onima, našim milima, koji su se stopili sa svojom vječnom Ljubavi, a s kojima smo – pripadnošću i ljubavlju prema Domovini – čvrsto vezani, nagrada na ovom svijetu izgovara:

Slobodna Država Hrvatska!

a na onomu:

Hvaljen budi Bog, koji neka ih uzme u svoje naručje onako, kako su oni u naručju nosili Hrvatsku!

Nek' to bude, ujedno, i naša zahvala i molitva za njihov život vječni, ali i za krjepost koja je potrebna Hrvatskoj zauvijek, baš kako to potvrđujemo i naglašavamo našim starim i trajnim pozivom:

Bog i Hrvati!

DRAGO SREČKO ČUTUK: SJEĆANJE NA STUDENTSKI ŠTRAJK '71. I HRVATSKI SNOVI

Politička previranja na hrvatskim sveučilištima tijekom 1970./71. i studentski štrajk u Hrvatskoj u jesen 1971., na vrhuncu događaja koji će ostati zapamćeni kao *Hrvatsko proljeće*, ostavili su duboki trag u ne tako davnoj hrvatskoj povijesti. Stoga je naše zanimanje i zadovoljstvo što je u izdanju splitske Naklade Bošković objavljena knjiga Drage Srečka Čutuka *Sjećanje na studentski štrajk '71. i hrvatski snovi* (Split, 248 str.), koja se primarno bavi tadašnjim zbivanjima među sveučilištarcima u Zagrebu i Splitu.

Kao neposredni sudionik tih događaja i blizak suradnik glavnih splitskih organizatora štrajka, autor je ovim vrijednim djelom obogatio hrvatsku historio-grafsku publicistiku koja tretira ovaj neopravdano zanemarivani dio nacionalne povijesti te počesto zaboravlja da su se, osim previranja i studentskog štrajka u Zagrebu, slični procesi odvijali dalje od reflektora i televizijskih kamera, u drugim hrvatskim gradovima, a napose u Splitu, drugom i po veličini i po broju fakulteta koji su u njemu djelovali te sveučilištaraca koji su u njemu studirali.

U valorizaciji Čutukova doprinosa viđenju štrajka „iznutra“, važno je istaknuti da se obilno služio izvornom dokumentacijom kojom potkrjepljuje svoje i tuđe svjedočke iskaze, pri čemu se u knjizi donose i neki dosad neobjavljeni dokumenti. S druge strane, autor korektno upozorava da

Piše:

Vanja MLADINA

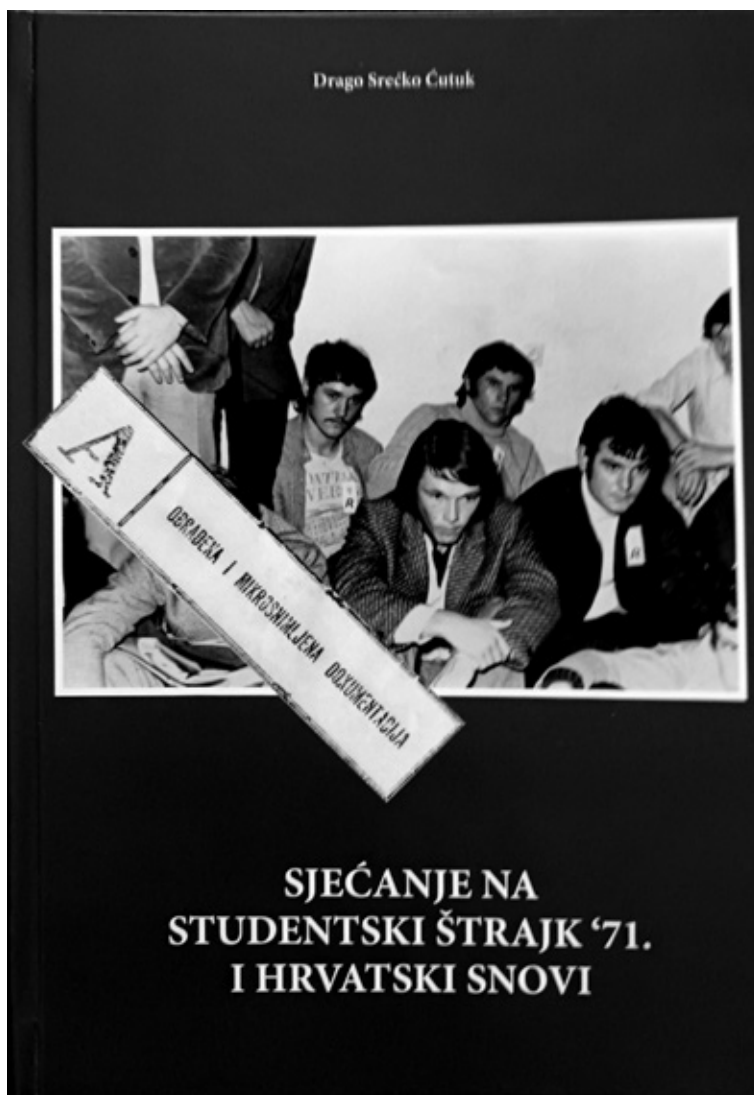
su neki dijelovi knjige pretežno plod njegova sjećanja, jer je dio dokumentacije na nepoznat način i u vrijeme koje nije moguće utvrditi s apsolutnom sigurnošću – ali se, prema svemu sudeći, radi o razdoblju nakon sloma komunističke Jugoslavije! – nestao iz pismohrane državnog odvjetništva („javnog tužilaštva“), suda i (tajne) policije (Službe državne sigurnosti), premda se je moglo i moralo očekivati da će ta dokumentacija kao važno po-

vijesno gradivo biti sačuvana za buduće naraštaje i povijesnu znanost.

Svoju je knjigu autor organizirao u 18 poglavlja. U prvome, posve logično, govori o političkom ozračju u vremenu koje prethodi Hrvatskom proljeću, dakle o razdoblju prije Brijunskog plenuma (1966.) i Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskog književnog jezika. Njegov opis dopunjuje sliku koje imaju stariji, a mlađima je uglavnom nepoznata, najčešće i neshvatljiva. Autor, naime, piše o tadašnjemu krutom komunističkom poretku odnosno o društvenom uređenju koje je ustrojeno s ciljem da se zauvijek sačuva vlast nositelja jedne totalitarne ideologije

koja je za sebe tvrdila da je humana, a odgovorna je za više od stotinjak milijuna ljudskih života, pri čemu u svojoj titostičkoj inačici na duši nosi više od milijun života na hrvatskome i okolnim područjima koja su pripadala jugoslavenskoj državi.

Stvoreni mračni sustav tog olovnog vremena kod naroda je prouzročio strah, zabrinutost, neizvjesnost i tjeskobu. Autor ove knjige to jasno pokazuje na svojem osobnom primjeru, kad čitatelju iznosi da su, pored diplome splitskoga Pravnog fakulteta, dva dokumenta – iako zna da to nisu jedina dva – odredila njegov životni put i njegovu profesionalnu karijeru. To su „Karakteristika o moralno-političkoj podobnosti“ koju je nakon obustave studentskog

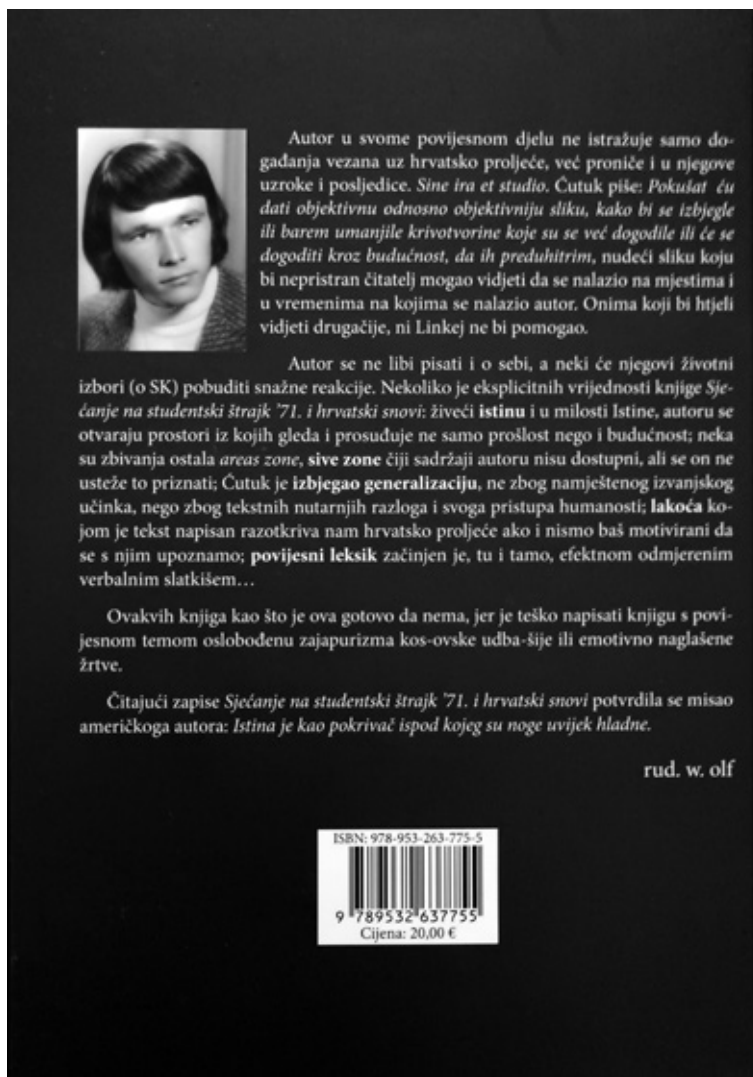

štrajka o njemu izradila studentska partijska organizacija Pravnog fakulteta u Splitu i „Informacija br. 106“ koju je sastavila Služba državne sigurnosti (kolokvijalno nazivana UDB-om) na temelju kazivanja svog informatora „Feniksa“.

Daljnjom naracijom, zanimljivom ne samo s povijesnog već i s političkog aspekta, autor nas vodi kroz genezu štrajka, posebno na Pravnom fakultetu u Splitu. Inače je o samom činu donošenja odluke o štrajku („izglasavanju štrajka“) na Pravnom fakultetu već opširnije pisao u *Hrvatskim obzorjima*, tematskom br. 4/1996. časopisa splitskog ogranka Matice hrvatske (koji je prema tadašnjim propisima bio zasebna pravna osoba, Matica hrvatska Split), što se je pojavilo i kao posebni otisak. Tamošnje svoje uspomene i razmišljanja, ograničena prostorom koji je uredništvo predviđalo, Čutuk ovdje ponavlja, dopunjuje i obrazlaže.

U knjizi se obazire i na namješteni sudbeni proces četvorki „splitskih proljećara“: Damiru Petriću, Anti Štambuku, Branku Sekulu i Vanji Mladini. Taj proces, uperen prvenstveno na glavne ideologe splitskog štrajka, Petrića i Štambuka, prokazuje svu bijedu komunističkog pravosuđa.

Dio knjige je Čutuk posvetio splitskim obilježavanjima obljetnica Hrvatskog proljeća (dvadesetog, dvadesetpetog i pedesetog), a u daljnjim poglavljima ukazuje i na djelovanje zloglasne UDB-e, koja je, kao i JNA, desetljećima, kao instrument Komunističke partije – Saveza komunista, bila temeljni oslonac titoizma.

Čitajući sjećanja autora, tada mladog čovjeka, i mlađi će ljudi zacijelo postati svojevrсни svjedoci vremena koje danas kolokvijalno nazivamo „olovnim“: vremena tjeskobe, stalnog straha, zabrinutosti za sutra. Mlađi će čitatelj osjetiti da je hrvatski narod živio u okolnostima koje se danas teško zamislive, da smo s prijateljima na ulici razgovarali šaptom, da smo se uvijek osvrtni, da smo kod kuće prilikom „osjetljivijih“ razgovora iskapčali fiksni telefon iz utičnice na zidu, da smo uz velike rizike čitali tajno uneseni emigrantski, pa čak i strani tisak. Ti autorovi redci neminovno asociraju na duhoviti Churchillov opis demokracije: „Demokracija je takvo društveno uređenje u kojem, kada vam netko u pet ujutro zakuca na vrata, možete biti sigurni da je mljekar.“

Poseban dio knjige sadržava autorove odgovore na upite Hrvatskoga povije-

snog muzeja, ali taj dio zbog njegove važnosti i sveobuhvatnosti zahtijeva puno više prostora nego što ga ovaj kratki prikaz dopušta, pa pozivam čitatelje i povjesničare da tom dijelu posvete posebnu pozornost.

Autor nije odolio želji da u knjizi iznese svoja svjetonazorska i politička razmišljanja, ne dodvoravajući se nikomu od političkih umova ili veličina. Izdvojio je tek trojicu političara koje opisuje kao hrvatske ideale, časne, poštene, hrabre i odlučne, ljude „čistih ruku“. Svojom knjigom i hipotezama u njoj Čutuk baca rukavicu povjesničarima, pozivajući ih da istraže, je li studentski štrajk bio samo povod, a Sovjeti uzrok Karađorđeva. Toj je pretpostavci autor sve skloniji kako

dublje iščitava dostupnu literaturu. Također, povjesničarima ukazuje na potrebu istraživanja, tko je uništio sudski i javno-tužilački spis sa suđenja splitskoj „četvorki proljećara“ i dosjee SDS/UDB-e? Je li nešto od toga sačuvano barem u Beogradu?

Literarno, tekst se čita lako i pitko. Autor nije upao u zamku zamornog nabiranja faktografije, jer iza mora činjenica koje iznosi uvijek se vidi čovjek i njegova sudbina, što tekstu daje onaj prisutan prizvuk ljudskosti. Tehnički, izdanje je vrlo dobro, od uveza i formata, preko fonta i fotografija do grafičkih priloga. Ovim je djelom Drago Srećko Čutuk ostavio odličan osobni trag u onom dijelu nacionalne historiografije koja tretira taj dio naše povijesti, pa zaslužuje posebnu pohvalu.

**PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU
POLITIČKIH ZATVORENIKA**

POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. (br. 1-201), 4 CD-a	27 €	Srećko ILIĆ, Verbalni i ini delikti u Titovom režimu, Zagreb, 2023.	20 €
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997.; 1998.-2002. (br. 1-129), 2 CD-a	8 €	Macelj 1945 - monografija	20 €
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. (br. 130-165), CD	3 €	Petar MAMIĆ – Fabijan DUMANČIĆ, Jugoslavenski komunistički zločin: Strijeljane osobe u Zagrebu 1945.-1946., HDPZ, Zagreb, 2022.	20 €
POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. (br. 166-201), CD	3 €	Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugome svjetskom ratu i poraću (Izdanje HDPZ – Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo)	20 €
POLITIČKI ZATVORENIK 2009.-2013. (br. 202-255), CD	3 €	Drago SUDAR, Odrastanje u Titovim zatvorima, HDPZ, Zagreb, 2014.	10 €
Damir BOROVČAK, Gvozdansko. Hrvatsko veležunaštvo bez svjetskog uzora, Zagreb, 2012.	16 €	Mara ČOVIĆ, Sjećanje – Svjedočenje, Rijeka, 1996.	5 €
Ivo BJELOKOSIĆ, Svećenik matični broj St. Gradiška 2019, HDPZ – Podružnica Dubrovnik, Dubrovnik, 2002.	10 €		

DAR

Predstojeća riječi
pripuštena duhu u zatoku izgovora,
ne razdjeljuj se u rastoke,
posređuj sebe cjelovitu,
sebe „po kojoj sve je postalo“,
dijete ljubljeno,
ne budi izvan domašaja,
budi nam proricatejski dar
i štap s povijušama koji slijedimo.
Lupeži krađu tvoju čitkost,
samoniklost,

kolijevku tvog smisla,
razložnost govora.
Najgipkija od svih smislova,
prihvatilište imena,
ne daj ispraznosti da te preraste.

Dragica VRANJIĆ-GOLUB
(Iz knjige *Predriječ*)

U SPOMEN**NIKOLA MRAOVIĆ**

1932. – 2024.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

**Hrvatsko društvo
političkih zatvorenika**

U SPOMEN**FILIP ŠIMIĆ**

1943. – 2024.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

**Hrvatsko društvo
političkih zatvorenika**

U SPOMEN**IVAN CIGLAR**

1953. – 2024.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

**Hrvatsko društvo
političkih zatvorenika**

**POMOĆ ZA POLITIČKI
ZATVORENIK**

Od posljednje objave popisa daro-
vatelja do kraja rujna 2025., svojim su
prilozima daljnje izlaženje ovog čas-
pisa nesebično pomogli:

Marija Moglinicki	100,00 EUR
Podružnica HDPZ Osijek	200,00 EUR
Marijan Baričić	300,00 EUR
Zdravka Cindrić	80,00 EUR
Marija Derežić	1000,00 EUR

Zahvaljujemo se darovateljima, te
se i ubuduće preporučujemo njihovoj
susretljivosti. (Ur.)

IN DIESER AUSGABE

Ein scheinbar unbedeutendes, aber dennoch äußerst symptomatisches Zeichen der kroatischen Flucht vor den Tatsachen und der Selbsterniedrigung befindet sich am östlichen Ende des Stradun in Dubrovnik – einer der touristischen Perlen Kroatiens, die jährlich von Millionen ausländischer Touristen besucht wird.

Dort befindet sich nämlich ein bescheidenes Denkmal für den Fotojournalisten **Pavo Urban**, der während der großserbischen Aggression gegen Kroatien und der Zerstörung Dubrovniks am 6. Dezember 1991 getötet wurde. Das Denkmal verschweigt jedoch diese Tatsache und vermerkt lediglich, dass Urban „sein Leben verlor, während er die Bombardierung von Dubrovnik fotografierte“.

Dubrovnik wurde jedoch weder von Marsmenschen noch von Chinesen bombardiert, und die Vermeidung, die Täter des Verbrechens zu benennen, ist in Wahrheit ein Verbrechen für sich.

*

Der Kroatische Verband der politischen Häftlinge hat beim Kreisgericht in Osijek einen Antrag auf Aufhebung des Urteils gegen **Josip Astaloš** eingereicht, einen kroatischen katholischen Priester, der im Sommer 1945 in einem politischen Prozess zum Tode verurteilt und erhängt wurde.

Er war einer von mehr als 600 kroatischen katholischen Priestern, Ordensmännern und Ordensfrauen, die während des Zweiten Weltkriegs und in

der unmittelbaren Nachkriegszeit von jugoslawischen Kommunisten getötet wurden – meist ohne jedes Gerichtsverfahren.

Der politische Prozess gegen Astaloš wurde organisiert, um die katholische Kirche zu verfolgen und das kroatische Volk zu demütigen, das die heutigen Forderungen der sogenannten Antifaschisten, die Umbenennung der nach ihm benannten Straße zu verlangen, als neue Beleidigung und Erniedrigung empfindet.

Im Prozess selbst wurden Astaloš elementare Verteidigungsrechte verwei-

Osijek

gert. Er konnte die Anklage nicht beanstanden, keinen Verteidiger wählen, und das Regime stellte ihm einen Verteidiger (der kein Jurist, sondern ein regime-treuer Funktionär war) erst am Tag des Prozesses. Selbst mit diesem Verteidiger hatte Astaloš keine Möglichkeit zur Rücksprache. Kein einziger Entlastungszeuge wurde gehört, und nachdem er zum Tode verurteilt worden war, hatte Astaloš kein Recht auf Berufung.

Das Regime ignorierte den Versuch seiner ehemaligen Pfarrangehörigen, eine Wiederaufnahme des Verfahrens zu erwirken, und lehnte auch das Gnadengesuch des Ortsbischofs ab. Über die Ablehnung wurde der Bischof erst informiert, nachdem Astaloš bereits

erhängt und sein Leichnam in einen Straßengraben geworfen worden war.

Daher wird der Antrag auf Revision dieses Prozesses und auf Aufhebung des Urteils ein wichtiger Prüfstein für das Gewissen und die Demokratiefähigkeit der kroatischen Justiz sein.

*

Am Jahrestag des Abschlusses des Ribbentrop-Molotow-Paktes – bzw. am Europäischen Gedenktag für die Opfer aller totalitären und autoritären Regime – fanden zwei bedeutende Eucharistiefeiern statt, von denen wir die Homilien wiedergeben.

An der Grube Jazovka, einer von zahlreichen Hinrichtungsstätten in der Umgebung Zagrebs, feierte der Zagreber Erzbischof **Dražen Kutleša** die Messe für mindestens 814 Menschen, die ohne Gerichtsverfahren ermordet und in diese Grube geworfen wurden.

In Bila bei Mostar, am „Friedhof des Friedens“, einer Gedenkstätte für die kroatischen Opfer, zelebrierte und predigte der Provinzial der Herzegowinischen Franziskanerprovinz, Pater **Jozo Grbeš**. Beide Prediger wiesen auf die tragische Tatsache hin, dass die jugoslawischen kommunistischen Verbrechen selbst im demokratischen Kroatien ungesühnt geblieben sind. Ihre Täter werden weiterhin als Befreier und „Antifaschisten“ gefeiert; sie genießen nach wie vor alle durch Verbrechen erlangten Rechte und Privilegien, während die Nachkommen ihrer Opfer – sofern es sie überhaupt gibt – noch heute marginalisiert und zu Bürgern zweiter Klasse herabgesetzt sind.

IN THIS ISSUE

A seemingly insignificant, yet highly symptomatic sign of Croatia's flight from facts and its own self-degradation can be found at the eastern end of Dubrovnik's Stradun – one of Croatia's tourist jewels visited annually by millions of foreign tourists. There stands a modest memorial to photojournalist **Pavo Urban**, who was killed on December 6, 1991, during the Greater Serbian aggression against Croatia and the destruction of Dubrovnik.

The memorial, however, conceals this fact and merely states that Urban "lost his life while photographing the shelling of Dubrovnik." Dubrovnik, however, was not shelled by Martians or Chinese, and the avoidance of naming the perpetrators of the crime is, in fact, a crime in itself.

*

The Croatian Association of Political Prisoners has submitted a request to the County Court in Osijek to annul the conviction of **Josip Astaloš**, a Croatian Catholic priest who was sentenced to death and hanged in the summer of 1945 in a political trial.

He was one of more than 600 Croatian Catholic priests, monks, and nuns who were killed by Yugoslav communists during the Second World War and in its immediate aftermath, most often without any trial. The political trial against Astaloš was organized to persecute the Catholic Church and to humiliate the Croatian people, who today perceive the demands of the so-called antifascists to rename the street bearing his name as a new insult and humiliation.

In the trial itself, Astaloš was denied even the most basic rights of defense. He could not challenge the indictment, he was not allowed to choose his own defense counsel, and the regime appointed him a lawyer (who was not a jurist, but a trusted regime functionary) on the very day of the trial. Even with

the authorities, who informed the bishop of their decision only after Astaloš had already been hanged and his body thrown into a roadside ditch.

For that reason, the request for a revision of this process and the annulment of the verdict will be an important test of conscience and of the democratic character of Croatia's judiciary.

*

On the anniversary of the signing of the Ribbentrop-Molotov Pact – the European Day of Remembrance for the Victims of All Totalitarian and Authoritarian Regimes – two significant Masses were celebrated, from which we bring the homilies. At Jazovka Pit, one of numerous mass execution sites in the Zagreb area, Archbishop **Dražen Kutleša** of Zagreb presided over a Mass for at least 814 people who were killed without trial and thrown into the pit. In Bila near Mostar, at the Cemetery of Peace, a memorial cemetery for Croatian victims, the Mass was celebrated and preached by the provincial of the Herzegovinian Franciscan Province, Father **Jozo Grbeš**. Both preachers pointed out the tragic fact that Yugoslav communist crimes have remained uncondemned even in demo-

cratic Croatia. Their perpetrators are still celebrated as liberators and "antifascists"; they continue to enjoy all the rights and privileges gained through crime, while the descendants of their victims – if there are any at all – remain marginalized and reduced to second-class citizens even today.

Dalj

such counsel, Astaloš was not given the opportunity to consult. Not a single defense witness was heard, and after he was sentenced to death, Astaloš was denied the right of appeal.

The regime ignored attempts by his former parishioners to secure a retrial, and the plea for clemency submitted by the local bishop was rejected by

o navedenom po daljnjem, u skladu s odlukom...
 Jugoslovenska Armija, Vojno-sudski istražitelj,
 VOJNO-SUDSKI ISTRAŽITELJ
 VOJNOG SUDA VOJNE OBLASTI SLAVONIJE
 Sud broj: 651/45.
 Dana 30. lipnja 1945. g.

15

OPTUŽNICA
 Vojno-sudski istražitelj Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije J.A. u zastupanju optužnice u krivičnom predmetu protiv Astaloš Josipa, svećenika iz Osijeka, radi funkcionerstva u terorističkom aparatu, učesća u terorističkoj organizaciji, petokolonaštva, razoružavanja naroda, otjerivanja naroda u konc logore, iseljavanja naroda, agitacije, pljačke, pomaganja okupatora, - proti II. okr. Erk Antuna, limara iz Dalja, radi učesća u terorističkoj organizaciji, funkcionerstva u terorističkom aparatu, pomaganja okupatora, utaje i krađe, - III. okr. Lovrin Ivana, trgovca iz Dalja, radi razoružavanja naroda, prisilnog iseljavanja i odvođenja u logor stanovništva, učesća u izdajničkoj, terorističkoj organizaciji, - protiv IV. okr. Pošek Andrije, općinskog redarstva vinogradara iz Dalja, radi masovnog prisilnog iseljavanja naroda pljačke narodne imovine, tezanja naroda na prisilni rad i vršenja službe na korist pomagača okupatora, - V. okr. Malešević Franje, stolara iz Dalja, radi članstva u izdajničkoj, terorističkoj organizaciji, aktivnog ustaštva i službe na korist okupatorovih pomagača, nakon završene istrage podiže slijedeću

OPTUŽNICA
 I. okr. **ASTALOŠ JOSIP**, sin pok. Josipa i Terezije, r. Kolman, rođen 20. I. 1897. g. u Osijeku, zavičajan i živi u Osijeku, Hrvat, rkt., župnik, pismen, neoženjen, nema djece, neosudjivan, posjeduje dvije kuće u Osijeku u zadrugi. Vojsku nije služio, u J.A. nema nikoga, u nepr. vojsci ima brata, **ERK ANTUN**, rođen 29. X. 1894. g. u Dalju, zavičajan i živi u Dalju, Hrvat, rkt., limar, oženjen, pismen, posjeduje kuću u zadrugi, nema djece, neosudjivan. U nepr. vojsci nema nikoga, u J.A. ima brata i sestrinu, **MALEŠEVIĆ FRANJO**, rođen 26. VII. 1903. g. u Dalju, zavičajan i živi u Dalju, Hrvat, rkt., stolar, oženjen, ima troje djece, pismen, posjeduje kuću u zadrugi, vojsku je služio. Ni u J.A. ni u nepr. vojsci nema nikoga.

OPTUŽUJU SE:
 I. okr. **ASTALOŠ JOSIP**
 1. Da je odmah iza preokreta 1941. godine u Dalju preuzeo vlast ustaškoga načelnika općine u Dalju i postavio općinski odbor od fašistički nastrojenih osoba i to: Gašparac Tome, st., Djurišić Matije, Baraković Dragutina i Erk Antuna, te od svih državnih i općinskih službenika u Dalju zatražio i obavio polaganje zakletve na vjernost poglavniku i NDH, dakle da je bio organizator i funkcioner domaćeg terorističkog aparata u službi okupatora i time počinio zločin iz čl. 13. Uredbe o v.s.-

VOJNI SUD
II. JUGOSLAVENSKA ARMIIJE
II. 1944/45

Izloženo 14. jula 1945. god.
ZAGREB

13 48 21

U IME NARODA JUGOSLAVIJE

Vojni sud II. Jugoslavenske Armije na svom zasjedanju održanom dne 12. jula 1945., preispitujući presudu Vojnog suda Vojne oblasti Slavonije
presudio je

Presuda Sud br. 651/45 od 1. jula 1945., kojom su presudjeni Astaloš Josip na kaznu smrti vješanjem, Malešević Franjo na kaznu smrti strijeljanjem, Erk Antun na kaznu robije u trajanju od petnajst godina, Movrin Ivan na kaznu robije u trajanju od dvadeset godina

odobravaju se :

Iz razloga u njoj navedenih.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu !

Zapisničar:

Prentić

Predsjednik suda, major:

V. Kola L. Mar